Santiago Rusiñol
Obra completa

Fulls de la Vida

Santiago Rusiñol
Obra completa

Fulls de la Vida

Per SANTIAGO RUSIÑOL.

Decorats per RAMON PICHOT.

BIBLIOTECA POPULAR
SITGES

TIPOGRAFIA «L'AVENÇ»: RONDA DE L'UNIVERSITAT, 4.
BARCELONA, 1898

Santiago Rusiñol
Obra completa

AL LECTOR

Si fullejant aquests «fulls de vida» trobes pot-ser que hi ha més planes d'hivern que planes de primavera; si topes a cada pas am malalties del còs i melangies de l'ànima; si trobes més casos de tisis que arrancades d'alegria; abans de donar la culpa i tractar de pessimista al qui firma aquestes fulles, repassa per un moment el llibre dels teus records, mira entorn de tu mateix, i veuras que poques boires de rosa i quantes nuvolades negres passen pel fons de la ruta; veuras que amples són les planes grises i que curtes les daurades; i veuras que depressa són escrites les memories d'alegries i que tinta's necessita per escriure les tristeses.

Si això fas, i't porta la voluntat fins a la darrera plana d'aquests fulls de prosa íntima, espero l'absolució. Consultant el natural am ta experiencia propria, ben segur que trobaras a faltar més malalties de l'ànima que imagi-

Santiago Rusiñol Obra completa

nades ventures; trobaras que si'ns planyem de lo que'n diuen progrés, és que no creiem que ho sia tal com fins ara's practica; trobaras que'm burlo de moltes coses però, men burlo am l'amargor d'impotencia del qui no pot millorar-les i les descriu tal com són i no tal com les voldria; trobaras que per progrés no entenem lo que entén la majoria: molta màquina, molt fil-ferro, molt vapor, molta ratlla dreta i molta comoditat; sinó estetica pera'ls ulls, poesia pera la vida, idees pera l'esperit i art intim que'ns aconsoli; trobaras que entremig dels desenganys del present, tenim amor a recorrer el testament del passat, per recullir-ne les flors i fer-ne un art modernista; un art seriós que no enlluerni an els mansos am robes i sederies de cromo i de guardarroba; un art espiritualista ple d'originals fineses i filigranes estetiques; un art que voldriem veure conreat en nostra terra per esser-ne'ls primers devots, encara que'ls darrers artistes.

Tots els fulls que aquí segueixen no són més que dibuixos del present, notes intimes apuntades en l'album de la vida, croquis d'ara, plomes deixades anar que pugui posar-se en les ales el qui emprengui la volada i tingui forces per alçar-se; fulls arrancats d'un calendari de prosa, documents incoherents de l'arxiu del pensament, polsosos uns, altres terbols, indiferents o amargants, però escrits am sinceritat i plens de l'amor que't deia.

El camí dels nostres temps sembla un corredor de fonda, llarg, llarguissim, inacabable, am totes les portes iguals, am les cambres numerades, amb els mobles uniformes, amb el mateix decorat fins al cap-d'avall del fondo. Cada porta que s'ovira és un dia del calendari modern;

Santiago Rusiñol Obra completa

a dins de cada cambra's veu en totes lo mateix: la mateixa indiferencia, els mateixos egoismes, la mateixa soletat am més o menys confort i am dos o tres mobles més. Sols alguna cambra reclosa fa endevinar poesia, i sols al fondo de tot se veuen llims de claror que animin al qui camina entre aquelles parets llises.

Tot descrivint aquestes cambres, i tot apuntant aquests numeros, ens la mirem la claror de l'avenir, la llum espiritualista, que'ns fa marxar esperançats.

Pot-ser somniem i pot-ser caminem sols.

Si tu'ns vols fer companyia i vols somniar am nosaltres, vés seguint els fulls de vida del qui daria la seva per veure l'art del seu poble desensopit d'egoismes i ple de llum verdadera.

Santiago Rusiñol
Obra completa

A L'AVENTURA

Me recordo que quan era noi, a l'estany de Puigcerdà jogava a un joc que era'l qui més m'entusiasmava.

Prenia la barqueta que hi havia, bogava fins al mig de l'estany, i en essent allí tirava ls rems dintre la barca, treia el timó, m'ajeia, i deixant-me dur pel vent, sense pressa, sense mirar l'hora, sense engunia, ni mals-de-cap, ni cabories, anava a parar a qualsevol punt de la platja, i d'aquella delitosa indecisió ne deia jogar a l'aventura.

Desde allavors hi he jogat tant sovint com he pogut en les planes de la vida. He tingut el sol per rellotge, l'indecisió per timó, la casualitat per bruixula, la paraula per telegraf, el carro per tren, els ulls per fotografia, per telefon el no dur pressa, i per calcol la meva curta memoria; però ai! en aquests temps que correm, que tot duu pressa i engunia, al jogar-hi, un s'exposa a no moure-s ni un moment del mateix lloc.

Santiago Rusiñol Obra completa

No hi fa res. El no dur pressa té'l preciós avantatge de que'ls puntuals ja han marxat quan un arriba, i no fan nosa; el sol tant surt pels uns com pels altres; aquests progressos practics no aconsolen ni un moment les ansies de l'esperit; i en tant que esperem el progrés moral que té d'esser el verdader, tant com pugui m'embarcaré sense rems i jogaré a l'aventura.

Santiago Rusiñol
Obra completa

COLLECCIÓ DEL COR

Avui que està tant de moda colleccionar-ho tot; que fins hi ha qui col·lecciona montanyes que tinguin ecbos, qui col·lecciona estanys de Suiça, i qui bitllets de banc i mines i fàbriques de bicicletes, avui també, si podia, faria una col·lecció: la col·lecció de records.

Tindria a casa, per exemple, aquells tacats cartipaços plens de ditades de tinta, que tant m'havien fet sofrir i costat tantes palmetades i estalviat tantes postres; aquell tinter ple de boles, i aquella ditxosa piçarra ont els comptes mai sortien; tindria 'ls arbres que vèiem per sobre del celobert, com magre troç de paisatge que'ns feia rumiar campanes i somniar en l'aire lliure; tindria la campaneta que senyalava 'l plegar i l'anar a córrer i la llibertat gruada; tindria un estel que tenia amb una lluna i un sol, i els cartrons, i les balduíes, i un palmó ple de cireres, i una capsa d'aquarela plena de colors de sucre, i tota aquella

Santiago Rusiñol Obra completa

quincalla que'ls bons Reis m'havien dut en aquelles nits d'insomni, però d'un insomni rosa.

A una altra secció hi hauria cert orgue escardalenc i malmès, que tocaria, al meu gust, una romança romantica, desvetllant fibres somortes de certs moments de la vida; hi hauria flors desfullades, que jo entendria lo que deien; hi hauria una escaparata tota plena de reliquies i retrats esgrogueits i confosos; hi hauria certes finestres am flors de certa manera; després, vistes de paisatges, am boscos i planes, que jo'n sabria'ls camins, i els nius a l'ombra, i el perfum de cada fulla; després, cartes am la lletra tremolosa; i cada soroll i olor seria un record de vida.

Més enllà, moltes receptes i una xinxeta de nit, i vistes de fondes, d'hostals i de carreteres; aquí, un panell de campanar; més enllà, una porta, un gall que cantés com un dia, un sortidor que plorés, una capseta de musica am cert remoreig de notes, una campana de poble on toquessin una posta, un calendari aturat a moments que jo sabria, una creu de terme i moltes creus de cementiri.

I tota aquesta collecció, feta de deixes del cor, no més seria per mi, seria'l meu llibre d'hores; i com ningú l'entendria, el tindria ben tancat, i seria sol a llegir-lo.

Santiago Rusiñol
Obra completa

FULLS DE PRIMAVERA

Santiago Rusiñol
Obra completa

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA PRIMAVERA ARTIFICIAL

El Czar tenia d'anar a París, i per motius d'aliances estrategiques volien obsequiar-lo am festes realment extraordinaries.

An aquell home de la neu, més que dinars i revistes, més que arcs triomfals i carreres, lo que havia de commoure-l i afalagar-lo era, séns dubte, una bona primavera.

Allà a Russia la verdor fresca devia durar pocs dies; les flors tot just nades devien ja decandir-se; la neu ho matava tot: aixís és que un bon paisatge florit, una volior de flors descabdellant-se en les branques, l'havia d'entusiasmar; però era'l cas que justament aquells arbres que tenien arrenglerats pels passeigs i avingudes, amb un poc patriotisme lamentable, no tenien més que nervis, troncs aixuts, sense fulles ni senyal de fullejar, i ni am bandos ni decrets del president de la Republica'ls podien manar que avancessin la florida pel bé del poble francès.

Santiago Rusiñol Obra completa

En altre temps s'haurien vist apurats; però avui, am tot això del progrés, am l'avenç que proporciona l'industria, no hi havia perquè apesarar-se. Que no tenim primavera i ens convé? Doncs la farem artificial. Que no floreixen els arbres? Ja farem flors de paper. Que'ls arbres no tenen fulles? Tenim màquines per fer-ne de retallades, gent per anar-les encastant i diners i paciencia i badocs que ho trobaran natural i que diran alabances a la nova primavera, fabricada per encarrec.

No caldria sinó que al fi del segle dinou se tingués d'anar esperant la calma desoladora que té la Naturalesa. Posaren mans a l'obra, se va tirar ane les tines tot el paper de París, se van fer milions de flors, i a lo llarg dels Camps Eliseus, encastant-les en els arbres, se va guarnir una brotada que si'l Maig s'hagués presentat de sobte, no hauria trobat branqueta per fer-hi neixer una fulla ni rebrot per plantar-hi una floreta.

Flors d'atmetller empeltades an els plàtanes, roses thè encastades an els tells, gardenies an els castanyers de bosc, i aixís a tot lo llarg del passeig varen disfreçar aquells arbres am tal esplet de colors, els van vestir de tal modo, que allò fou el triomf del progrés material, una lliçó ben donada a la calma impertinent d'aquelles quatre estacions que cada any fan lo mateix; una correcció ben feta an els arbres del passeig, ensenyant-los a florir quan convingués a la patria i quan el poble ho manés am sa gran sobirania.

Allò fou la primavera moderna; allò era la conquesta d'aquest segle que s'acaba esperant-ne un de millor; tot allò omplia d'orgull an els que canten estrofes als avenços materials; però ai! que pobra gent no comptaven am les

Santiago Rusiñol
Obra completa

lleis de la Natura, am l'hermosissim despreci de l'obra *meravellosa,* destruint inconscient tot lo que fan les formigues.

I qui ho havia de dir! Va ploure!

Va ploure, i les flors van destenyir-se, i, regalimant colors tronc avall d'aquells arbres tant guarnits, varen tenyir d'anhilines tota aquella gran brotada. Les flors semblaven pastetes; les roses encastades a les soques suaven verniç terbol; la blanca flor d'atmetller s'havia embrutat de fang; les gardenies de drap semblaven trocets de beta embenant les ferides d'aquells troncs; i per tot regalimaven aquells trocets de paper de les vanitats d'un dia.

A la nit els reguerons dels costats baixaven pasta de flors, els cotxes ne trepitjaven, i els drapaires, am la forqueta a les mans, anaven omplint el sac i emportant-sen les despulles d'aquella gran primavera que havien guarnit els homes.

Santiago Rusiñol
Obra completa

PRIMAVERA NATURAL

PRIMAVERA tant florida mai l'havia vista jo com en un poblet de Mallorca, un poblet blanc com un cigne, amb un dosser blau per cel i una ampla mar per catifa.

Obrint els finestrons, al matí, una flaira exquisida sen pujava de la plana, tot el poble feia olor, i un aroma de frescor de poncella, de flor oberta, de prat florit i d'aubada, ubriagava'ls sentits. Darrera les tapies un desbordament de blanc se destacava del blau: blanc rosat, blanc verdós, blanc crema, blanc reflexat de violeta; tots els matisos del blanc formant toies hermosissimes i no deixant lloc a les fulles; totes les formes de flors, a pilots, mig obertes, esclatades, a ramells, a rengles, exteses planes enllà fins a

Santiago Rusiñol Obra completa

vessar-se en la mar; tots els camins alfombrats d'una nevada olorosa, tots els riuets puntillats, tota la vall adornada, tot un bosc de Primavera esclatant a la vegada com una erupció de vida. Mai la terra s'havia vestit de nuvia com en aquell poblet blanc; mai la mar havia vist de la vora un jardí de tal bellesa; mai les abelles tingueren tantes olors pera gaudir, ni tantes les papallones, ni casa més ben vestida per rabejar-se'ls aucells, ni perspectiva més bella per la mirada de l'home.

I que feliç que's deu viure-hi! devia pensar el caminant davant d'aquella gran festa. I que dolces i lleugeres deuen relliscar les hores sota aquesta toia hermosa! I quin paradís de somni, i quin tevi amagatall per no moure-sen mai més! pensava jo contemplant aquell paisatge.

Però ai! allí en la mar, a sobre d'aquelles ones de blavor tant sobirana, com qui diu a sota mateix de les branques gronxant-se al pes de la vida d'aquella blancor esplendida, hi havia una nau grisa, una nau fatidica, una nau terbola, tota plena d'emigrants, que encar no 'n tenia prou i en venia a cercar més, a treure-n d'altres i d'altres d'aquell niu de ploma blanca, i endur-sels ones enllà, on la neu no era de flors ni hi havia Primavera.

Ont anaven aquells homes, deixant la flaira de patria, per pujar sobre unes fustes suant pobresa i quitrà? Què hi anaven a cercar darrera de les onades? Què trobarien al lluny, en aquells pobles moderns, alçats com cases de banys per curar-s'hi la miseria; ciutats plantades de nou, amb els carrers numerats, amb els arbres sense sava, i amb els homes estrangers? Què trobarien al lluny, entre'l baf de fumerola ennegrint la Primavera, o en aquell cor de la

Santiago Rusiñol
Obra completa

terra negra de carbó de pedra, o entre aquell soroll de màquines, o la frisança d'engunies i les empentes dels homes per fer-se lloc a la taula de la miserable vida? Quines cançons cantarien en aquell país aixut de la font de poesia? Com hi podrien resar en els temples de lloguer? On serien enterrats, si morien en aquells països practics ont els morts fan tanta nosa? On veurien la blancor de Primavera que deixaven a l'anar-sen?

Oh humanitat miseriosa! vaig pensar. Allí on no'n tens de Primavera, la cries amb una estufa, la fas artificial, l'imites i la disfreces! Allí ont els homes la somnien, i l'envejen, i l'esperen afanyosos, allí passa perseguida per l'hivern, que la fa seva; i allí on la tenen... emigren!

De què serveix la Natura? Per què hi ha flors pera tot-hom i no hi ha fruita pera tots? Per què gaudir l'esperança, per què respirar l'aroma, si en essent l'hora de la vida i de cullir la promesa, per viure's té de fugir a terres desoladores? Per què la neu de l'hivern mata als miserables pobres, i per què no'ls dóna vida la neu de la Primavera?

Que és trist que'l còs de l'home no's nodreixi de bellesa, com sen nodreix l'esperit, i haver de deixar la patria perquè no dóna per viure!

Santiago Rusiñol
Obra completa

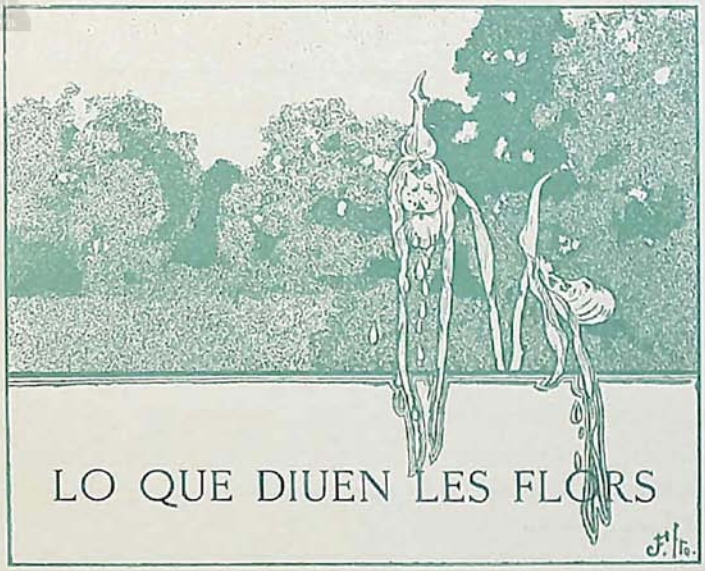

UNA casa on no s'hi vegi cap flor, ja sia rica, ja modesta, no m'inspira prou confiança.

Les flors, en un interior, o penjades al balcó, o brodant el jardinet, sortint de dintre del gerro o bé posades als cabells, són els versos sense rima, les delicadeses d'ànima i els amors sense paraules, que treu del fons de poesia, la dòna, per delitar-hi'l seu cor.

Per les flors d'un interior pot conèixer, el qui les mira, les fineses d'esperit, els refinaments subtils, el gust i la educació, les tempestats o bonances, les mitjes clarors de l'ànima, els mitjos tons de les fibres, i fins els anyoraments, esperances i records que ha tingut la jardinera

Santiago Rusiñol
Obra com

al rimar els colors i versos d'aquells puntets de poesia.

Un ram de clavells vermells no'l té mai vora'ls seus ulls la dòna que sent tristesa: aquell esplet de colors seria un crit aixordant al repòs que necessita. La tija d'un lliri blanc melangiosament coll-torta, no'l tindrà mai vora seu una dòna riallera, si la rialla surt de dintre: aquella flor emmalaltida estroncaria'l seu riure. Les flors d'essencia esmortuida no'n sentirà'l seu aroma la qui no afini'ls sentits, ni'ls tons matisats i baixos els veurà ni gaudirà la qui no vegi amb el cor. Mai compendrà la modestia que guarda una flor senzilla la dòna sense grandesa, com la flor d'ampla hermosura mai serà prou estimada per les ànimes petites.

Quantes i quantes vegades per la cara de les flors haureu comprès lo que passa a darrera de les cares vestides i disfreçades am careta enganyadora! Aquelles toies immenses, apilotades sense art, que bé expliquen la vanitat d'un moment! I que aviat cauran de la toia! Aquell ram decoratiu que a les postres d'un dinar sempre fa brindar a un o altre per demanar que l'enviin, que bé's veu que allí hi fa nosa, i que allò és un ram de fonda, un ram llogat a tant l'hora, un ram de flors forasteres que sel treuen del davant amb un discurs de recepta! Aquelles flors regalades que per tot arreu fan nosa, que bé's cuiden d'explicar la vanitat que les lliga! I, en cambi, d'aqueixes flors, les que senten mà de dòna, les penjades al balcó ben amarades pel Sol, les posades en la pica regades d'aigua beneita, les que són prop del piano alegrades o entristides pels goigs i planys de la musica, i les que viuen en l'alcova, les que viuen entre aucells, les que viuen a la llar d'una mirada,

Santiago Rusiñol Obra completa

am quina elegancia's mouen, am quina frescor se desperten, i am quina pena's despullen!

Mai les veig, al desfullar-se, que'l pensament no m'expliqui alguna tristor amagada; mai les veig que no pensi en els que hi viuen, que no pensi en qui les cuida, que no'm sembli que ploren algun malalt.

Qui és capaç de saber els colors que treuen fòra per agrair als que les aimen i per plorar amb els que les ploren i estimar als qui les estimen? Qui és capaç de saber de quins matisos se valen per ensenyar la llur ànima? I quina confiança inspiren, i am quin amor acompanyen!

Santiago Rusiñol
Obra completa

MUSICA AMARGA

Si entenguessim lo que diuen els aucells quan canten dintre la gavia, ben segur que sentiriem paraules d'una tristesa infinida. Ens creiem que estan alegres perquè canten; ens creiem que són corrandes d'amor aquells versos que refilen perquè'ls entonen cridant; ens creiem que és alegria lo que pot-ser és l'instint més tendre i la queixa més subtil del instrument del dolor. Mireu l'home quan sent una onada trista, que esclataria en paraules que'ls altres no compendrien; quan sent un anyorament; quan sent córrer pels seus nervis les llagrimes que van als ulls, i vol aturar aquelles llagrimes; quan s'ha de treure de dintre la boirosa melangia que és malaltia de l'ànima, i tem que aquella tristesa topi esclatant am l'alegria dels altres; quan està sol i ha de parlar-se amb ell mateix, diu cantant a mitja veu lo que no podria dir, deixa esbravar

Santiago Rusiñol Obra completa

pels seus llavis la boira que l'oprimia, i encomana ane la musica la sortida de ses penes.

Pot-ser això diuen els aucells dintre la gavia; pot-ser se treuen la tristesa tot cantant; pot-ser per això, quan una ànima malvada, d'una punxada, els fa cegos, com que tenen més tristeses per cantar, canten més que no cantaven.

Santiago Rusiñol
Obra completa

REMORS DE VIDA

Hi ha nits de Primavera que us atanceu a la finestra, mireu al fondo, i sota d'un cel sense nuvols, ample i morat espurnejant llumanetes, d'aquella plana indecisa n'arriba un halè de vida, una aroma de naixença, un caliu fermentador que us fa pensar que la terra espera que faci nit per germinar entre'l misteri.

No són sorolls lo que pujen de la plana: és sensació indefinida d'un nou remor que no hem esbrinat encar, un no sé què inexplicable que no entra per l'orella, ni pels ulls, ni pel record, sinó que és mantell subtil d'aquella atmosfera tebia que'ns abriga a sa manera; no són colors lo que veiem riellar: és eter descolorit, format de certs tremolors i ondulacions invisibles que reb el pressentiment; tampoc és aroma la vaguetat que's respira: és pot-ser l'halè de la Primavera; són evolucions de forma i essencia i desvetllaments desconeguts per nosaltres; és

Santiago Rusiñol Obra completa

pot-ser la sola i mateixa veu de la vibració de vida lo que arriba a la finestra en les clares nits de lluna.

La sensació que sen reb reconforta l'esperit, i l'ànima se subtilisa sentint lo que no comprèn; s'escolta la plana, sen respira la poesia, gaudint d'una soletat que és feta de nova vida... però ai! l'illusió dura un moment: el soroll d'un orgue de carrer, unes rialles llunyanes, un cuet esprimetjat que s'enfila dret amunt fent llumenetes, vos tornen a la tristesa, no us deixen escoltar la veu de la soletat, vos retornen a la prosa.

La terra no parla més que en els moments que se l'escolta, i aquests moments són curtissims.

Santiago Rusiñol Obra completa

LLIBERTAT

L'esclavitud de tota mena de negres feia anys que estava abolida.

De desde la parella de color de banús, llustrosa i amoratada, fins al color trencat d'un *moreno* anat a menos, am qualsevulga tinta que's dugués a la pell, l'home tenia dret a una llibertat *omnimoda*, a treballar com els altres, guanyant-se'ls aliments am la suor de la negresa, a tenir un bé de Déu de *negritos* propris i personals i fills de pare i mare, i a disfrutar de totes les llibertats apuntades en els llibres que parlen d'aquestes coses.

A pesar d'aquestes gracies, concedides per decret i rubricades assobre de paper sellat del car, allí a l'*Isla*, ja sia per la costum, ja per dar-se llustre propri amb el llustre del *negrito*, ja perquè esquiven les mosques am més garbo o perquè'l color és més *sofert*, o perquè gasten més salut i fan poc gasto, el cas és que eren molts els *americanos*

Santiago Rusiñol
Obra completa

d'Europa que guardaven un negret de confiança i el feien creixer aprop seu am tota la llibertat que manaven els decrets de que parlavem.

Alguns d'ells era tant el carinyo que'ls tenien, s'havien avesat tant a veure-s la negror a la vora, que quan venia'l moment d'entregar la botiga al nebot, de descambiar la *plata*, d'envelar els *pesos* dintre caixons de tabac, de menjar-se l'ultim terrocet de coco i la darrera guaiaba, i d'abraçar el parentiu interí que deixaven a la platja, era tant, anavem dient, el goig que'l *negrito*'ls feia, que, amb el peu en l'estreb del *navio*, se deien a sí mateixos: «Bé, què farem: i on queda aquesta criatura?» I se l'enduien a Espanya.

Als pobles de la costa n'arribaven a cada punt. No venia barco d'America que darrera d'algun Nabab d'importancia no hi hagués el seu negret, arrupit com un aucell estranger, tremolós i fredolic, marejat del trangol del barco, i obrint uns ulls com dos ous dusos bullits, am dugues nines negres i enceses. El negret, durant uns quants dies, era admirat de tot-hom; era com unes vistes, uns *caballitos* am musica, una mona que parlava i coneixia la gent i no mossegava, una cosa curiosa, una imitació perfecta de criatura que les altres criatures inquietaven fins haver-s'hi acostumat, i un cop acostumades veien desapareixer, sense donar-sen compte.

En un d'aquests pobles no n'havien vist mai cap encara, quan un dia, am l'electrica llestesa am que corren les noticies en els pobles, van saber que *don Juan* arribava amb un *negrito*. Ah, fillets meus! Quina alarma! Quin trasbals de criatures i de grans, i quina diversió promesa!

Santiago Rusiñol
Obra completa

Ni quan arribava'l diputat, ni quan passava de llarg un ministre o un *guerrero*, traient el cap ensopit per dar-

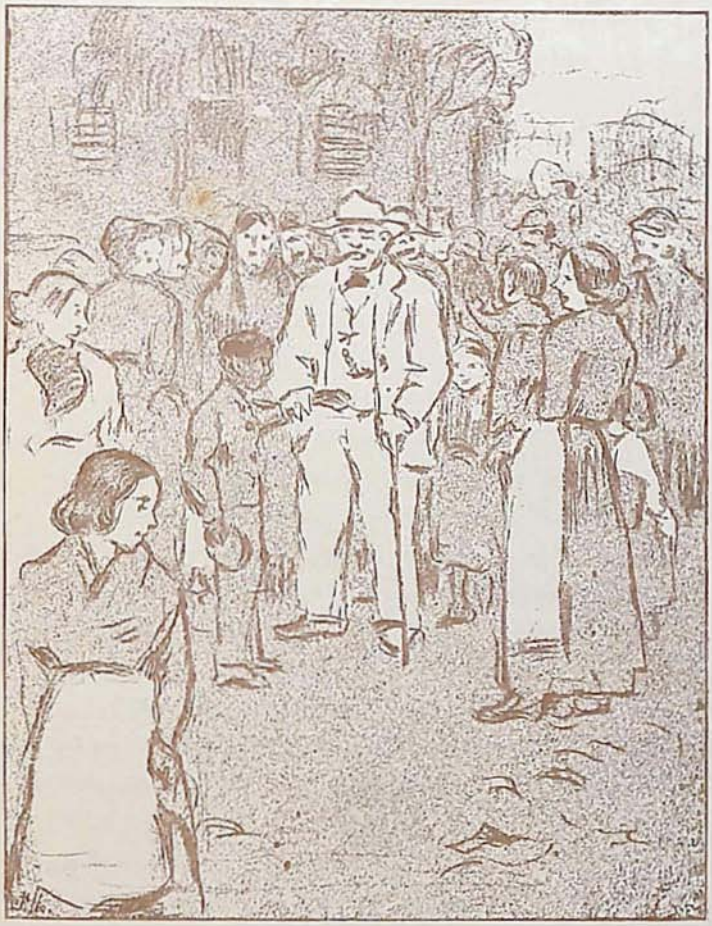

rera'ls vidres, anava tant bé-de-Déu a l'estació del poble com pera veure aquell *negrito*.

Va arribar el tren am retraç, com sempre que s'està

Santiago Rusiñol Obra completa

amb ansia, i *don Juan*, veient aquella gentada i creient que eren per ell, saludà en *americano*, am rialla satisfeta; va baixar del seu vagó de segona, van treure fardos i capses, i d'entre un pilot de maletes va saltar el *negrito*, amb un brinco d'aucellet que fuig de la seva gabia, amb un aire de merlot esfereit que baixa a la menjadora, de garça novella sorpresa i voltada de caçadors que l'esperen per escapsar-li les ales.

Don Juan devia tenir cinquanta anys. No era d'aquells *americanos* que les febres, les picades de *cucarañas* i *cucarachas*, la calor, les fruites ensucrades i l'aire dels estanys, exhalant fermentacions de canyes de tota mena, fa tornar esgrogueits, amb els ulls assecats a sota de les pestanyes. *Don Juan* conservava la vermellor d'un pagès anat a més; una vermellor morada escampada per la cara, quasi plena de patilles, i rebrotant en el nas, ample i extès per cada banda de galtes; els llavis tenien una rodera groguenca, obra d'anys de sostenir-hi'l cigarro; el bigoti, blanc de les vores, era ros al pas de la fumarola; els ulls eren d'un blau brut, energics i encenediços; les orelles, encastades als cabells; i tot ell, forjat sense mitges linies, ample, sapat i vestit am roba clara d'America, portant tant immensa leontina que estripava amb el seu pes el trau de la blanca armilla.

En quant al pobre *negrito*, si voleu el seu retrat teniu d'anar al cementiri. Allí, en els rengles de ninxos, darrera d'aquells vidres entelats, veureu fotografies gastades: busqueu-ne una dels noiets de vuit anys, ridicols i tristos, am pantalons de paper i gorretes impossibles; traieu aquells ricets rossos i aquelles cares de cera, i poseu-hi una cara

Santiago Rusiñol Obra completa

negra. El trajo, de noi d'un hospici conreat per missionistes; les botines, de fàbrica de presidi, am punteres de llautó; la gorra, una gorra am visera de marfil de bestia mansa, amb un voltejat de palla de bardiça americana, sostenint una borleta que semblava arrencada d'un silló; i, en conjunt, un endreçat de convent, de penyora d'una ermita, de roba feta per *indio*, d'on brillaven uns ulls immensos i vius i unes blanquissimes dents, destacant-se de la negror de la cara lluenta com hule, am mates tornassolats. Els braços eren llarguissims; el posat, de figura retratada per algun explorador, prop dels llacs de l'*Africa misteriosa;* els gestos, de mona ben ensenyada; i era'l riure un moviment de frontices d'automatica figura; però, am tot, el temor que tenia an el seu amo, i la bondat de cadell que duia escrita a la cara, guanyaven la simpatia i li daven l'hermosura del ridicol, la bellesa negativa que té'l contrast de la bellesa perfecta.

Negre i amo, i maletes i baguls, van fer l'entrada en el poble, dirigint-se a casa d'una parenta de *don Juan* que, olorant la moneda que arribava, havia acudit a rebre-la am la roba de les festes. Pels carrers, blancs com la ploma del cigne, la quitxalla seguia a la comitiva. L'arcalde i el secretari ensenyaven les millores an el ric americano; aquest buscava'ls amics, morts quasi tots o embarcats pera aquella America; les dònes miraven darrera les gelosies. El ferrer deixava l'enclusa, el fuster el ribot, i el manobre la gaveta, pera veure aquell fill del poble que de tant en tant tirava un grapadet de moneda a la grava del camí; però sobre tot aquell negre, el *negrito* que arribava, com una cosa d'America, una especie de persona que no's

Santiago Rusiñol Obra completa

veia més que en cromo, plena de plomes i d'anelles, un entremig de criatura i bestioleta am molts dels coneixements, que portaven deslligada, i que reia i parlava, sense fer mal a ningú. Les velles pensaven que devia esser un heretget; les dònes comparaven sa negresa am la blancor dels llurs fills, i es quedaven satisfetes; els xicots s'hi acostaven cautelosos, passaven les mans per les galtes del negret, i miraven si deixava; alguns li tiraven sorra; i ell, esverat i confós, agafat a les calces del seu amo, estirava i caminava tant depressa com podia, pera arribar no sé on, pera fugir d'aquella ovació curiosa.

En sent a casa la parenta,—*Mi amo, yo volverme, yo miedo blanco, yo aquí morirme,*—va dir, plorant a llagrima extesa, caient-li llagrimes negres i sospirant desde'l fondo del seu cor amb un singlot que enternia, i li va agafar un tremolor que li durà fins al vespre.

L'endemà van començar les visites. Am l'excusa de saludar a *don Juan* anaven a veure'l *negrito*, i la senyora Carmeta, viuda obligatoria i amiga de la conversa, tenia paraules pera tots i explicacions pera tot-hom.

—Escolti, *don Juan*,—deia una veïna;—que fa molt que'l té aquest *negrito*?

—*Desde la edad de dos años. Lo compré en un lote, con su madre (ya muerta) y seis negros más. Me costó doscientos pesos. Buen negro. Barato. Luego vino libertad y se perdió mucha plata, pero el niño á mi lado quedó libre y lo guardé.*

—Ai, Senyor!—deia una altra.—Quines coses cria la terra!

Santiago Rusiñol Obra completa

—I escolti: ja li ensenyen la doctrina i els manaments, i a senyar-se?

—*Hasta hoy no he tenido tiempo, pero ahora Carmeta se cuidará de instruirle.*

—L'esclavitud,—deia'l mestre,—tant propria del feudalisme, ha caigut al caure les tiranies. El negre té'ls drets de l'home, segons els principis sagrats que ha proclamat el progrés am ses glorioses conquistes.

—Veu, jo no'm creia,—deia una senyora grassa,—que n'hi haguessin de *negritos*, fins que un dia'n vaig veure un a la Rambla que'l feien servir d'anunci.

—*Di, niño, cómo te llamas?*

—*Me llamo Pancho.*

—Ai, Déu meu! Tot ho diuen: ni'l parlar els falta.

—I què li donen per menjar?

—Ai, filla, menja de tot, i té una gana que la voldriem per nosaltres! D'això de guaiaba, que'l *Juan* ha portat d'America, se n'empassa unes tallades que a vostè li rependrien.

—Miri,—responia'l mestre,—se troba ben clar i especificat en l'historia natural, que alguns d'ells són antropofags.

—Què vol dir?

—Que mengen persona crua.

—Ai, valga-m Nostre Senyor!—deia la senyora grassa. —Qui diria que amb aquesta cara ignocent poguessin esser tant silvestres!

—Lo que és aquest, senyor mestre,—reprengué donya Carmeta,—és incapaç de fer mal. No ha vist mai criatura més sentida. Tem an el *Juan* com si li fos pare i

Santiago Rusiñol
Obra completa

mare, i veurien que si li dóna un revés tremola com una fulla.

—Que li pega?

—Diu que és costum de pegar-los i que així's crien més forts. Però, això sí, l'estima; el fa dormir als peus del seu llit, i demà comença'ls estudis, perquè vol que sapiga d'escriure i de llegir i de lletra i les quatre regles.—

L'endemà començà a anar a estudi, i aquell dia no va estudiar ningú. Al collegi semblà que hi hagués entrat una rata, una sargantana, o'l propri mal esperit. L'esvalot no tenia aturador: tot-hom de *rodillas*, tots amb els braços en creu, tots castigats a baqueta, però tots cridant a tall d'*indios*, tots inquietant al negre, tots tirant boles de pa a la pobra criatura, que, trista i acorralada com un pardalet novell, s'estava vora del mestre, que explicava inutilment la fraternitat de races, l'igualtat dels homes i els drets i comportament que'ls uns deuen als altres. Se veu que les lleis dels llibres no havien penetrat prou en aquell recó d'estudi.

Al sortir-ne va continuar la gatzara; l'endemà n'hi hagué una miqueta menos; i al cap de vuit dies s'anaven acostumant a la negror del *negrito*, hi parlaven, hi jugaven i el deixaven formar en el rengle. Però sempre, per ells, era i va esser una cosa curiosa: germà de la part de Déu, però germà de tant lluny, que's perdia de memoria; company d'alegria, però foraster de la terra; noi com ells i com ells enjogaçat, però amb aquella glaça negra que'l separava per sempre; vel prou clar pera deixar passar entre malles un raget de simpatia, però prou espès per aturar

Santiago Rusiñol
Obra completa

l'amistat que neix amb arrels iguals entre les plantes germanes.

Tot sol se trobà, tot sol al mig d'aquell poble, i molt aviat comprengué que sol viuria per sempre. Si no acompanyava a l'amo, sel veia per les aceres caminant arreconat, com un cadell que té por d'una pedrada; els crits l'aturdien, el garbugi'l marejava, i els pobres li feien por; i sols aquella mar tant blava, extesa com una cortina al cap-d'avall dels carrers, li inspirava l'alegria. Aquella mar l'havia vista per tot arreu: arribava banda a banda de terra, arribava al seu poble, perdut no sabia on; era tant seva com dels altres; era una plana sense homes, ni goços, ni criatures; una plana que estimava am tot el seu cor de negre.

Molts cops, revolcant-se amb alegria per la platja, arribava a casa seva ple de sorra, i rebia una palliça d'aquelles acostumades; altres cops s'omplia bé les butxaques de petxines i a casa les hi llençaven; a voltes jogava am l'escuma, que corria a aconseguir-lo; i, enamorat d'aquella mar, que era son unic company, anava creixent a sa vora, donant-li els moments que tenia i rebent les caricies de ses ones i el llenguatge de l'oreig, que ell entenia al seu modo.

Un dia, a l'arribar a casa seva, hi trobà un trasbals terrible: a *don Juan* li havia agafat un atac de feridura i el tenien estirat sobre'l llit, sense veure-hi, sense parla i am la boca entrebadada i anguniosament torçada. Tot-hom feinejava i es movia. Dònes, veïnes, parents que arribaven, corrien de l'alcova al menjador, esverant-se, topant els uns amb els altres, consultant receptes i barrejant medecines. Entrava'l metge darrera la senyadora, el vicari enrao-

Santiago Rusiñol Obra completa

nava amb el metge, tot-hom manava'l silenci, en tant que'l negret, fent nosa per tot arreu, arrupit i quiet, se va amagar en un recó, no gosant piular, per por d'un regany o d'un tanto, i allí va passar dos dies.

Als dos dies, *don Juan* havia finat, i aquell moviment d'abans, aquell trangol, aquell esparverament de dònes movent-se com esquirols, aquell jogar de receptes i aquell fregadiç de xicres, s'havien tornat una calma esglaiadora. Un xiu-xiu, un pas de catifa, una mitja fosquetat invadia aquella casa, i am l'esverament de l'acte ningú's cuidava del negre. L'infeliç, tremolós, esporuguit, tingué gana; se n'anà a la cuina, prengué lo que trobà i se n'entornà a menjar-s'ho en un recó de la casa.

Am tantes tribulacions, tampoc se van recordar de fer-li roba de dol, i amb americana blanca, pantalons ratllats i curts, bòtes rosses i gorreta de *capritxo*, va anar el *negrito* a l'enterro.

Aquest fou cosa lluida, com pocs se n'havien vist al poble: al davant, el difunt, que duien quatre homes a pes de braços; els capellans, cantant a tot gasto, am les millors capes negres; dos rengles d'atxes que portaven gent pagada; i la musica tocant *el entierro de las víctimas*, la marxa més trista que havien pogut apendre. Seguia la comitiva, formada del bo i millor i presidida per l'esplet de parentiu que l'oloreta dels *pesos* havia fet rebrotar. Davant, el mestre, l'apotecari, les juntes dels comitès, els presidents dels *centros recreativos*, l'ajuntament am les minories, el jovent i els *americanos;* després, els coros de caramelles, *El Pensil, Los amigos de la Costa;* el metge, l'encarregat dels consums, els *serenos, la pareja*, el *cabo*

Santiago Rusiñol Obra completa

de mar, el carter i el senyoriu; tots marxant seriosos, tots formant grupos a rengles, tots am posats de tristesa i tots endolats de la roba, menys el pobre *negrito*, que, endolat desde naixença i portant la tristor a sobre, destacant-se dessota del blanc confós, caminava separat en un costat de camí i seguia solitari darrera de l'acompanyament, com un gocet que no té amo, com una mona perduda, disfreçada i aturdida, que, arrossegant la cadena, segueix la gentada per fugir de l'abandono.

Un cop van esser al cementiri van fer rotllo, el vicari va resar una ave-maria, alguns varen despedir-se estrenyent la mà d'aquell rengle de parents afilerats a la porta per ordre de disgust i d'herencia, i els que's quedaren vegeren obrir la llosa d'un panteó pompeià (estil album) i tancar-hi'l mort a dintre.

Allavors, i fins allavors, el negre no's donà compte de lo que estava passant. Al veure tancar la pedra comprengué que's despedia de l'unic ser que estimava, comprengué la soletat, pressentí'l buid que venia, se sentí naufreg en terra, i plorant i agafant-se a l'anella: «*Mi amo*,—cridava desesperat,—*yo no moverme, yo quedarme con mi amo, yo quererle*». I el van tenir d'arrencar, com qui arrenca les arrels d'un xiprer vell que s'ha arrapat a la terra.

—Els negres són molt fidels,—digué'l mestre.—En els *Viajes al Africa* o *La vuelta al mundo* n'he llegit casos estranys i curiosissims,—reprengué, mentres tot-hom desfilava, admirats de lo que'n deien fidelitat dels *negritos*.

El «mi amo», o's distragué de testar, o al fer el testament se distragué del *negrito*. El cas és que heredava no

Santiago Rusiñol Obra completa

més que la llibertat i aquell vestit d'indiana que portava en l'enterro. Pera'ls parents, les finques, els papers de renda, les vinyes i les masies, i pera'l negre'ls *terrenos a l'Habana*, és dir, el dret de miseria o la mort, si la mort més s'estimava.

La senyora Carmeta, a qui en la distribució havien tocat un feixet d'obligacions de carrils, cregué no tenir-ne d'altres, i va resoldre anar-sen a Barcelona a *finar*, quan vingués l'hora que tenia senyalada; però abans volgué treure-s un escrupol que feia temps que tenia. Sabia que'l negre, per mandra den *Juan*, al cel sia, no era batejat. Li ho havia dit ell mateix. Li deien Panxo, com li haurien pogut dir Santiago o Domingo, o un altre nom de *negrito*, però no havia anat a les piles, i ella no volia deixar a la pobra criatura sense resoldre l'assumpto.

Al saber-ho'l senyor rector, tingué una gran alegria, i tots en participaren. Les senyores de totes les conferencies van acordar regalar un vestit de panyo negre; l'Obra decidí arreglar l'altar major i pagar un predicador de lo millor que hi hagués; las *hijas* farien flors de paper; va resoldre-s que fos el padrí *don Jaime*, un bon senyor que com tenia una *encomienda* molt bona, acceptava aquesta classe de carrecs pera posar-se les insignies; i fins l'orgue tocaria la musica més pastoril que hi hagués pera donar alegria a l'acte.

Quan arribà, l'iglesia era plena i mai el negre s'havia vist més cuidat, més mimat i amanyagat per les dònes. Van posar-li'l vestit negre, les bòtes negres, corbata negra, tot negre, i no van riçar-lo perquè prou riçat que era. Prop de la pila, el padrí li posà *Jaime*, el mestre, *Agustín*, i el

Santiago Rusiñol
Obra completa

rector, *Buenaventura;* i al tirar-li l'aigua al cap, a sobre d'aquella espessor, com clin que surt d'un coixí de tartana vella, i al veure'l negre inclinat, ploraven moltes senyores.

El sermó que va empendre'l missionista recordava a la dòna que ha de comprar una corona del caixó *de los queridos esposos.* El sermó semblava tret del *Perfecto misionista,* caixó de les *conversiones.* Parlà dels deserts de l'Africa, de les missions de la Xina, de Vasco de Gama, d'Hernan Cortès i de Colon; parlà de l'esclavitud, dels apostols, dels heretges convertits; féu moltes cites llatines, i am gran to declamatori deia més del que volia, perquè la paraula li arribava molt més abans que l'idea i tenia de treure-se-la de la boca am periodes d'una amplitud sobirana. Ningú va entendre lo que deia, ni'l mestre, que era *libre* pensador, que havia llegit Demostenes i els classics d'anomenada; però van enternir-se les dònes, i alguns homes van declarar que tenia facilitat de paraula i coneixements molt fondos.

En quant al *negrito,* vagament se dava compte de que allò anava per ell. Sentia que altra vegada era la cosa curiosa, sabia que portava un altre nom dintre seu; i com que s'havia llevat a les cinc del matí, li agafà una són dolcissima i es quedà adormit al bo de la cerimonia.

Un cop batejat, ningú's recordà més d'ell. Era lliure, podia fer el que volgués, sabia de lletra, tenia prop de tretze anys, i es deia *Jaime.* Amb això donya Carmeta se n'anà molt descançada i tranquila de conciencia, deixant el negre a les seves.

Lo primer que va fer el public amb ell va esser cam-

Santiago Rusiñol Obra completa

biar-li'l nom. Semblava que cap nom li escaigués i els hi anessin cambiant com qui cambia de roba. El *Pancho* d'abans i el *Jaime* de no fa gaire's va tornar en *Jaumet Negre*, i aquesta vegada semblava que anava l'ultima.

Pobre d'ell! Posar-li *Miseries* li hauria escaigut molt més que Jaume o Jaumet o *Pancho*, perquè aviat la negror de la pobresa devia ennegrir sa vida.

Mentres fou *negrito*, mentres fou com un *niñero*, com una joguina mansa que n'estalviava d'altres an els fills d'*americanos*, un divertiment barato, que movia'ls ulls i feia anar les cames i no s'espatllava mai, encara'l prenien a les cases de senyors; però'l dia que fou negre a seques, que espantà les criatures, que se li engruixia la veu i es féu home, ningú'l va voler a la vora.

Tot lo més li feien portar recados, li feien ballar la dança d'un país que'n deien la seva terra, li feien tocar una marxa amb un petament de dents, i en cambi li daven menjar sobrer i roba passada de moda. Un dia sel veia am jaqué, armilla blanca i barretina morada; un altre, am levita llarga i espardenyes; després, am pantalon blau i manegues de camisa; i a les festes amb el vestit del bateig, que, curt de per tot arreu, havia perdut el llustre i es pelava a poc a poc com una bestiola arnada.

Per tot arreu trobava les portes de l'esperança tancades de bat a bat. Era jove, i l'hermosa i florida primavera de l'amor se despertava en son ànima; però cap noia volia a un negre que a més de negre era pobre; cercava'l consol de l'amistat, però per tot arreu trobava aquella barrera de raça, aquella glaça de dol que havia sentit a estudi, i que s'anava espessint a mida que's feia home: ni amics, ni

Santiago Rusiñol
Obra completa

amors, ni tracte amb el proxim, ni tant sols amo. Fins un dia'l tragueren del sarau dient que era'l costum d'America.

Pobra llibertat! Que buida devia sonar a l'orella del negre aquesta santa paraula! Abandonat de tot-hom; presoner al carrer, com aquell poeta que no podia entrar a cap casa; taca de tinta en aquella capsa blanca, cercà altre cop en el mar el refugi de la terra, i es féu pescador.

Bé va fer, perquè'ls pocs moments feliços que pogué gaudir en sa vida, els hi va donar aquella mar, aquella hermosa cortina sempre igual i sempre cambiada, obra mestra de somniosa monotonia en ses transformacions eternes. Fou la barca'l primer breçol que'l gronxava; foren les remors de l'aigua les cançons primeres que l'adormien breçant-lo; l'escuma besant la platja, els unics petons que sentia; el mantell d'estrelles, el primer abric d'ignorada poesia; i entre aquella immensitat son cor s'aixamplava, vivia la vida de l'aire lliure i es veia home com els altres. La vela inflada i extesa, li semblava ses propries ales portant-lo a terres desconegudes; el pont de la barca, un palau que caminava sense arrels en aquella terra ingrata; i quan se treia la roba i nu com Apolo se capbuçava dins de l'aigua, i nadava i sortia a les crestes de les ones, ja no era el negre d'abans, disfreçat, pobre i ridicol: era una estatua de bronzo hermosament modelada, era l'home primitiu, energic i musculat, o un déu de Grecia sortint de les mans de Fidies.

Però, ai! que en el mar no era tot mar. També a la barca hi havia homes, i homes blancs, i aquell vel de sempre, aquella barrera de raça, va baixar com un nuvol de tempesta i va esclafar el més debil. Els patrons el llogaven

Santiago Rusiñol Obra completa

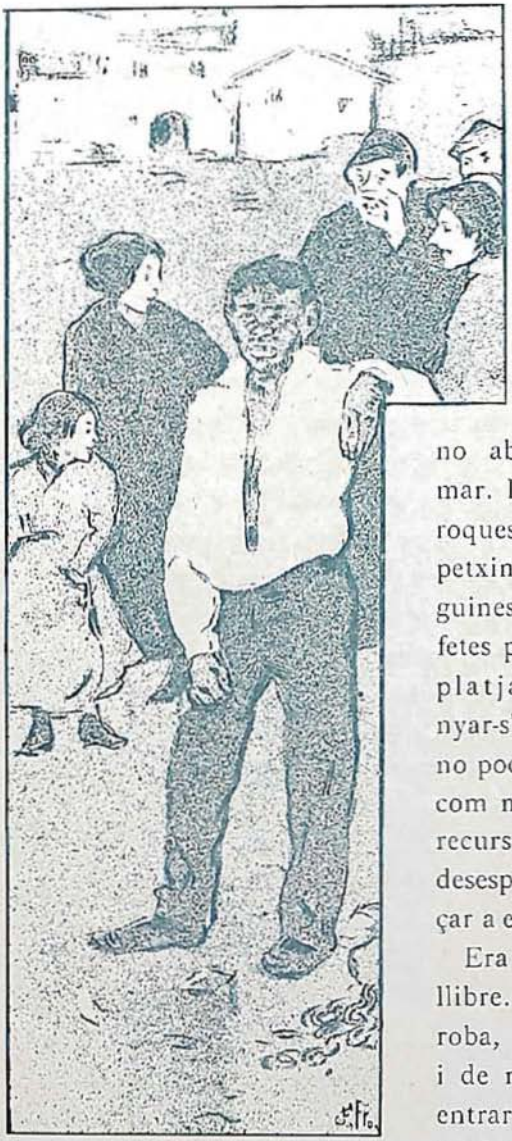

solament quan faltaven braços, i com de braços en sobraven, quasi mai tenia res que fer.

Allavores, no podent pescar amb els altres, pescà sol, pera no abandonar el seu mar. Pescà vora de les roques; pescà muscles, petxines blanques, joguines de l'aigua, més fetes per hermosejar la platja que pera guanyar-s'hi la vida; i com no podia guanyar-se-la, com molts homes séns recursos, entregats a la desesperació, va començar a emborratxar-se.

Era l'ultim full del llibre. Descalç, sense roba, brut d'abandono i de miseria, se'l veia entrar en les tavernes i sortir-ne tambalejant,

Santiago Rusiñol Obra completa

com una nau que naufrega i que ja ha perdut el timó, els rems i les veles. Aquell *negrito* endreçat, rialler, vergonyós i trist, s'havia tornat una figura terrible: un idol indi arrossegat pels fangals; un *mascaron* verniçat de vaixell pirata, suant quitrà i molça; una fantasma endolada; tot menys l'imatge d'un home. A voltes les criatures, tremoloses i atrevides, el seguien; a voltes, adormit al mig del sol, com si fos un pilot de raim negre, s'hi aturaven les mosques; devegades corria desesperat i es tirava a l'aigua, i devegades plorava.

Pobre Jaumet Negre! Passava ben bé l'ultim full del llibre. L'ultim full d'un llibre negre, am les lletres esborrades.

Un dia de temporal el trobaren ofegat prop de les roques, i ben poc costà'l reconeixe-l, essent com era l'unic negre que hi havia en tot el poble.

Demostrà l'autopsia que'l negre havia begut; donya Carmeta, al saber-ho, va dir am molt d'enteniment: «Ja'l tenia per borratxo. El dia que morí'n *Juan* (al cel sia) el vam trobar en el rebost. Fieu-vos de negres i tingueu massa bon cor. Déu meu, si no mel trec de la vora!» El senyor de l'*encomienda* va dir que ell sen rentava les mans; el mestre volgué treure'l plano de les roques o *sitio de la ocurrencia;* van anar molts curiosos a veure-l pera saber si havia quedat natural; però, això si, és a dir, això no, ni una ànima va anar a l'enterro.

El van enterrar a bocins sota un pilotet de terra on no hi havia cap anella.

Si *don Juan*, que dormia allí a la vora, en el pan-

Santiago Rusiñol Obra completa

teó pompeià (estil album), li hagués dit: «Recorda-t de que ets lliure», lo que és aquesta vegada hauria tingut raó.

A l'ultim era ben lliure.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA FONT DE L'ART

Carriés, el gran artista i ceramic, diu que sempre duia a la butxaca un pot d'aquella ceramica plena de llagrimes d'or, de reflexos metallisats i regalims de color; d'aquella hermosa ceramica que a una forma primitiva hi afegí tons japonesos, la verdor perduda i mate de les monedes romanes, l'aspror envellutada de les figures de Tanagra, i la brillantor esmolada del marbre de les ruïnes; aquella ceramica que ell ne sabia'ls secrets... i la duia a la butxaca pel sol gust que li donava'l tacte mate envellutat de l'exquisida patina.

En aquesta sensació hi endevinem més a l'artista que en dèu discursos academics sobre l'amor a les Arts, sobre la Bellesa, sobre l'Estetica i sobre d'altres retoriques.

El que realment estima l'Art, és sentint-ne les fineses que l'estima; no és l'assumpto que l'atreu, ni és l'escena, ni la transcendencia de l'obra; no és el plastic escenari, ni la

Santiago Rusiñol Obra completa

preceptuosa escola, ni'l treball material, ni'ls problemes perspectius, ni l'illusió del relleu, ni tot aquell aparato per complaure multituds i enganyar critics d'ornament; el que realment estima l'art, com l'estimava en Carriés, ja l'estima pel sol tracte.

Els colors harmonisant-se, com en un drap japonès, pel sol fet d'harmonisar-se; un reflexo de paret sobre una cortina blanca, per les fineses que cull a l'esser besat per la llum; una brumosa impressió fantasiada per Goya, sense assumpto, pel sol casament de notes; un fondo del Veronès, per la gradació de tintes; uns finestrals de colors, per la claror que destrien i la poesia que porten; són, pels que senten a l'Art, lleminadura pels ulls i sensacions afinades que enamoren la llur ànima. L'ondulació d'una linia, per sa gracia misteriosa; la delicada expressió del dibuix dels primitius, solament per sa expressió cercant els plecs de l'esperit; les filigranes brodades dels capritxos d'una planta, per sa sola silueta, ja són prou pera delitar intimament an els aimants de la forma. La patina d'un objecte, d'una flor o d'un bronzo antic, d'una sumptuosa fatxada o d'una moneda grega, d'una joia bisantina o un ivori gotic, ja destilen prou bellesa per aquells que saben gaudir-la, com el sò d'una campana, dues notes harmonisant-se, una cançó de la nit, o una remor de la selva, no necessiten orquestra pels que entenen les primicies de les Arts, la llevor primera, el cant de la font on neixen i els primers sospirs que llencen en llur misteriós llenguatge.

L'orquestra, el teatre, les grans teles, els assumptos de transcendental inflor, la poetica i retorica, no són l'ànima de l'Art: són el trajo per vestir-lo i ensenyar-lo a la multi-

Santiago Rusiñol Obra completa

tud i a molts critics: an aquells que nuu no'l compendrien i necessiten ornaments per enganyar llur pobra ànima; an els pobres estrangers del país de la Bellesa, que té d'esser traduida en formes aparatoses perquè sapiguen com parla; an els que passen la vida veient l'estany de les Arts, sense cercar-ne la font on raja l'aigua més pura.

Qui pogués beure-hi a tot'hora! Somniar sentint els seus cantics i adormir-se al seu remor! Fer Art pel consol que dóna, i no llogar mai la gloria! Anar-se escoltant les gotes de canturia somniosa, i aquella cançó escoltada no contar-la ni un moment davant de les multituds! Apendre-ns a flor d'orella les corrandes que'ns ensenya, i dir-se-les a un mateix en les hores de tristesa, i no llençar-les al public! Apuntar-les una a una en el llibre de la vida, i resar-les a les fosques a la sola llum que donen, sense traduir-les en quadros, ni en llibres, ni en simfonies; sense vestir-les de forma i disfreçar-les amb versos per mostrar-les als badocs indiferents, que tampoc les agraeixen i ni menos les entenen!

De les notes recullides, el llibre que's formaria an el fons del pensament seria un llibre dolcissim no embrutat per cap mirada; serien els fulls més purs d'un llibre petit i intim, per resar-hi a totes hores.

Santiago Rusiñol
Obra completa

DIA APROFITAT

Hi ha dies de primavera que l'home's lleva enamorat. L'aire de flors que's respira, el chor d'aucells que's desvetlla, l'empenta de sava nova que fa brunyides les fulles, i l'halè de la Natura, diuen a l'home, al llevar-se: «Apa, estima, cerca la molça per guarnir-te'l teu raser; aparella-t entre les aus que's desperten, sigues home i ubriaga-t, i mira'ls ulls que t'esperen i les poncelles dels llavis que tremolen per obrir-se, i la rossa primavera que't prepara tot un dosser de verdor, per donar ombra als teus somnis».

I l'home contesta a l'aire, i a les flors, i a la Natura: «Avui sí que'm sento moure les ales, me sento sobrer i home papellona. Si avui no estimo seré un home papamosques. Avui sí que sortiré am la palla al béc; avui faré niu, anc que sia dessota d'un canaló; estimaré a plena vida, que no he de passar aquest dia sense treure-m aquest

Santiago Rusiñol Obra completa

mal de primavera. Avui és el dia que no guardo més el cor. Qui'l vulgui és ben seu. Fa l'ullet, li tiro a la falda, i aquella que l'arreplegui que'n faci tot lo que vulga».

Però vet-aquí que justament aquell dia té'l dematí ocupadissim. Té de cobrar tres factures, firmar un pagaré i veure'l procurador, que li ha dat cita a les onze. Té de dinar a corre-cuita, perquè ha d'arribar-se a la bolsa, que'ls nords han baixat un séns fi de meridians, i les cubes també arrenquen la baixada, i no més li queda la tarda d'aquell jorn de primavera.

Però, vès com redimoni s'arregla, si té de tallar més copons que flors no treuen les branques, escriure dugues dotzenes de cartes als corresponsals de fòra, treure un llogater que no li ve bé'l pagar, i anar a trobar a un jutge per recomanar-li un plet! Així és que ja és hora de sopar, i no més li queda mitja hora per fer entrega d'aquell cor i gaudir aquella diada.

Per aprofitar-la més, té de sortir am bicicleta, i, és clar, arriba cançat.

Sopa.

I al vespre, entre'ls seus companys, tot és dir mal de l'amor, de les dònes, de la joventut perduda i dels desenganys de la vida.

Santiago Rusiñol
Obra completa

AGRAIMENT

Anava en tranvia, i davant meu un senyor de certa edat estava llegint un diari.

Pel titol del periodic, pel cop d'ull am que's coneixen les ratlles que'ns han fet patir una estona, vareig veure que l'article que llegia era escrit meu.

El llegia am simpatia, somreia amb agrado, s'hi atu-

rava, i am l'expressió de la cara coneixia les ratlles que seguia, fins que, arribant a la firma, el va donar a un seu amic, recomanant-li amb interès que no deixés de llegir-lo.

An aquell precís moment el revisor del tranvia li demanava'l paperet, i l'home... l'havia perdut.

—Ja veurà,—va dir-li;—si no fos que... li tornaria a cobrar.

—I per què?—li vaig dir jo.—Que no ho veu que l'ha perdut? Que no ho veu que està dient una grossera insolencia? Que té cara de no pagar aquest senyor?

—Bé: però a vostè... qui li demana,—anava a dir el revisor.

És clar: qui m'hi demanava?

Com li podia explicar que an aquell senyor simpatic li hauria abraçat la calva, li hauria deixat diners i donat acullíment sense mirar-li la cedula? Com li podia explicar els pocs terrocets de sucre que cauen dintre la tinta? Què saben els revisors, de les menudencies d'ànima!

Quina cara més simpatica que tenia aquell bon home!

Santiago Rusiñol
Obra completa

CLAROR DE DINTRE

Hi ha, séns dubte, una claror que no és del Sol ni de la Lluna; no és de materia inflamable, no és de reflexo, ni és tant sols la claror de les estrelles: és claror que ve de dintre.

Hi ha certs moments en la vida, certs moments curts i somniosos, que, encar que sia de nit, encar que'ns volti la fosquetat més completa, un la veu eixa claror. Té llum de gloria, té reflexos d'esperança, té enlluernaments ideals, forma una aureola de rosa i no se sap sa naixença.

Els moments curts que illumina, tot se veu tornassolat, tot canta i vibra, i tot respira hermosura.

D'on ve eixa llum?

Pot-ser de l'ànima, pot-ser la portem a dintre mig apagada i somorta, pot-ser és el fanal darrer que guiarà nostres passos pels camins de l'altra vida.

I que poc sovint s'encén!

I com conforta i retorna quan fa una mica de llum! I que depressa s'apaga! I que fosc seria'l món sense aquestes llumanetes!

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL PATI BLAU

PERDONI: que tindria inconvenient de deixar-me pintar aquest pati?

—Ai, no, senyor: cap inconvenient,—va respondre-m una dòna d'uns quaranta anys, alta, endolada i de cara bondadosa.—Però no sé què pot pintar-hi. És molt petit i el tenim molt descuidat, perquè estic sola, amb una pobra germana que està molt mala, i no'm queda temps per res.

—És no més per pintar les flors.

—Ai, pinti, pinti. Si l'hagués vist l'any passat, quan tots teniem salut i el meu marit (al cel sia) era viu, allavores sí que donava gust de veure. L'enredadera pujava fins al terradet, i aquí sempre teniem ombra. Però ara, ai! ens falta l'humor, i les plantes volen esser cuidades lo mateix que les persones. Desde que la noia petita està d'aquesta manera, les flors sembla que ho comprenguin.—

Havia vist aquell pati desde'l carrer: un forat de llum

Santiago Rusiñol Obra completa

allà al fondo, uns llims de claror, una claror de pessebre; les parets, blaves, d'aquell blau brutal, enter i sense mitjes tintes, d'un ultramar violat, avergonyint al mateix cel de la costa; un pou també blau, una escala blava, i davant de la blavor un rengle de testos, d'olles blanques, de caixons i gerros, traient a fòra una volior de flors. Allí, malves reials, al costat de clavells encesos despentinant-se i caient en colorida cascada; allí, lliris d'una blancor sense màcula, prop de pensaments petits amb els ullets mig oberts i barbes de mariner; allí, grans hortensies perdent la verdor i agafant colors de rosa, i una gran enredadera clapejant de puntets d'or l'ombra de les rajoles.

En essent a la vora vaig veure que realment les plantes eren mal cuidades: tenien sèt i calor, i les fulles se mustien i les flors se despintaven; sentien tristesa; sentien l'anyorament d'una mà que les mimés, l'abandono'ls sortia a la cara, i les més sensibles, com els lliris i els jonquillos, torçaven el coll esllanguides, i semblava que patissin; però això feia que lo que perdien d'ufana ho guanyessin en simpatia.

Agafant una cadira que'm va oferir la bona dòna, vaig començar a barallar-me amb el natural i el quadro. Refregava'l color sobre la tela, esborrava i dibuixava i tornava a esborrar per començar-ho de cap i de nou, amb aquella febre de la cosa que's comença; i la dòna, dreta al darrera, semblava interessar-se molt a la meva maniobra, i m'anava donant conversa:

—Veu, l'home d'una servidora era pintor de parets, i ja sé lo que és la pintura. Per pintar cortinatges a les sales i angelets a les alcoves, per imitar pedra marbre i

Santiago Rusiñol Obra completa

fustes, no n'hi havia cap com ell. Tenia unes mans de plata. Ai, Senyor, si l'hagués vist treballar! Se treia la feina dels dits amb un santiamén. Però, pobret, se va morir, i, veu, ara'm queda la germana, que també la tenim *desuciada* dels metges.—

Tot dient-me això, observava jo que mirava am molta atenció un balcó tancat que hi havia sobre'l pati. Jo, ataleiat am la feina, contestava am monossilabs; i creient que'm destorbava:—Bé, doncs,—va dir;—men vaig fins a dalt. Vostè mateix: faci i desfaci com si fos a casa seva.—

Vaig pintar encara una estona. El sol fugia, enfilant-se blau amunt, i anava a plegar, quan darrera'ls finestrons del balcó que mirava aquella dòna vaig veure una cara d'una grogor esgarrifosa: dos ulls immensos i buids i enfonsats sota un front de calavera, que guaitaven amb un mirar dolorós, clavats als mateixos vidres. Semblava una noia jove i perdudament malalta; una morta, darrera'l cristall de la caixa; una visió d'aquelles que deixen esgarrifances. Era com una impressió d'una figura de cera morint-se a dintre d'una escaparata; una impressió que a la nit se té un somni que s'hi assembla.

***

L'endemà, al tornar a la mateixa hora a continuar el meu pati, vaig trobar-me la malalta asseguda davant de les flors del fondo.

Dintre aquell bany de claror i dintre aquella magresa me va semblar menys fantasma que'l dia abans, més dòna, am més rastres d'hermosura. Els ulls eren blaus com el

Santiago Rusiñol Obra completa

pati, i semblaven tenir a dintre una alegria apagada i una tristesa naixent, talment brillaven de joventut, i devegades se velaven d'una melangia tant fonda que no podien mirar-se. Eren el mirall d'un cor jove, retratant, d'una a una, les serenes i les boires que passaven per dintre d'un pensament. Una aureola malalta'ls voltava moradenca i els feia semblar dos sols que's ponien voltats de gases de posta. Devegades semblava una criatura, i altres una velleta; però devia tenir uns setze anys. Pobra flor! Poncella i ja desfullant-se!

—Escolti,—va dir-me am veu apagada;—que li faig nosa?

—No, filla, de cap manera.

—És que si li privo la vista me n'aniré.

—No's mogui pas: primer me n'aniria jo.—

No's va moure, pobreta; no's va moure ni un moment, no més quan tossia. No's va moure mentres el sol va tocar-la, amanyagant-li les mans, besant-li la cara, omplint-la de petons d'or, coronant-la de rodones de reflexes, amorosint la fredor d'aquell còs que s'apagava.

Jo no podia pintar: no veia'l quadro, no veia sinó ella. Quieta, arrupida i tremolosa, les flors, les altres flors, semblava que la miressin, i tot guaitava la figura, i tot desapareixia, i ella era tot el quadro. Lo demés feia d'aureola, de fondo, de celatge blau. Les plantes marcides, les parets pintades, l'ombra de l'enredadera, les rodonetes de sol, tot se fonia, tot s'esfumava, voltant aquella nota tant trista, aquella gran flor, més hermosa i més marcida que les altres, torcent el coll com els lliris.

D'instint, com aquell qui pinta una flor més en el

Santiago Rusiñol Obra completa

quadro, vaig començar-la a pintar sense que se n'adonés, i no és pas possible descriure la barreja de condol i d'egoisme de pintor am que's busquen tots els plecs del sofriment, les senyals de la mort que va apropant-se i els colors que van perdent-se quan s'és davant d'un model. D'aquella grogor esglaiadora no's veu més que les fineses del mate; d'aquelles venes malaltes, les mitjes tintes violades perdent-se en colors finissims; del dolor, la forma que surt a fòra i l'expressió de les engunies de l'ànima. A poc de pintar, am crueltat inconscient, la pobra malalta no era sinó una figura, una cosa d'una bellesa macabra, la natura morta primorosament hermosa.

A poca estona's va girar i va somriure, volent dir que ja ho veia que l'estava copiant; però continuant quieta, consentint que seguís la meva feina. Després, fent un esforç, se va alçar, se va acostar al quadro, i, mirant-sel un ratet, va dir-me:

—Déu meu! Tant groga, tant malalta estic?

—No, dòna: és que no està més que començada; és que... —

I va anar-sen cap a dalt.

A l'esser darrera'l balcó, no pensant que la observés, vaig veure que agafava un mirallet i que's mirava un gran rato; va semblar-me que sospirava, i es va deixar caure asseguda i clavà'ls ulls en els vidres.

***

—Si m'hagués conegut fa tres mesos!—va dir-me l'endemà a la mateixa hora.—Ara li puc dir: allavores sí que

Santiago Rusiñol Obra completa

m'hauria pogut treure un bon retrato. Tant alegra, tant riallera que estava! Tot me feia riure. La meva germana'm tenia de renyar a cada moment, i res hi valia... Per ballar, tenia com un deliri. Miri: veu aquestes fandilles? Les duia'l dia de l'ultim sarau. Qui ho diria, eh? Era an el primer que anava, i els vaig ballar tots, tots: més n'hi haguessin hagut. Diuen que allò'm va fer mal; però jo no ho crec. Me va agafar aquesta tós, que asseguren que no té cap importancia; però, jo no sé, jo no sé que'n pensi. Hi ha vegades que crec que no serà res; però d'altres, tinc una por de morir-me que fins ploro, jo que mai havia plorat! Però no sé per què li explico aquestes coses.

—Tingui coratge, que no trigarà a curar-se.

—Que és metge vostè?

—Que no veu que soc pintor?

—Ja ho veig: li deia en broma. Que m'agrada la pintura! Veu, si jo fes de pintor, sempre pintaria coses que fossin alegres: boscos amb ombra, vistes, cases noves, senyores guapes i ben vestides, i què sé jo? coses que fossin alegres. Vol que vagi a seure?

—Com vostè vulgui. Jo ja tinc feina a fer flors una pila de dies.

—Pobres flors!—va dir, pasant-los la mà per sobre com si les acariciés, i anant-sen a seure al seu lloc.

—Veu: me sembla que avui estic molt millor. I fins ballaria,—me va dir, am riure d'una tristesa infinida.

Pobra noia! Al cap d'una estona de seure li va agafar aquella tós, aquella tós que pujava del fondo de les entranyes, una tós que li arrancava la vida, deixant-li l'ànima serena. Pobreta! Li vaig veure les dugues primeres llagrimes

Santiago Rusiñol Obra completa

relliscant per la grogor de les galtes, i pantejant i amb el cap baix va quedar somniosa. Què pensava? Pot-ser no pensava, o pensava vagament, i res més amarg que aquestes tristeses fetes de somnis boirosos, de dubtes, de pressentiments estranys; d'aquestes tristeses séns nom, que són com un nuvol llarg que passa davant de la claror de les ànimes i deixa'l cor entre boires; que són postes de sol de la vida, cap-vesprades i anyorances de coses desconegudes. Morir; a disset anys morir i sentir-se morir quan s'obre de bat a bat la finestra plena de llum i esperança, i dir-se a un mateix: d'aquí un més, d'aquí vuit dies, potser demà, te tindràs de despedir, no sols de tot lo que estimes, sinó de tot lo que estimaries!

Perquè'l vareig començar aquell quadro!

Després vaig esser jo que'm vaig quedar pensatiu, contemplant-la amb els pinzells aturats. Me semblava que era com un rellotge d'arena omplert de gotes de sang. «Ara'n falten cinc,—pensava;—ara quatre, tres, dues.» I a l'arribar a una'm deia: «Ara caurà del seu cor l'ultima gota i caurà morta sobre'ls testos de les flors».

—En què pensa?—me va preguntar tot d'una, com si em llegís el fondo del pensament.

—Estic molt amohinat perquè'l quadro no'm surt bé.

—Que no estic quieta?

—Sí, dòna: parlo del fondo, d'aquest blau del pati. Vostè no s'amohini i descanci.

—Bé prou que descançaré aviat!—

Per encoratjar-la anava a fer-li una broma; però veient sa mirada resignada i convençuda, la broma sem va nuar al coll i'm vaig amagar amb el quadro.

Santiago Rusiñol Obra completa

* * *

L'endemà no va baixar, ni l'altre tampoc. L'endemà passat la vaig veure darrera dels porticons. Va somriure i em va saludar; va acostar-se als vidres, va tossir, i deixant-los entelats, amb una mà descarnada va aixugar-los i va entornar-sen a dins.

Un dia va entrar el seu metge, i com que'l coneixia'ns varem posar a enraonar, mentres ella desde dalt, am sos grans ulls de malalta, mirava si descobria un signe, un moviment que la tragués dels seus dubtes. El metge va dir-me que no viuria vuit dies.

Jo no n'hi faltava ni un. Un imant de simpatia m'hi portava, i el quadro quasi'm servia d'excusa. Veia passar les amigues, la germana, i molts cops sortia sense haver vist a ningú, quan un dia va baixar, com dient: «Vinc perquè acabis el quadro».

—Apa, pinti-m,—me va dir.

—Però, ja tenim temps,—vaig atrevir-me a respondre.

—Pinti-m,—va contestar, anant a seure al seu lloc.

Cap dia havia estat tant contenta: tot era fer projectes per l'avenir i aixecar castells en l'aire. Quan estigués bona cambiaria totes les flors del jardí: hi posaria rosers i moltes clavellines. Res de lliris, perquè quan se passaven semblava que estiguessin tristos. Se faria un vestit color de rosa per l'istil d'un que'n tenia una amiga, i per la festa major aniria a tots els balls. Sí: tornaria a ballar, i volia divertir-se, i viure, sobre tot viure, que no era just haver de morir tant d'hora. Fins va voler regar les flors, i la viuda i jo varem tenir de regar-les.

Santiago Rusiñol Obra completa

Xuclant l'aigua's revifaven agraides, i ella se les va mirar d'un modo tant misteriós, amb uns ulls tant ter-

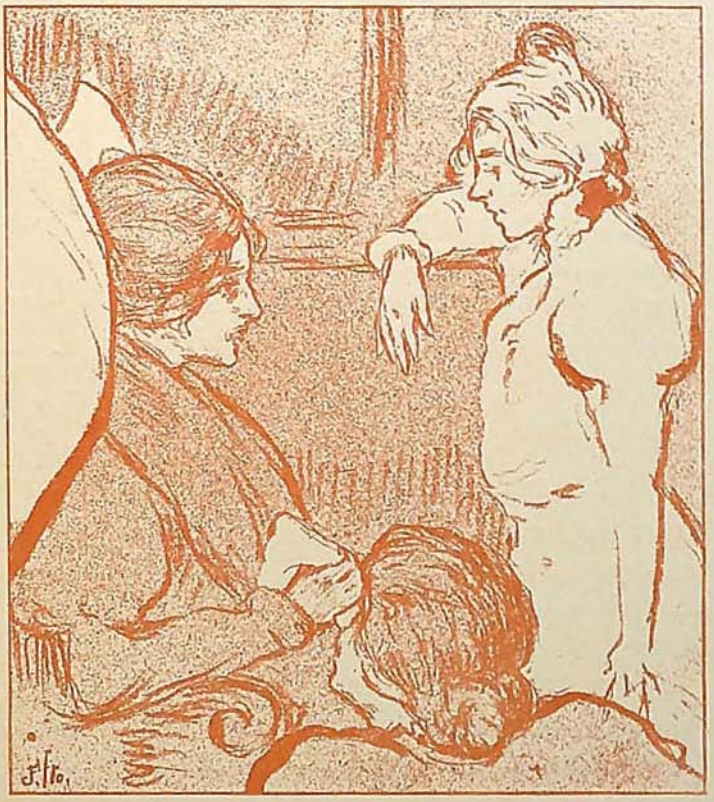

bols, que fou sa mirada tot un món secret de dubtes i d'esperances.

* * *

No va tornar a baixar més.

—Que la vol veure?—me va dir un dia la seva ger-

Santiago Rusiñol Obra completa

mana gran.—Està morint-se, però la trobarà llevada.—

Vaig pujar-hi, i estava voltada de les amigues, totes joves, totes alegres, vestides totes de clar: flors de primavera al peu d'una tomba, vol d'aucells vora un pardal arrupit, d'un pardal amb les aletes plegades, amb els ulls mig closos, i am un panteix d'agonia.

—Ja ha acabat el quadro?—encara va dir-me.

—Sí, ja és acabat.

—Essent així ja'm puc morir.

—Però, dòna, per què diu aquestes coses?

—Per riure. Justament mai havia estat tant bé,—va dir-me, i's quedà adormida.

***

Ja no's va despertar més.

Blanca la caixa, vestides de blanc les amigues, i passant pels carrers blancs, era l'enterro d'un lliri. Am les flors del pati varem fer-li una corona que vam posar sobre'l tumbol, i si hagués gosat hi hauria posat el quadro.

Se men duien fondo i figura, i d'aquell pati blau, abans tant alegre, no'n restava més que quatre parets gastades. Petit com era, semblava una capsa blava, oberta i desmantelada que n'haguessin tret les joies; un fondo de més de Maria, desguarnit i descarnat pel vent de l'hivern; una gavia buida. Per tot arreu, quietud; a sobre, l'enredadera penjant com desmaiada; a baix, el sol sense reflexes; a dalt, un burinot negre, rondinant, al darrera d'aquells vidres . . . . . .

. . . . . .

Santiago Rusiñol Obra completa

Molt més tard vaig exposar el quadro, i em van dir que uns parents havien demanat preu.

Eren uns cosins, i vaig anar-los a trobar. Pobra gent! Pot-ser volien tenir un record de la pobra noia morta!

—Ja veurà,—van dir-me;—la casa que vostè sap la tenim en venda, i com que uns coneguts d'America ens han parlat de comprar-la, voliem enviar la vista que vostè en va treure (si fos barateta) perquè vegessin la finca.

—I la noia?

—La noia... la noia, rai: esborri-la.—

Santiago Rusiñol
Obra completa

FULLS D'ISTIU

Santiago Rusiñol
Obra completa

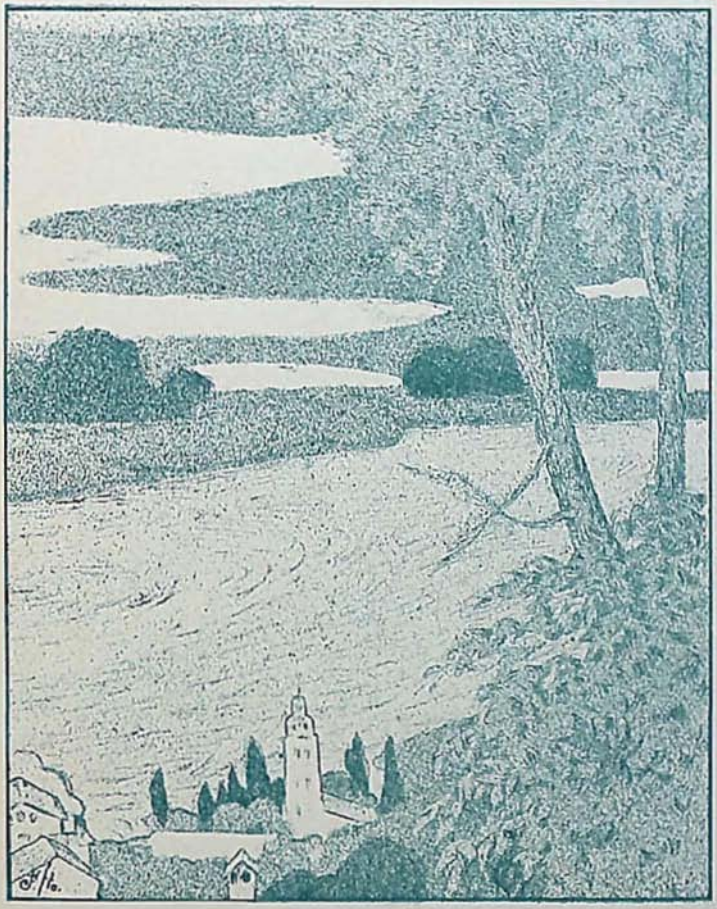

Santiago Rusiñol
Obra completa

UNA FABRICA DE SANTS

No era una fàbrica de l'arrabal de Barcelona, no: era, tal com marca, una fàbrica, am privilegi per fer sants de cartró-pedra, o pasta-fusta, o paper-guix, o lo que sia, que per això tenen privilegi i són secrets de l'ofici.

Perquè lo que abans era un art seriós, un art inspirat i mistic, conresat en la vaguetat del somni, rebent claror de gloria; lo que abans necessitava'l raig de l'inspiració i la mirada dels angels, i el somriure de les verges, i l'extasi dels creients, i fins la palma del martiri, avui se fa am privilegi, am turbina o màquina de vapor i amb el secret d'una pasta.

Per fer una imatge que inspiri, ja no necessita'l claustre i la soletat del temple: avui el motllo ho fa tot: modela, verniça i treu un llustre que enamora; avui per encarnar els angels tenim calcomania; per fer el morat del

Santiago Rusiñol Obra completa

color n'hi ha prou am l'anilina: la qüestió és donar barato, fer els sants a rengles, numerar-los com soldats, vestirlos com cromos i fer-los d'una materia que, ensems que sia de durada, no perjudiqui la bossa.

La qüestió és trobar una pasta. Hi ha qui comença un capet i la pasta d'aquell cap és el motllo am privilegi de tota una vida d'artista; hi ha qui pinta tres pallers i aquells pallers s'arrengleren a lo llarc d'una existencia; qui troba una tomba i la converteix en via Appia; qui troba'l motllo d'un arbre i en fa un passeig sense fi; qui's topa un dia amb un moro o coneix una odalisca i la va ensenyant pel món, mentres entrin a la barraca.

Aquella fàbrica de sants havia trobat la pasta i l'anava exprement, i feia engunia de veure.

Figureu-vos les imatges, els sants, les verges i els angels, arrenglerats com reclutes: aquí un rengle de Sants Jaumes tots iguals, tots sortits del mateix motllo, tots am la llur etiqueta; més enllà, els mateixos sants més petits, i per lo tant més baratos; els Sants Josephs a dotzenes, les Purissimes afilerades per mides, i els Sants Cristos penjant a tires del sostre.

Més lluny, i en una altra sala, fabricaven uns Sants Rocs que era la comanda última. Posats sobre d'un prestatge, un home amb un pinzellet, amb un pot color de llaga, anava pintant els genolls i no feia més que això, perquè era un especialista; al costat seu, dos homes més feien les clapes del goç: amb una gran simetria anaven de l'un a l'altre, aprofitant el color d'una xicra que tenien; unes nenes d'uns dèu anys pintaven les carbacetes; altres, feien el gaiato, i l'amo'ls donava pressa, i retocava les

Santiago Rusiñol
Obra completa

cares copiades del model, un Sant Roc posat al fondo, com si fos el capità d'aquell rengle de figures.

Vaig sortir d'aquella fàbrica am ganes de riure i pena. Aquella pasta-cartró embaratint la bellesa, vulgarisant la llegenda, posant en motllo l'ideal, era dels fulls de la vida més ingrats que havia llegit. El cromo'ns fa tornar indis, i aviat els missals i codices, els llibres d'hores, de meditació i de fe, seran escrits am velograf i plens de calcomanies.

Com poden esser modernistes aquests fabricants de pasta!

Santiago Rusiñol
Obra completa

MARINA

Era a la vora del mar, a sol ponent i en una platja solitaria.

Al lluny de tot, banyats pels ultims raigs groguencs del sol, se veien una munió de puntets entrant i sortint de l'aigua, revolcant-se i corrent sobre la sorra com vol humà enjogaçat; a segon terme, alguna barca fondejada, am la quilla vora'l mar a punt d'extendre les ales; a primer terme, l'arena llisa i lluenta am l'aigua estirant-s'hi a sobre, i am les onades venint, venint sempre i cantant la cançó del vespre.

Dret cap al mar, tantejant amb el bastó els pilonets de l'arena, i el cap tombat enlaire, vaig veure venir un cego.

Anava dret, caminant d'esma, guiat per aquella cançó de l'aigua i el clapoteig de les ones, atret pel plany que sentia, seduit pot-ser per ritmic soroll que escoltava; i més el guiava l'instint, el tacte de la blavor que no veia, i la

Santiago Rusiñol Obra completa

salabror de l'aire, que'l pobre bastó que duia per unic company i guia, capaç tant sols de conèixer les dureses de la terra, però no l'immensitat de les vaguetats perdudes.

Un cop al mateix peu de les ones i al sentir-les relliscar am son remoreig suavissim, el cego va deturar-se, va respirar l'essencia de cap al tard, se va omplir els pulmons de vida, i's quedà un moment indecís, gaudint de la quietud que per tot arreu el voltava.

Un cop convençut de que's trobava tot sol davant de l'immensitat, tenint sols al davant dels seus ulls buids l'apagada tenebror, la planura sense color definit i la cortina del cel sense forma coneguda, va començar a despullar-se séns rubor, sense dubtes, seriosament, com si la terra fos cega.

Va treure-s de sobre seu despulles de pobre, draps destenyits de miseria, pedaços apilotats plens de polsaguera negra, roba d'encant surgida sobre altra roba; i a mida que's despullava, a mida que queien de sobre seu les engrunes de miseria, de sota anava sortint, com un roure entre les ruïnes, la forma d'un home enter, vell i angulós, nevada la testa i ossat com un sant de Memling i groguenc am tons de retaule, però hermós i venerable com una santa figura.

Dret i nu davant del mar, i amb el sol daurant-li'l front, talment semblava una imatge arrencada de la biblia, un profeta llegendari sondejant dintre'ls ulls closos la gran nau misteriosa, o un vell santó de Judea consultant el llenguatge de les ones.

Sempre amb el bastó per guia, va caminar mar endins, i al sentir-se les onades als genolls, com un bateig enig-

Santiago Rusiñol
Obra completa

matic celebrat al davant de la Natura, va mullar-se amb la mà la vella testa, i s'aturà pensatiu.

Què pensaria aquell home? Què pensaria d'aquella mar que no veia, gronxant-se sota'ls seus peus i descapdellant onades? Amb quin misteri adornava aquells petons grocs del sol, que ell sentia decantar-se sense poder despedir-sen? De quin color devia veure en el fondo de sa pensa les verdors de les onades, els blancs violats de l'escuma, la suau grogor de l'arena, la moradenca celistia, i el rosa i foc de les boires? Què eren per ell les fondes vaguetats del cel, tot lo que vola i rellisca, i lo insondable de l'aigua, i la gran Natura, lluny de son pobre bastó i esborrat de sa mirada?

Tantejant sempre, avançava mar endins, avançava fins a sentir-se la freda impressió de l'aigua prop de ses amples espatlles; i cada onada que venia, era per ell una nova esgarrifança, un nou misteri arribat de les tenebres; era lo desconegut portant sorolls indecisos, regalims de caminants, cascades vingudes de la buidor, empentes de la boscuria; era la nit caminant i escupint-lo vers la platja.

A la negra nit del cego, poc a poquet, va ajuntar-se la morada nit de la terra. El sol era post. El mar s'havia tornat d'una verdor de metall restellat d'un violeta dolcissim; el cel s'anava apagant, amb rosats ran de les ones i blaus de zafir extesos voltant les naixents estrelles; allí a Orient, els nuvols s'evaporaven, i darrera de l'estany una claror s'iniciava: la blanca llum de la lluna, que pujava majestuosa.

Encesa sortí del mar, darrera mateix de les espatlles del cego, destacant-lo en silueta.

Santiago Rusiñol Obra completa

La santa figura d'abans, la biblica aparició, la vella imatge venerable, era una ombra perduda. El bany fred de la lluna havia disfumit a l'ardent bany del sol; les ones triomfaven empenyent a la sorra una pobra ossamenta despullada i frisosa; i assegut allí terra, cobrint-se altra vegada amb els restos de pobre, am la roba empolsada, am la trista miseria surgida de despulles, semblava altra vegada, esborrada la visió, una escoria escupida, una desferra inutil dels temporals del mar, un naufrec de la terra rebutjat per les aigües; en tant que elles seguien el balanceig de sempre, cantant la cançó eterna, cobrint am nova nit la nit del cego.

Santiago Rusiñol Obra completa

Anant costa amunt amb el tren, se passava una pineda, una alta montanya, i en un replà de terreno se veia asseguda una masia, am dues torres de *moro*, una portalada gotica i un finestral am columneta dessota d'una barbacana.

No passava cap exprés, ni correu, ni tant sols mixte, que en aquell ample finestral no's veiés la figura d'una noia recolzada a la columna, am posa d'anyorament, d'estampa sentimental, de portada de romança italiana: el cap apoiat a sota del capitell, una mà deixada caure, els ulls enlaire, i abaix una mica d'eura, i més amunt el seu niuet d'orenetes.

El posat d'ella esqueia molt am la posa: uns ulls negres, voltats d'un morat romantic, llargs i estirats i fent de lluny dues grans taques de fosca; una cara llarga, la figura ondulada i magra, un deixament oriental, un quelcom de samaritana am no sé què d'odalisca; uns

Santiago Rusiñol
Obra completa

Santiago Rusiñol
Obra completa

cabells negres de versos de lord Byron posats am litografia; una aureola de tristesa, com cativa de pirates o castellana de coòla que espera'l seu aimant trovador així que surti la lluna; tot això plegat, li donaven un misteri de llegenda vista am tren, de visió antiga passant a darrera'ls vidres.

Com que'ls trens no paraven de passar i ella'ls veia passar tots, algun passatger va adonar-sen: un dia la devia saludar, i devia ella contestar-li. Un altre dia devia tornar-la a veure i a saludar-la de nou, i de nou devia esser saludat; i allavores no devia passar mai sense que fes el seu signe, i sense que ella's trobés en la mateixa finestra i a sobre la mateixa cura, i sota aquell capitell i prop del niu d'orenetes.

Com aquest, séns dubte, la degué veure algun altre passatger, i també a fer-hi passades amb exprés o tren correu; com aquests varen treure'l cap molts d'altres; i aviat no hi hagué tren de passatgers que no portés pretendents que a l'esser al davant de la finestra no hi tiressin un petó o saludessin de passada.

Tants varen arribar a esser, que mirant un tren de travers se veia en les finestretes una renglera de mans fent signes i enviant despidos; hi havia qui anava en mixte per no passar tant depressa i allargar aquella visió; alguns fins treien el mocador; i la noia, no faltant mai a les cites, sempre en aquella finestra, i apoiada en la columna, i reclinada ane l'eura, veia passar a hores fixes i precises aquell vol d'enamorats, aquells pretendents de passada, aquelles rengleres d'aucells que li enviaven un adéu i fugien am la rapidesa del somni a l'altra banda de serra.

Santiago Rusiñol Obra completa

Pobra noia! Veure-s festejada a tantes hores del dia, sense coneixer una veu, sense sentir una paraula, sense oir una prometença d'aquell estol de jovent, que passava amunt i avall! Sentir escorre-s i fugir la joventut, emportada per aquelles serps de ferro traient fum; mirar-se tot el sant dia aquell nuvol que volava davant seu, enduent-sen esperances i no sentint mai la musica d'una paraula d'amor! Tenir tota una provincia enamorada de lluny i no saber com se deien, ni qui eren, ni ont anaven!

«Si al menos descarrilés aquesta màquina terrible! Si al menos pogués pujar-hi i anar-men d'aquest torment de nova mena!—degué pensar alguna vegada.—Si al menos no caminés tant depressa!»

Però, cah! Els passatgers augmentaven, i ella augmentava 'ls saludos; les orenetes del niu, se n'anaven i tornaven a venir; l'eura creixia, els anys passaven, i els trens no paraven mai; fins que la noia o 's cançà o va trobar un casador, o no volgué sortir més, és el cas que 'ls pretendents ambulants no la varen tornar a veure.

Un dia prop de la casa hi hagué una esllavissada i tots els que anaven en tren varen tenir de baixar, a fi d'esperar un trasbordo.

La primera idea va esser anar-sen a la casa i preguntar per la noia.

—S'ha fet monja,—digué una dòna.

—Monja i am tants pretendents!

—Tants com vulguin. Però tots eren pretendents de pas: mai se n'havia aturat cap.

—Veu, avui pot-ser s'hauria casat; però això dels trens mai descarrilen a l'hora que convindria.

Santiago Rusiñol Obra completa

El soroll del timbal i els crits del clown ens varen fer anar a la plaça.

La plaça era petita i plena de gom a gom. L'estanc i l'apotecari, els esglaons de l'iglesia, i fins els balcons d'una casa de noblesa, tancats i barrats tot l'any, vessaven pagesos i menestrals, vells i criatures, per veure la funció que quatre pobres gimnastes havien organisat am gran bombo i campanilles.

Formaven la companyia una noia d'uns vint anys, pigada i magre, d'una blancor embrunida pels trangols de l'aire lliure; els cabells, d'un ros tant esclariçat que semblaven la crin groga d'una panotxa pansida; els ulls, d'un blau quasi sensé blau, i tot ella una trista flor polçosa, cullida als jardins del nord i arribada an aquell poble amb embalatge barato; un noi magristó, desllorigat com un bimet, i també ros i escardalenc; i, per fi, dos homes,

Santiago Rusiñol Obra completa

la qual missió en aquell grupo semblava un contrasentit: el clown, que tenia de fer riure, feia una cara de penes que no's podia mirar; i el que havia d'esser l'hèrcules i aguantar el pes de la casa, am prou feines se podia tenir dret i sostenir la miseria.

El clown començà a fer rotllo i a dir-ne alguna de les seves, a treure-s joguines de les amples i obertes i descusides butxaques; i com que's gratà la perruca i el public va sospitar el perquè de la picor, aquell graciós acudit els guanyà la voluntat i es va fer amo del sufragi.

Ja hi erem. Mentres ell butxaquejava, va entrar el magre atleta a la pista, i saludant am més cortesia que modos, allà va! d'un salt, si no mortal, bastant perillós, se va enfilar al torniquet i va lluir la presencia.

N'havem de dir la presencia per no ofendre l'estament; però'l tipo, afeitat de fresc i vist allí a tota vista, tenia molt de barber i una mica de tenor. Somreia, am cert somrís de ballarina, però guardant l'expressió de l'home fort i nervut que si no té musculatura'n tindria de tenir, perquè l'ofici s'ho porta. Si ell no'n tenia, el bon home, no era pas que escatimés el fer planxes, sinó perquè escassejaven els aliments substanciosos; i si bé ell comprenia que les forces que ensenyava eren més forces de flaquesa que forces de corpulencia, no obstant i això, ell movia'l joc de muscles de que podia disposar amb aquella dignitat dels homes d'amples espatlles. El vestit era de punt, i havia tingut el punt de que fos d'un rosa ben sofocat, d'aquell rosa imitant carn de persona, que duu'l capità Manaia i tota la seva tropa; si bé's té de dir que aixís com aquells soldats tenen la vermellor a les

Santiago Rusiñol
Obra completa

cames, aquí era tot al revers: el còs, de color de vi, i, baixant cames avall, dessofocant-se i perdent-se fins a arribar a les sandalies, blanques de la polsaguera de tots els camins de la terra.

Un cop dalt del torniquet, mentres el clown continuava la broma, va començar a donar voltes i més voltes, que sols hauria aguantat un ventrell vuit com el seu; va provar alguns equilibris fent tantines, que més semblaven mareig de debilitat que exercicis voluntaris; va baixar, o pot-ser va caure, pagant amb el saludo de sempre; va pujar de nou amb un desfici d'esquirol que s'ha escapat; i, penjat de peus a la barra, va agafar el nen am les dents; i el nen, amb el ventre inflat, am les cames dislocades i amb eixa mirada d'home que tenen al fons dels ulls les criatures perdudes, estirava'ls bracets per tot arreu, arreplegant avellanes que'ls pagesos li tiraven, com si fos una marmota o una mona d'orgue.

En aquestes, el clown vinga anar fent broma, cop de fer broma seguida, mentres el gimnasta va empendre un altre exercici. Se va ajeure a terra, sobre d'un drapot que'n tindrem de dir catifa, i am les plantes dels peus enlaire, és dir, de cap per avall, va fer un senyal, i d'un salt la criatura va pujar sobre'ls palmells de lo que feien de mans, i, amb ells o amb elles per maquinaria, de la puntada de peu que va donar a l'infantó va tirar-lo a l'alçada de les branques, com si fos una pilota.

An aquell home que tal flaquesa tenia, li sobrava força en les cames per rebotre aquell còs linfatic i malaltiç que anava amunt i avall i rodava i s'encongia com una troca

Santiago Rusiñol
Obra completa

de nervis; aquell home tant afeminat de cara, no tenia un reconet compassiu per la pobra criatura, i per guanyar-li la vida, la vida li malmetia; i el noiet, cada sotrac que rebia, el pagava amb un somrís, amb un somrís obligat, amb un moviment de pena, com si tingués un ressort, que al pegar sobre'ls seus òssos fes anar el cordill dels llavis i fes tirar un petó al public.

El clown, que no parava la broma per entretenir i distreure a l'amable concurrencia, va entrar de torn en el numero, i aquí'm pararia, perquè és impossible'l descriure'ls gestos estranys, les fantastiques ganyotes, les rialles forasteres, les contorsions de la cara i del còs i de les cames, i els cops de cap contra terra, contra'ls plàtanes, contra'ls pagesos, contra ell mateix, i contra tot lo que trobava, que va arribar a fer i a donar per fer riure an aquella gent de bé, fent d'*illustrat auditori*.

Prou els féu riure! Aquelles girades de cara que tretes amb instantani haurien sortit ganyotes d'una suprema tristesa, bé prou que'ls varen fer riure. Aquelles contorsions dels nervis que semblaven una agonia del riure, prou van fer riure a tot-hom. Tant van fer riure, que quan allargava'l braç, i la mà, i la safata, i la perruca, am cara que ja no reia; quan ensenyava una suplica a darrera la farina, les linies reien encara, i els badocs també, i tot el poble i tot-hom se feia creus que hi hagués gent tant divertida i que amb aquell bon humor se demanés caritat. Si hagués tingut mals-de-cap no estaria tant de gresca. Allò era de broma i valia més anar-sen.

Ja marxaven, quan un crit va sortir de tots plegats, un crit de sorpresa, de diversió inesperada.

Santiago Rusiñol Obra completa

—En Vianda! En Vianda ve! Vine aquí, Vianda, i fes-ne alguna.—

Era en Vianda'l benaventurat del poble, el beneit oficial; un beneit gras i sapat, brut i garrell i de mirada travessera, que arribava a poc a poc, amb una llesca de pa que tenia mitja cana.

Tots li varen obrir pas i el van encarar amb el clown.

El van encarar amb el clown, que al veure-sel davant seu i al sentir-se comparada la seva broma boemia am la beneitor de l'altre, una amargor tant fonda devia entrar-li ane l'ànima, que va donar una mirada an aquell pilot de bé tant penetrant i somniosa, que's va enrogir fins la farina i es van marcar dues arrugues tristes i despreciatives a cada banda de llavis.

—Fes-ne una, Vianda!—anaven cridant.

—Fes-ne una!

—Digues alguna cosa!

—Canta!

—Fes les forces!

—Apa, Vianda!—

I en Vianda, no sabent lo que passava, aturdit, badant i lelo, va compendre per experiencia propria que aquells homes demanaven caritat, i deixà caure en la safata aquella gran llesca de pa.

Allò promogué una explosió de rialles i de crits.

—Quina pensada!—varen dir, girant l'esquena, tota aquella gent de bé.—Ès el beneit més beneit que tenim en tot lo poble!

Santiago Rusiñol
Obra completa

Qui ha arribat, avui?

(Aquesta pregunta la feia un jove a un altre jove menos jove, a la porta d'un establiment de banys d'aigües un poquet termals, bastant alcalines, i una mica bi-carbonat-gasiosades.)

—Lo de sempre: quatre tulits i uns quants del rengle.

—I cap noia?

—Sí: una d'uns vintidós anys, molt interessant; uns ulls grossos, blavosos i malaltiços; un posat trist i una figura esllanguida, però no gaire: allò, una mitja salut. Ve am la seva mare; però la malalta'm sembla que deu esser la noia.

—Bé, doncs: men vaig a pendre la *toma*.—

Un establiment de banys, amb els quartets numerats, amb el pati ple de gent endormiscada, amb el passeig adornat am quatre acacies de bola, passejant-s'hi'ls

Santiago Rusiñol Obra completa

banyistes amunt i avall, sols i callats, com aquell qui compta'ls passos o cumpleix la prometença d'avorrir-se a hores comptades, me fa l'efecte d'un establiment de bojos, però bojos sense malicia, bojos mansos, que ja's coneixen la flaca i s'aparten de la gent per no malmetre a ningú.

Anar a veure si n'arriben d'altres és la sola distracció que tenen aquells pobres aiguaders; mirar-los baixar del cotxe o del tren i dir-los amb el posat filosofic: «Ai, ja sabreu l'avorriment que us espera!» és l'unica venjança; triar les cares que arriben l'unic entreteniment d'aquells faltats d'alegria i condemnats a banyar-se, i a suar, i a passejar l'aigua, i a esser passejats i a passejar-se ells mateixos.

Aquell dia encara estaven de sort.

Caure una noia vistosa al mig d'un establiment és com augmentar les aigües de solfur sodic; és reneixer l'alegria en aquells cossos nafrats; és un raget de consol en aquell quartel d'invalits. L'any que arriben noies guapes en algun establiment, les aigües sen ressenten i l'establiment hi guanya, que curen més uns ulls grossos que totes les humitats i que totes les piscines, i les dolçures d'una mirada expressiva fan més bé als pobres malalts que tota l'hidroterapia.

La noia que havia arribat se pot ben dir que era guapa. Era guapa, i lo més estrany del cas és que essent-ho com ho era, no se n'havia adonat, i els seus ulls, i el seu vestir, i la seva dignitat recullida entre un perfum de modestia, robaven la simpatia an els que saben de lletra per llegir el cor d'una noia.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Aquell vestit gris, ben tallat, però d'una senzillesa absoluta, denotaven un bon gust i una miseria, amaga-

ven una grandesa caiguda i feien sospitar una historia.

Realment, mare i filla havien anat a menos, tant a menos que del benestar d'abans no'ls en quedava ni un

Santiago Rusiñol Obra completa

moble; de la passada abundancia, no més que la dignitat; de la noblesa de raça, les linies aristocratiques de la figura malalta. Cusint i brodant tenien de guanyar-se'l viure, i tant malament sel guanyaven i tant amagades vivien, que per poder pendre les aigües que'ls havien ordenat, per comprar-se un vestidet que tapés les seves penes, per presentar-se an el public ni extremades ni miserioses, s'havien malmès més salut que la que havien de guanyar en aquells dèu dies justos que podien medicar-se.

Com que la noia era guapa, molt aviat li sortiren pretendents entre aquells desocupats i bevedors d'aigua dolça: al vespre ballava; de dies, la convidaven; a tothora rebia obsequis, i fins s'hi havien declarat tres o quatre balladors. Com que per primera volta vivia sense fer res, cada dia, fins cada hora, semblava que's rebifava i naixia a nova vida; com que mai havia sentit paraules falagadores, les primeres que sentia li semblaven una musica ignorada que escoltava embadalida; i aquella hermosa poncella, aquella flor distingida, fins llavores segada per la modestia, s'anava descapdellant, i recobrant la salut, i obrint-se com una rosa.

Feia sèt dies que prenia aquelles aigües; sèt dies, i en faltaven tres per anar-sen, quan un dia que l'havien convidada per fer una sortida a fòra, la mare donà una excusa per no anar-hi, dient que la noia no's trobava gaire bé.

Tot-hom se va interessar, però no varen voler el metge, i això va estranyar a la gent.

L'endemà, a la primera hora, sense dir res a ningú, van marxar d'aquelles aigües, i la gent quedà parada i van començar els comentaris.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Per mi era molt orgullosa,—deia l'un.

—Algun embolic deu tenir,—afegia l'altre.

—Aquestes noies modestes solen ser lo pitjor que hi ha.

—I què voleu que'n sortís d'aquella mare ridícola? —Sabeu que és?—deia un senyor molt conforme.—Que'l fulano les ha enviades a buscar. No's fiin d'aquesta gent misteriosa.—

Pobre noia! I tant senzill que era'l motiu. La vergonya l'havia feta desfilar! La vergonya de les botines rompudes, que no havien aguantat ni'ls dèu dies convinguts! La vergonya de no tenir-ne unes altres i d'ensenyar la miseria a tots aquells pretendents, que haurien girat l'esquena o li haurien proposat comprar-n'hi unes de noves.

Santiago Rusiñol
Obra completa

HISTORIA DE DOS PICAPORTES

Recorriem les ruïnes de Consuegra.

Materialment el riu havia segat un poble.

Allò era'l camp de la mort, una altra Pompeia; però una Pompeia tevia encara, am rastres de l'agonia.

Sostres enfonsats sobre altres sostres, tapies volcades, pallers per terra, testos de flors plens de fanc, pilots de runa lo que eren hortes florides, cases ferides, i les parets plorant llagrimes, i tot un poble espigolant entre aquella quietut, com un gran niu de formigues que'ls han destruit la cova i amb el gra de blat a sobre caminen desorientades.

Aquí penjava un reliquiari, allà una estatueta, més lluny una imatge venerada; la pila d'aigua beneita plena de llot, al costat del llit desfet; el breçol, sobre una caixa; el ram de llorer, en un munt d'escombraries; retrats de persones estimades inflats sobre les rejoles; claus solitaris sobre parets solitaries; els fruits de l'anyada, les eines del

Santiago Rusiñol Obra completa

treball, tot lo que s'estima i conserva en el món am devoció i voluntat, tot trinxat, romput, malmès; i allí, en lo més alt de tot, sostenint-se al llindar d'una finestra que tenia'l cel per fondo, una palma deturada per pietat, allí, en aquella buidor de desolades ruïnes.

Corriem aquelles miseries, aquell torment d'un poble blanc destenyit, ple de naufrecs recolzats per les parets, com emigrants de la mort, quan en la porta d'una casa mig caiguda vaig veure dos picaportes posats allí amb aquella majestat que tenen les coses velles.

Veure-ls i despertar-se en el meu cor aquella sèt temptadora que sofrim els pobres colleccionistes, va esser cosa d'un instant. Eren gotics! Gotics, com qui no diu res! I dos picaportes gotics són temptació que no hauria resistit el virtuós Sant Antoni, a esser amant d'antiguetats.

Voltats de claus, se destacaven allí, am superba majestat. Sencers tots dos, bessons, concebuts pel mateix pensament, sortits de la mateixa mà, forjats séns dubte en la mateixa fornal, conservaven la frescor de l'obra, fa poc nascuda, amanyagada pel temps. Dos caps de dragó d'estranya mitologia sostenien les anelles, una flor molt ben forjada les rebia, i enredades entre joncs enganxats per la corrent de les aigües se dibuixaven les rodeles, de fulles gotiques d'aspra forma, però espontanies i forjades d'una sola martellada.

Envejant-los, mels vaig mirar una gran estona.

Vaig aixecar les anelles, i, moguts per la temptació, ells mateixos van cridar a l'amo de la casa, que vingué, i vam arreglar la compra.

Ja eren meus!

Santiago Rusiñol Obra completa

Ja eren meus, i depressa, per por de que s'escapessin, al poc rato el ferrer els arrencava d'aquella nervuda porta; i a pesar de que eren meus, i a pesar de la mania, la lluita per arrancar-los va esser tant encarniçada que hi hagué un moment que'ls hauria abandonat a no tenir més arrels l'amor de colleccionista que les arrels que ells tenien. Aquells ferros incrustats sobre la corcada fusta, com els muscles a la roca, no sen volien anar d'aquella casa pairal on tants anys havien viscut; allí els havien dat la mà les mans de varies generacions; allí, de vells s'havien tornat antics; allí s'havien encastat amb tant d'amor i refugi, que aquelles arrels que dèiem les varen tenir de rompre, i la resistencia era heroica.

Tant heroica, que a cada cop que rebien cruixien aquelles portes, com si un dolor les matés; saltaven astelles, tremolaven les frontices i es bellugaven els claus; tant heroica, que van començar a venir dònes, i a deturar-se curiosos, i a arribar veïns, i a formar-se un grupo, mirant-se aquell terratremol, i preguntant-se'l per què d'aquell trastorn de la Mancha, fins que una bona dòna els va aclarir els seus dubtes.

—*Chica,*—va dir,—*se los llevan porque han salvado tres hombres.*—

I fou veritat: aquells picaportes havien salvat a tres homes.

Fou això en aquella nit terrible de la ruïna de Consuegra. La tempestat començava. El cel era negre, i caient l'aigua entre un daltabaix de trons, entre un tremolor d'esglai, es va sentir que venia i s'apropava una remor paorosa arribant entre la fosca. A la llum del llampegar se

Santiago Rusiñol Obra completa

vegé la gran cascada que ja sen venia a sobre, i el poble va tremolar tot a l'una, com una sola persona, i un crit esquinsat d'engunia va sortir de tot arreu, com si engolís el poble.

Allavores començaren aquelles hores d'angoixa que no tenen descripció. La vaga ombra de la mort va relliscar sobre'ls nuvols, dallant am mà despietada. El riu s'aixamplava; impulsat per aquella mort, s'aixamplava, i mai ne tenia prou; invadint-ho tot, encara'n volia més, i arreu sembrava'l terror i aplanava la ruïna. L'aigua esbotzava les portes, entrava arreu de les sales, s'enfilava en les teulades, brincava en cascades brutes, escombrava a cops de dalla, i corrent sempre, corrent sense reposar, apagava tota vida, i bramolant se l'enduia riu avall, riu avall sempre.

Tres homes venien perseguits per la corrent; tres homes, desesperats, fugien sense saber on fugien, guiats per l'afany de viure; i a llurs crits de desespero veien les portes tancades i sentien ja la mort rondinant darrerra d'ells.

Ja's creien morts.

Ja abandonaven la vida.

Ja l'aigua'ls va rebatre an el llindar d'una porta, quan, veient aprop de l'arc els dos picaportes gotics, s'hi van agafar amatents, com el naufrec que s'agafa a un troç d'astella.

Morts de fred, lo que van veure i van sentir desde allí és per morir-se d'espant.

Devegades pel carrer se sentia una veu debil, i era un home agonitzant que passava, agafat sobre una fusta, i

Santiago Rusiñol Obra completa

l'aigua, no'n feia cas i el portava com un jonc, i la queixa s'ofegava fosca avall, i al fi's perdia; a voltes passava un cavall morint-se, la crin dreta, el nas inflat buscant aire, i les orelles tremoloses, i pujava o baixava entre l'aigua; a voltes venia pausadament l'ombra d'un bou inflat, voltava en un remolí entre'l llot i es deturava. Se veia apagar un llumet, i era una casa que s'enfonsava en el riu; callava una veu, i era un home que's moria; homes, dònes i criatures se defensaven a crits, i totes les queixes plegades feien el coro de la mort; les veus demanant auxili, sols les contestava l'eco; i el riu mai se deturava, boig d'orgull i sublim de vanitat, avassallant am sa força aquell recó de miseria.

Mentrestant, agafats als picaportes, cridaven aquells tres homes, am crits que entraven a l'ànima. Van cridar tota la nit, tota aquella nit tant llarga; i com resposta als seus crits sols sentien altres que'ls contestaven, i el tremolor de la casa, que queia de mica en mica.

D'aquest modo van arribar al dematí.

Rendits, abatuts i mig morts, per fi's va obrir aquella porta, aquella porta del seu cel, i els van treure d'aquells gotics picaportes.

An ells van deure la vida, van esser les argolles del seu port de salvació. Per ells són dues recordances; per mi, maniós colleccionista, seran, entre'ls seus germans, els dos ferros més mimats, els que guardo am més carinyo.

Santiago Rusiñol Obra completa

ELS JOCS FLORALS DE CONSUEGRA

No eren tot picaportes lo que'ns enduiem de Consuegra.

L'Associació d'Amics dels Pobres ens havien fet l'encarrec que d'entre aquelles ruïnes recullissim tres orfens, els tres més desgraciats, i que'ls portessim.

De desgraciats tots n'eren prou. De pares i mares les aigües n'havien segat arreu, deixant els orfens entre'l llot de les riberes, i d'infants sense llar les cases n'estaven plenes.

Com qui jutja les dolores i poemes d'uns jocs florals de la mort, vam tenir de triar-ne tres, les tres poesies més tristes, les tres obres més dramatiques, premiant-les am les tres flors de caritat que oferia l'Associació d'Amics dels Pobres.

Varem donar l'englantina a un noiet de sis anys escassos, encara tot ple de fang d'aquella terrible nit; d'un

Santiago Rusiñol Obra completa

fang roig que s'havia encarcarat sobre la roba, del mateix fang de ruïna que havia colgat els seus pares a l'enfonsar-se la casa.

Varem donar la viola a un altre noi d'uns sèt anys, de tipo més distingit que'l primer, més magristó, amb uns grans ulls oberts d'esparverament, el braç romput, i guardant un tremolor al recordar aquelles hores que anava sobre una fusta relliscant per les tenebres.

I, per ultim, vam dar la flor natural a un orfanet d'uns quatre anys, salvat també per miracle i quedant sol en la terra com els seus germans de premi.

De tots tres, aquest ultim, perquè era'l més petitet, i el més lleig, i el més sorrut, era'l que més m'inspirava una fonda simpatia.

Al recullir-lo del fang, se pot dir que estava en estat selvatge: quasi no parlava, no plorava mai ni mai reia; però'l seu modo de mirar temorós i atrevit a la vegada, els seus ulls grossos i oberts mostrant una admiració de criatura que's desperta, li donaven un posat de cadellet bondadós amb instints d'amanyagar-lo; la cara tendra i rosada, impossible de fer-li portar mai nèta, i un nasset pla, sempre brut del cap de munt, i uns cabells rossos esbarriats al front, pintaven un aire esquerp de criatura temorosa, que amb el tarannà pausat i el seu caminar gronxant-se, amb el dit dintre la boca, li daven un posat seriós que robava la voluntat i feia llastima i riure.

Com que anava poc menos que despullat, d'entre'ls caixons de regalos plens de coses destriades que arribaven el varem anar vestint; i res més graciós i trist que aquella criatura ferrenya vestida amb aquelles prendes saldades a

Santiago Rusiñol Obra completa

sobre seu i vingudes a pilots dels quatre costats d'Espanya: uns pantalons de mariner sobre les mitjes morades, que sempre duia al garró; unes bòtes rosses am sola de cartipaç, una americana amplissima que li venia baldera, uns clastics am més màquina que goma, una gorreta de panyo amb unes lletres daurades dient *Lepanto* sobre la cinta de seda que devia anar al darrera, però que no hi anava mai i li tapava la vista; i a sobre de tot això la valona d'un carric com a capa madrilenya, arribant-li tant avall que feia que al caminar no's veiés més que la cinta a sobre la cara bruta i un bulto que caminava amb una serietat pasmosa.

Als primers dies, per més que'l mimavem, no hi havia modo de fer-lo seure a la taula. Mentres els altres dos nois enraonaven i menjaven, aixís que'ns creia distrets s'apropava a poc a poc am la forquilla, plantava bursada, i se n'anava a un recó a menjar-se la cacera. Per beure feia lo mateix, i sols quan venien les postres consentia seure amb els seus companys, acaparant les rosquilles i borregos d'una empenta, i omplint-sen bé les butxaques, aquelles amples butxaques que tant l'entusiasmaven.

I no és que no tingués gana, el pobriçó trapacer. Tanta en tenia, que un dia que s'havia dinat de valent, un dinar que no cabia a sota de la valona, un dinar de cos enter, i am les postres a la boca varem pujar a una tartana, emportant-nos-en berenar.

—Quan tindreu gana ho direu,—els vam dir abans d'empendre la marxa.

—*Ahora*,—va dir el petit. I, com si no hagués dinat,

Santiago Rusiñol Obra completa

se va menjar tot el berenar, barrejant-lo amb els borregos i els postres i el repuesto de rosquilles.

Pobriçons! De mica en mica s'havien fet am nosaltres; ja no'ls semblavem estranys, ja parlaven i cridaven, ja'ns demanaven carmetlos i ens venien a la falda; i lo que'ns dava més pena era que ja parlavem de marxar i que ells s'hi avenien, i fins somniaven países i joguines i coses desconegudes que tenien d'ensenyar-los aquells senyors d'allà lluny que'ls hi farien de pares.

A l'ultim va venir l'hora.

El poble s'havia anat assecant, i el temps era una hermosura. S'havia cullit el safrà, a cada casa'n desfullaven; i com que llençaven les flors, d'una blavor sobirana, tots els patis, tot el llot, tot el poble, estava alfombrat de blau; i blau el cel i les parets, blaus els carrers i les cases, res recordava la mort, que tant s'havia rabejat en aquella blavor esplendida, encara feia pocs dies.

Quan va esser el carro a la porta vam pujar-hi, i mig poble's venia a despedir dels tres orfens premiats, dels tres més desgraciats, si és que és possible triar la mida de la miseria; i en la cara de tot-hom se pintava com una mena de gelosia, com una amagada enveja, com un vel d'antipatia als que haviem fet de jurat en aquells jocs de tenebres.

I, contrastos de la vida! Tot-hom semblava rialler entremig de tantes flors, tot-hom, menos els *sortosos*, menos els tres orfanets, que, apilotats dintre'l carro, ben apropats uns d'altres en aquell niu de coixins, se van abraçar plorant al sentir que'ns els enduiem.

Santiago Rusiñol
Obra completa

UNA HORA TRISTA

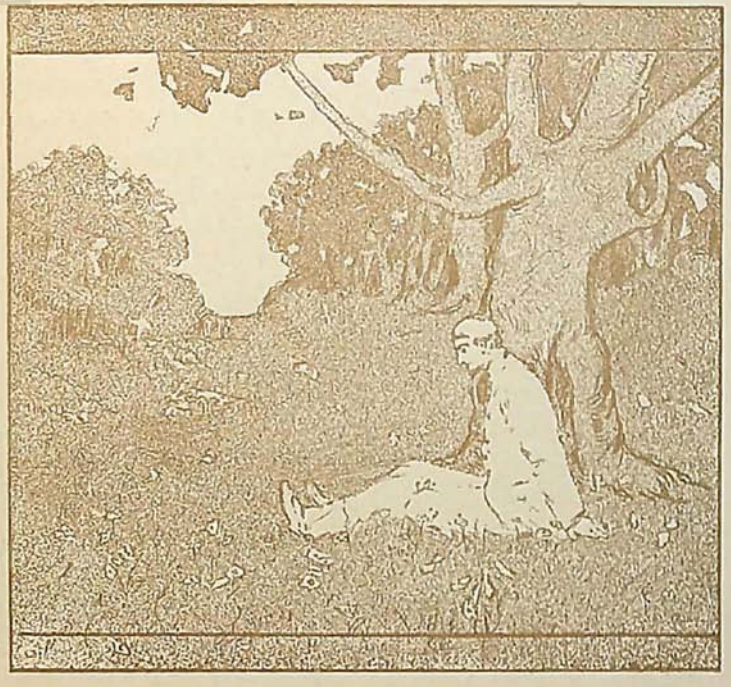

Estimat amic:

»Ja m'ho pensava que quedaries parat al saber que he entrat en el gremi dels casats pel nus del Sant Matrimoni.

»Però, noi, més ne quedaras encara quan sapigues, qui ho diria! que un cornetí 'n té la culpa.

»S'entén: un cornetí i ella; però't diré que més encara l'influencia d'aquell ditxós cornetí que les virtuts i atractius de la que ara és la meva dòna.

Santiago Rusiñol Obra completa

»Espera-t, no siguis impacient. Tu ja saps que am grans esforços, i sostenint una lluita am mi mateix, havia renyit amb ella. El tenir més anys que jo; el tenir un rengle de germanes, totes amb un dalit per casar-se que fa tremolar la casa; el creure-m poc correspost, i altres detalls que'ls uns eren cabories i altres resulta que no ho eren, m'havien ben decidit. *Nada*, que li havia escrit an ella i que no volia casar-me.

»Ai, qui m'ho tenia de dir! Feia tres dies, tres dies i dugues nits de regirar-me pel llit, i de remoure coixins, tres dies justos que li havia enviat les dimissories, quan, ai, altre cop! una tarda serena i trista, com aquelles que relaten allò que'n diuen poetes, no sé què'm va seduir de sortir una estona del poble; i més encostipat de cor que'l cel d'aquella tarda tant trista, vaig anar a parar a un bosc.

»Quin bosc, noi! Quins arbres! Cada roure tenia sobre les branques un dosser de verdor tendre per acotxar-hi a la seva ombra un estol d'enamorats. I, quina molça per jeure! Fresca, llisa, plena de flors i violes, brodada talment de remats de papellones, amb una aroma tebiona que ensopia l'esperit! Quin cantar l'aigua, i quin benestar, fill meu!

»Era a l'estiu, era al cap-vespre, i se sentia una quietud! Els arbres no's bellugaven, ni un bri d'herba, ni una fulla tremolava: tot callava en aquella hora tranquila que tant vos agrada pintar als qui són del vostre ofici.

»Tot callava menos aquell cornetí, autor del meu casament.

»Afigura-t que devia esser festa major d'un poblet d'allí a la vora, on no sé què diable tocaven: el cas és que d'entre

Santiago Rusiñol Obra completa

aquella quietud, allà al lluny, sortint d'una fondalada d'arbres, de tant en tant arribava una veu tant llastimosa que'm penetrava a l'ànima.

»No riguis. T'asseguro, t'ho juro, que aquell cornetí plorava. Trist, llastimós, portat per la veu de l'aire, arribava sota'ls arbres amb un to tant condolit, que semblava que sofria una anyorança, que sospirava una pena, o morint-se donava l'ultima nota. Devegades llençava una queixa llarga que donava desconsol; devegades semblava una ànima malalta que's despedia del bosc; devegades la seva veu se perdia valls enllà, i hauries dit que emigrava; i, en fi, sentit allí ont era, sota aquell dosser de fulles i davant d'aquella posta, jo no podia escoltar-lo: vaig sentir un anyorament, que'm sortia de tant fondo que'm semblava que ja'm moria per dintre.

»Lo demés suposo que ho endevines.

»D'allí, a demanar perdó, a dir-li que no podia viure séns ella, i tot allò que diem en aquests casos.

»Ja veus lo que decideix la sort. Ja deia, no sé si Homer o Cervantes, que si'ls cornetins toquessin en el moment que han de tocar, fins l'historia se giraria i les planes de la vida cambiarien de full.

»El meu cas no ha sigut una hora tonta: ha sigut una hora trista.

»Per ara estic molt alegre.

»Recados.»

Santiago Rusiñol
Obra completa

BLANCA I NEGRE

Un negre s'estava mig ajegut en el moll de la Barceloneta. Les cames li penjaven ran de l'aigua, el cap el tenia apoiat en una gran argolla, i al costat hi tenia un cove tot ple de carbó de pedra.

Era un negre negrissim, llarg com un dia negre, magre i ossat, i per tota vestidura portava uns pantalo-

Santiago Rusiñol Obra completa

nots de fil i una samarreta blava oberta en el pit i deixant veure les costelles una a una.

Els que van sovint al moll veien tot el dia'l negre rodant entremig dels fardos, de les bales de cotó, dels munts de blat i les bótes de petroli; al mig-dia, adormit a l'ombra d'una barraca o d'una matxina; i si s'esqueia a esser cap al vespre sel veia fent esses, tambalejant com un barco, i anant d'una taverna a l'altra, amb el cove de carbó, que no abandonava mai; a la nit, aneu a saber on dormia.

No movent-se com no's movia del port, semblava que algun barco se l'havia descuidat allí en el moll, o que havia arribat nadant, o que s'havia perdut, o que no sabia ont era.

Sense ofici, el seu modo de guanyar-se la seva perduda vida era nadant, capbuçant-se fins al fons d'aquelles aigües, fins al llit ple de bruticia on sols arriba la draga, i treure-n carbó de pedra.

A cada enfonsada sols ne pujava un trocet, i molts cops no'n pujava gens; a cada viatge submarí, si estava de sort, guanyava dos o tres centims; i, a l'arribar al vespre, si havia omplert bé'l seu cove, pobre negre! guanyava cinc o sis rals.

Aquell dia l'havia omplert a curull, i el tenia al seu costat; i com que ja era al capvespre i no havia sigut tot aigua lo que havia begut, estava mig ajegut, no podent ja portar el cove, quan vaig veure lo següent:

Va passar una dòna, pentinada am bandolina i emblanquinada de cara; i veient al negre borratxo, va voler fer-li una broma.

Santiago Rusiñol Obra completa

Primer, puntada de peu i riure.

El negre's va voler alçar i no va poder de cap manera.

Després va estirar-li'ls cabells... i vinga riure, en tant que l'altre's defensava.

I, per ultim, va tenir la gran pensada.

Veu aquell cove, aquell pilot de suors, d'engunies i de perills, aquell unic capital d'aquell infeliç borratxo, i quina'n fa? l'agafa i li vessa al mar... i vinga morir-se de riure.

El negre, no podent-se moure, am la llengua de sa terra no sé lo que li va dir; va alçar-se per ultim, va arreplegar el cove, i va arrencar un plor tant fondo que feia enternir les aigües.

Però ella, riu que riuras.

I el negre, plora que plora.

I res més dolorós i trist que'l contrast d'aquella figura negra, plena la cara de llagrimes, am l'altra figura blanca, tota plena de farina.

Santiago Rusiñol Obra completa

LA RAÓ A UN MICO

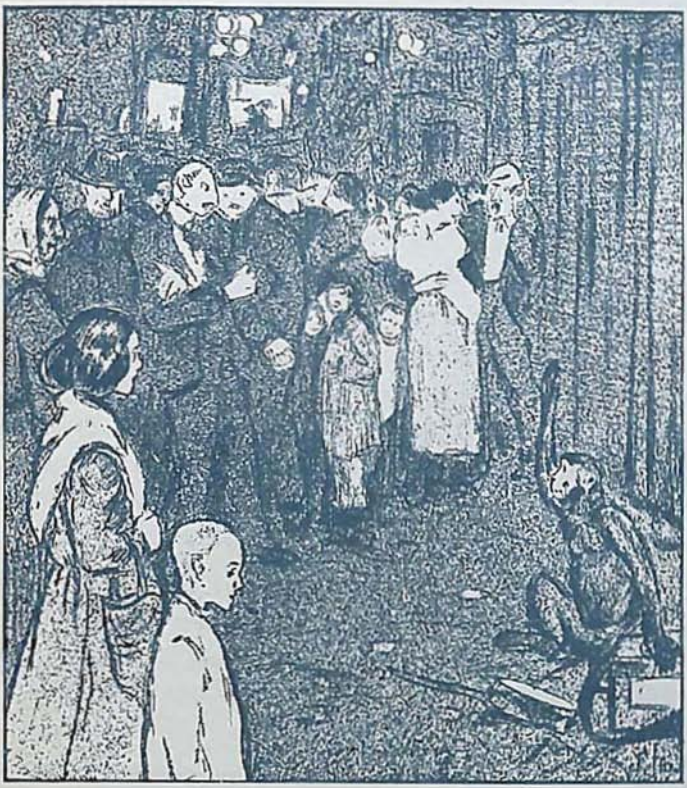

Allí al poble, de tant en tant, passava un orgue.

Era un orgue d'aquells amb els canons malalticos, abrigat amb una baieta arnada perquè no acabés de perdre la poca veu que li quedava: glopets de la *Marta*, de la *Norma* o de la *Paula*, que sortien a copia d'anar rodant el manubri de la màquina, i que sortien tant queixosos i

Santiago Rusiñol Obra completa

am tant adoloriment, que allò, més que diversió, semblava una capsa trista plena d'entranyes ferides.

Però lo que dava alegria an aquell caixó sensible, i feia guanyar més diners al domador de la musica, era'l mico, un mico de mitja mida, que, posat sobre'l *tapete*, ara vestit de Nelusco, ara de Faust, de *bandido* calabrès o de cantinera turca, sempre'n tenia una per dir i sempre una per menjar sense compliments ni escrupols.

De tots aquests micos bohemis que corren sobre'ls orgues en el ram de carreteres i caminets veïnals, no n'havia vist mai cap que, sent bestiola com era, tingués l'aire tant persona, i tant persona de bé. Amb aquella cara nèta, com afeitada de fresc, les seves patilles rosses, els seus ulls entremaliats, les seves dents blanques, les orelles primes, le clenxa partida i el seu posat modestet, quan li bagava la feina de moure xacolateres i passar cercols, tocar els ferrets i el pandero, i tenia un moment seu, l'haurieu vist tant tranquil, tant reposat i prudent, que li haurieu fiat cent duros o li haurieu dat la mà en prova de confiança.

An ell tot l'entretenia: per passar-se dues horetes triant-se'ls pèls de la cua, ara un i al cap d'un ratet un altre, i ara aquest que'm sembla ros, i després aquell que és més negre, i arrencar-sels un a un per fer-ne una leontina o un quadro de paciencia; per passar-hi dues horetes, repetim, no li venia d'aquí. Per rosegar un troç de poma i quedar-se mig dormit amb el troç de poma a la boca, no n'hi havia cap com ell; per anar amunt i avall de l'orgue, sobre aquell pa de terreno que tenia quatre pams de passejada, i pendre-s'ho a grat-cient, no n'hi havia cap

Santiago Rusiñol Obra completa

més. Era un mico reposat, un mico amb estudis, senyor, distingit, respectuós i manso, que no mossegava als pobres, ni's reia dels desgraciats, ni's menjava una avellana sense que l'hagués guanyada per medi del seu saber i de la seva gimnastica.

Tant bo era, i el seu amo'l tenia en tanta estima, que fins li confiava aquell orgue que era tota sa riquesa, el deixava sol amb ell, i no hi havia temor de que ningú'l toqués, perquè aquella bestiola, tant moderada i quieta, si hagués vist que embrutaven la baieta o agafaven el manubri, hauria d'una bursada agafat el dit d'algú, o una orella, o'ls cabells, i no triant-los d'un a un per fer-sen la leontina, sinó a trenes fetes, a bucles sencers i a tota perruca, deixant calva a una persona com un ou de papagall.

Un dia, doncs, devia esser l'amo a la compra, o no sé on, i el mico guardava l'orgue, tot voltat de criatures i de molts que ja no ho erem, quan, mirant la maniobra de l'hora de passejar-se, va avançar un home del grupo per donar-li una avellana.

Dels homes que corren per aqueixes terres poblades del ram de pobles i viles no n'havia vist mai cap que, essent com devia esser persona reconeguda, tingués més cara de mico. Portava patilles com l'altre, però més rustigues i asproses; anava també afeitat, però les arrugues que duia, totes eren d'innoblesa; també duia clenxa, però més afemellada; i si no era tant pelut com l'amable bestiola, tenia un pèl de mal esser, un pèl de panotxa, un pèl de mala persona, que en les celles li penjava sobre'ls ulls, com dos pessics de trenyines.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Al dar l'avellana al mico, el mico, de primer, no la volia; però en el dubte, i pensant que una avellana's pot acceptar de qui sia, en contra de sa costum, la va pendre d'una urpada.

Això va ofendre a l'home (?), que'l va amenaçar amb el bastó.

El mico també's va ofendre i li va ensenyar les dents.

L'home's va dar per entès i li va dar garrotada.

Li va donar garrotada, i el crit de la bestiola, la rabia de tenir aquella cadena i la mirada terrible d'indignació superior, no podrien explicar-se.

Però l'home'n volia més i alçà de nou el bastó; però'l mico, que no dormia, li va agafar de les mans amb un moviment de mico, donant-li tal cop de tralla al mig d'aquell cap de fusta, que'l va deixar estabornit.

A tot això, arribà l'amo.

Va arribar, i era de veure del modo que'l pobre mico l'agafà per les solapes, i movent els ulls i la cara, i passant-li la mà per sobre, i senyalant el bastó, i mirant-se am rabia a l'home, i removent la cadena, explicava a l'*organista* tot lo que li havia passat, la bestialitat de l'home, la seva propria prudencia, i el testimoni de tots els que haviem vist el drama.

—Ell ha començat,—deia'l bruto del bastó.

—No és veritat,—deiem tots nosaltres.—Té la raó'l mico. Sí, senyor: té la raó'l mico. El mico ha estat l'home.

—Jo no li he fet quasi res, i ell m'ha fet un bony al cap.

—Massa poc,—cridavem nosaltres, mentres que la

Santiago Rusiñol Obra completa

bestioleta agafava'ls seus trastets i continuava la gimnastica, i que la gent desfilava, i que jo anava pensant: «Aquest home vota, i té dret al sufragi, i si molt convé és *cacique*. Que bé li aniria aquell trajo de Nelusco, de *bandido* calabrès o de cantinera turca! Que bé li aniria un orgue que li endolcís els sentits, si és que encara'n porta a dintre! Que micos corren pel món sense orgue i sense cadena!»

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'ORANGUTAN BOIG

Tot lo que'l mico de l'orgue tenia de bondat i de prudencia, contrastava amb un orangutan boig que vaig veure una vegada.

El tenien en una collecció de feres, i havent-li notat estranyeses pel modo de mossegar, pel seu estat nerviós, pels ensopiments i crits, van compendre que era boig, i separant lo dels altres, el van tancar en una gavia més gruixuda i més estreta.

Allí és on l'havia vist. En un recó fosc al cap-d'avall de la tenda, entre les gavies sobreres, els cercols, les cadires i els trapecis d'una collecció de fira, se veia darrera'ls ferros i feia feredat de mirar.

Arrupit com estava quasi sempre, plegat talment de braços, amb el cap entre les mans, magre i nervut i d'un color roig cendra, semblava una corda llarga nuada i entortolligada, am les dues puntes enceses, que eren els

Santiago Rusiñol Obra completa

ulls vermellosos d'un mirar que esfereïa; semblava més aviat petit; però quan a poc a poc s'aixecava i s'anava descapdellant, semblava que les cordes s'estiressin i es desfessin aquells nusos; i allavors, dret i estirat, entre la claror confosa no's veia més que un cap amb aquells ulls carminosos i dues orelles de cera, sostenint-se a sobre de l'ossamenta d'una magresa macabra, d'una magresa llarguissima, amb els braços que penjaven i es gronxaven com si no tinguessin vida.

La seva estranya bogeria li feia cambiar els desitjos cada dia, cada hora, cada moment. Hi havia dies, per ell, que així que veia claror, fit a fit clavava la vista al fondo de la porteta ont hi havia'ls altres micos, i aquell dia am re'l podien distreure: sempre'ls ulls oberts i fixos, sempre mirant aquell punt, hipnotisat i terrible; n'hi havia d'altres que li donava per corre, i

Santiago Rusiñol Obra completa

aquells dies era un moviment etern: pujar, baixar, voltar i revoltar la gavia, tornar a baixar i a pujar, fins que, nerviós i abatut, amb un petament de dents, queia estirat en les fustes; devegades tenia una fam terrible i rosegava'ls barrots; altres vegades no volia menjar res i llençava lo que li daven; hores tenia que s'arrencava la pell; moments que pujava al sostre i es deixava anar de cap; estones que xisclava, o reia, o feia crits d'agonia; i fins moments que plorava. El seu odi era contra'ls altres micos. Resistia la visita de tot-hom; però quan sentia alguns crits dels seus companys de desterro era tant son desespero, que's rebotia pels ferros, se volia treure'ls ulls, se rosegava les potes i s'arrencava la pell, amb uns ais que commovien i dant una nota llarguissima, com un crit de centinella que's moris cridant «alerta».

Però al morir no va cridar.

Un dia, no se sap bé com va esser, que si's va enredar am les cordes, que si va voler saltar, o si volia matar-se, el van trobar penjat del sostre.

Allí'l vaig veure.

Al mig de la gavia i entre aquella llum malalta, talment semblava un insomni. El cap se veia grogós, d'un groc de cera blavenca; les orelles li penjaven mig doblades i caigudes; els braços, més llargs que mai, sostenien, esllangueits, les mans ossades i obertes, amb els palmells blanquinosos; les cames, desllorigades, quasi tocaven a terra; i els dos ulls, vermells com sempre, miraven l'un a la porta i l'altre'ns mirava a nosaltres d'un modo que esgarrifava.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL NOU ENCENS

Els pics del Montserrat semblaven brases enceses, vibrant rosats pels darrers tocs de llum del sol que se n'anava.

El silenci del vespre era més ample, sentit d'aquelles altures; el cor n'abarcava més: era Catalunya entera que callava, planes enllà, extesa com un pessebre.

Era la quietut d'un poble per deixar sentir la salve que sortia del fondo del monestir, la pregaria majestuosa, l'oració severa que'ls ecos d'aquells penyals se n'emportaven enllà, cantant-se-la d'un eco a l'altre, fins a les ultimes fites de les blavors disfumides.

Ja eren els nois els que cantaven, i aquelles veus de cristall semblaven un estol d'aucells o un vol d'angels que s'envolaven al niu; ja eren els monjos els que entonaven la fe, i les onades de veu recordaven majestuoses els cantics de la llegenda; ja era l'orgue que resava am sa queixa

Santiago Rusiñol Obra completa

melangiosa; i allavores la montanya semblava'l mateix orgue, i a cada esplet d'harmonia, d'allà'l fondo de la plana, d'aquell pla de Catalunya, pujava una glopada de boires que, inflada de poesia, encensava'l monastir.

Aquesta impressió'm causava desde'l passeig dels xiprers la vaga remor de la salve, en aquella hora dolcissima; el cor me volava segles enllà de la vida, quan ai! va semblar que'm xiulessin els records o que xiulessin la pregaria.

Pujava'l funicular de les sis quaranta cinc, i el fum que pujava no era boira, ni era encens, ni'l tren era català.

Era un moble que pujava viatgers i se n'enduia poesia.

Santiago Rusiñol Obra completa

L'endemà, encara amb aquell xiulet a l'orella, vaig anar a veure la cova on conta la tradició que va aparèixer la Verge.

Allí hi ha un troç de retaule, me deia; allí nia la llegenda; allí, sota les penyes, trobaré un llibre escrit am caracters de codice; aquella mistica cova deu esser un refugi sagrat per viure a soles, lluny de tot lo del món, lluny de la vida pràctica, i lluny dels demés homes.

L'hermità que l'habita deu gaudir d'aquella pau somniada, d'aquell repòs de l'esperit, d'aquell oasi del cor, d'aquella concentració de viure dins d'un mateix, sentint la veu del record, el llenguatge de l'oreig i el resar de les estrelles.

Tampoc allí!

Aquell modern hermità ja tenia'l seu telefon, i pot-ser fonograf i màquina fotografica.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Ja pot-ser quan torni trobaré torniquet en les hermites, palcos i butaques per veure les tempestats, i les sortides de sol, i la fredor de la lluna; pot-ser se tindrà de pagar per entrar en el camaril!

Res fóra estrany. Avui, que fan exposició al mateix Jerusalem, i que aviat se pujarà al Calvari amb ascensor, no estranyaria que anessin falsificant-te, montanya dels nostres somnis!

Són tants els que estan desperts, i són tant pocs els que somnien!

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL DINAR NEGRE

La taula de la fonda, quasi sempre deserta, s'havia omplert de gent estranya.

Eren germans d'alguna congregació que, havent ajudat a morir o bé matar a un condemnat a garrot d'un poblet d'allí a la vora, aprofitaren el dia, d'una blavor immacu-

Santiago Rusiñol Obra completa

lada, per fer una sortida al camp, dinar bé i entornar-se a la posta, quan el sol no molestés.

Les cares d'aquella gent eren uniques en el mapa de les cares: tenien linies d'*hermanos* d'un convent misteriós, am curves rodones de persona satisfeta; semblaven empleats d'algun jutjat, empeltats de botiguer; groguencs com comics, am vermellors de salut; figures de cera d'una barraca de fira, sortint a la llum del sol, on se veien els afegits de la cara, els surgits del trajo i fins aquella polç humida de la roba encarcarada.

Per lo que deien dinant se desprenia què havien presenciat de la vora la mort d'un home am salut en plena Naturalesa; un assassí, però al fi un home; un malvat, però un fill de mare; i que l'havien rematat tenint el cel per dosser, el mar per fondo i una florida planura extesa davant dels ulls, florida de primavera.

—Fins a l'ultim no s'ha volgut penedir,—deia l'un,—i si no hagués estat la *perfidia* no s'hauria confessat.

—Encara ahir vespre,—deia un de gras, am la boca plena,—encara ahir vespre's va menjar una costella i va beure dues copetes de Jerez.

—Jo,—deia l'altre,—he assistit a més de vint condemnats, i és dels que he vist més serens. Això's coneix amb el pols, i aquest dematí l'he polsat varies vegades: tenia de vuitanta a noranta pulsacions. No vaig poder-lo polsar ahir vespre al despedir-se de sa mare. M'hauria agradat, perquè ho anoto. És una curiositat que tinc desde que exerceixo.

—No'm creia pas,—deia un altre,—que hi acudís tanta gent. Amb això qui hi guanya són les fondes i tavernes.

Santiago Rusiñol Obra completa

Aquest dematí, a primera hora, per menjar una friolera, m'he vist en un gran apuro. Déu meu i quina gentada!

—Jo m'he portat l'esmorsar,—deia l'altre.—No'm puc decandir, i aquestes emocions fortes, si no'm cuido, me malmeten la salut. Això que fan més de quatre de mirar si mor tranquil, si fingeix el somriure de despido, si tremola al davant del cadafalc i del garrot, si gira'ls ulls per no mirar-se'l butxí, i si's cargola am dignitat així's que li trinxen els òssos, francament, jo no puc fer-ho, no he pogut acostumar-m'hi: hi ha un no sé què que m'ho priva.

—Això ho comprenc,—digué'l gras.—Els que solen acudir an aquests actes són molts dels mateixos dels que van a les corrides; són molts que no'n tenen prou am veure matar cavalls, i volen emocions més fortes: volen mort segura, festa de franc, am tot el gran espectacle. Jo de toros mai n'he vist; i si no fos que considero un dever que'l que fina necessita que hi hagi qui l'acompanyi i reconforti am sa presencia, és molt probable que no assistiria més a veure matar a ningú.

—Un s'hi acostuma. També'm feia *frenta*, als primers; ara, penso que com no hi ha més remei, algú té d'anar-hi i hi vaig.

—*Señores*, no parlem de coses tristes,—va dir un senyor de cap de taula. I van parlar de coses molt menos tristes.

Tant poc tristes, que a les postres les rialles rebotien per la sala: se contaren cuentos, van obrir més botelles, i aquells homes, d'unes figures de cera, semblaren per un moment una colla de Sant Mus, del batalló de la mort, un jurat macabre, uns ascetes del torment celebrant un dinar negre.

Santiago Rusiñol Obra completa

A les postres un d'ells se va treure un paperet, ont hi duia mig melindro.

—És del mort, que no ha pogut acabar-sel,—va dir un.

I passant-sel de mà en mà, van acabar-se les copes i van sortir silenciosos.

Santiago Rusiñol
Obra completa

FULLS DE TARDOR

Santiago Rusiñol
Obra completa

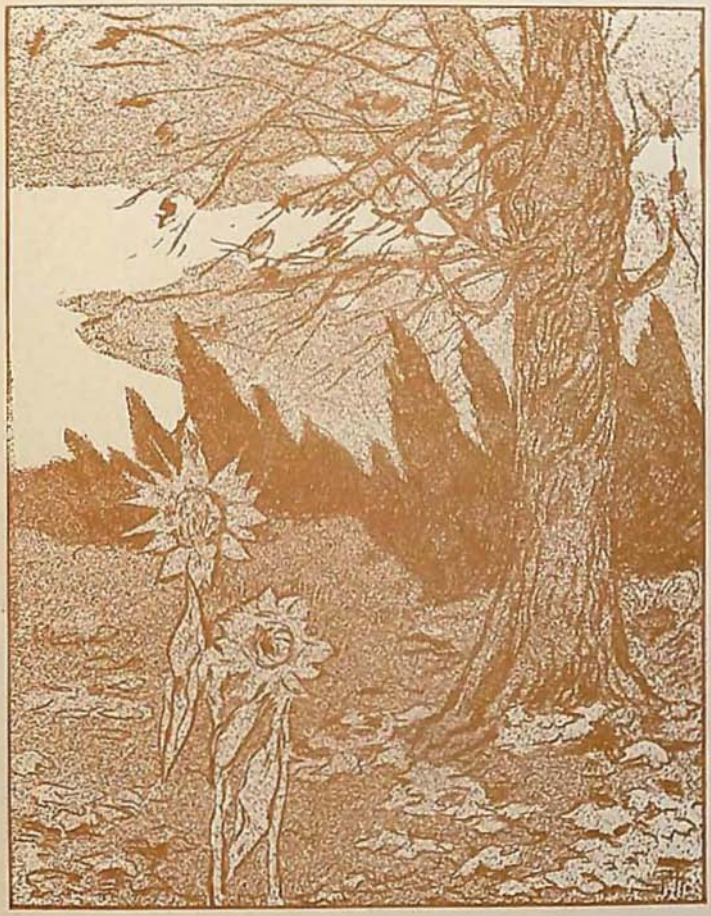

Santiago Rusiñol
Obra completa

SOLETAT

Trobar-se molt lluny de la terra, i per atzars de la sort trobar-se en una estació petita, en una estació qualsevulga clavada al peu de la via, plana i lluenta, i llarga, llarga i llisa fins a no sé on de la plana, i trobar-s'hi sol, i essent al vespre, és de les sensacions més tristes, dels fulls més freds de la vida.

Per tot arreu aquella quietud forastera, un aire de gel, una claror malaltiça i funeraria, un llumet verd al fondo del cap-d'avall per unic consol dels ulls, el poble qui sap aon, alguna figura adormida, i aquella vaga buidor i aquella quietud somorta, fan creure a l'ànima que la terra és deserta.

En lloc el cor sent aqueixa morta fredor com en eixes estacions posades a l'aventura, llençades d'esma al mig d'un camp desolat. Quan un s'hi troba i sent al lluny de la via la veu velada d'un corn que dóna una nota llarga

Santiago Rusiñol Obra completa

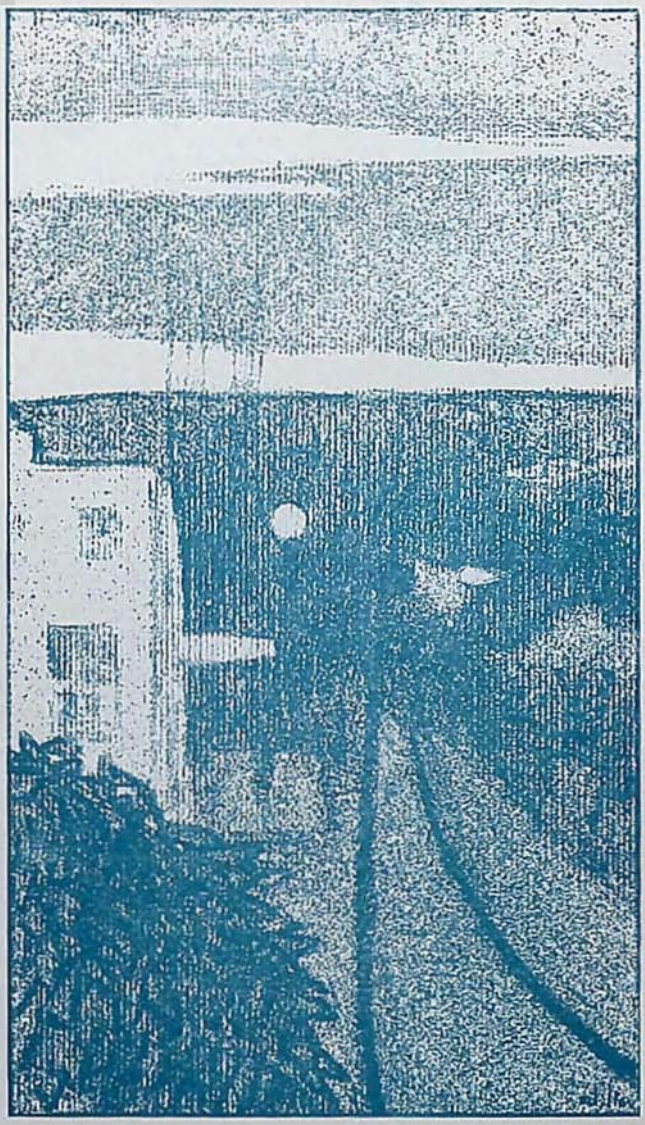

Santiago Rusiñol Obra completa

com un aucellot que plora, i arriba un tren i s'atura, illuminant vagament aquelles parets tant llises, quines ganes que té'l cor de pujar-hi en aquell tren, i d'anar-sen; i com somnia l'esperit en una mica de caliu, un interior de vida, una miqueta de foc i l'amor d'una mirada!

Que tristes són les estacions forasteres!

Santiago Rusiñol
Obra completa

ELS AMICS DEL SOSTRE

Havia passat molts dies malalt en el quarto d'una fonda; molts dies de febre, d'engunia... sempre en aquell mateix llit, amb el coll encarcarat, tenint de mirar sempre al sostre.

El quarto era blanc i una mica escrostonat; un quarto am caracter, am tres cromos: *La conversión de Recaredo, Los amantes de Teruel* i l'*Embarque de las tropas;* un mirall de caoba *repujada;* dos floreros am mitja mar de petxines; unes cortinetes fetes a prova de virtut acumu-

Santiago Rusiñol Obra completa

lada; una tauleta amb un *tapete* de retallets arrencats d'un mostruari d'indianes; una alfombreta de feltre amb una fera mansota estampada al mig de les flors inflades; i el sostre, amb un drap per *cielo raso*.

Com que apenes me podia bellugar, el sostre, aquell sostre, era per mi l'horitzó, la perspectiva i el paisatge, un paisatge ple de taques de goteres, de pluges retrospectives, de mapes i continents, amb isles i pedregars i tota una geografia.

Tot lo dia mel mirava. Així que un raget de sol s'escorria amorosint aquella fieraça del feltre, apa! a mirar-se'l sostre; així que ja no sabia ont enviar el pensament, cap al sostre falta gent! Així que'ls ulls sem badaven, ja'l tenia allí al davant.

Tant el vaig mirar, que un dia vaig descobrir-hi un perfil, després unes curbes, i una taca grossa que hi havia al mig del plafó's va tornar un cap de dòna; però no de dòna vulgar, sinó una cara hermosissima dibuixada per un pintor primitiu.

Aquella cara va fer-me buscar-ne d'altres, i no van tardar a sortir. A cada taca del sostre, o per davant, o girada, o travessera, hi naixia un cap de dòna, un cap ideal i fantastic que no s'assemblava de res a cap dòna de la terra; un cap que no veia més que jo; un cap que era meu i que vivia amagat a la vista de tot-hom.

Vaig anar engolfant-me per entre d'aquelles isles, vaig seguir tot el terreno explorable, i aviat d'aquelles cares varen sortir figures, figures senceres, dònes velades, cavallers am mantell, guerrers amb armadura, sirenes (de pluja), peixos fantasmes i dracs amb ales, i monstres apo-

Santiago Rusiñol Obra completa

caliptics, i què sé jo quantes visions que no veia ningú més; i aquell sostre tant desert, entre aquelles parets lliises, aquella fredor de quarto tot blanc i desfregat, se va poblar de tal modo, que ja començava a témer que tanta i tanta figura'm saltarien sobre'l llit, o que aquella dança fantastica's convertís en insomni.

A l'ultim vaig posar-me bo, i, vès qui ho diria! quan després, al cap d'algun temps, vaig tornar an aquella fonda i vaig trobar que havien pintat el quarto, i que aquell sostre era nèt, ai! anyorava aquelles cares, aquelles taques, aquelles figures que coneixia de vista i que estimava al meu modo, com figures carinyoses que, veient-me condolit, m'havien fet companyia.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL BENAVENTURAT

Havia mort el beneit del poble.

No demaneu on va neixer, ni'l dia que va neixer. Com la majoria d'homes que vénen al món am les facultats ferides, i a més envolcallades en quatre draps de miseria, és impossible saber d'on vénen i quin dia vingueren i qui foren els llurs pares.

Tot lo més trobareu en el registre que van batejar una criatura, que va desapareixer pel portal de l'iglesia, quasi sense padrins, sense acompanyament, sense claror ni alegria, i que un cop fòra's va perdre de la memoria dels homes.

Els pares varen trobar-se una planta en els seus braços que havia nascut malalta, una planta sense flor, sense riu-

Santiago Rusiñol Obra completa

re, sense aquella hermosissima alegria am que'ls infants obren els ulls a la vida i estiren els bracets per abraçar-la, sense aquell afany misteriós de coneixer la clara llum que veuen, d'endevinar lo que no saben, d'*apendre* aquell món que senten. Aquella planta malalta creix com les altres; però creix seca, aixuta i descolorida, i un dia'ls pares desapareixen, i del test en que's criava cau al carrer, i allí la troben els homes.

Desde aquella hora ningú sap com creix i s'arrela: treballa, pidola, viu d'engrunes, i encara que'l còs s'aixampla, el cap queda ensopit, faltat d'una intelligencia. Desde aquella hora la criatura *sobrera*, l'infeliç fruit, sense saor ni alegria, va fent-se home i va tornant-se criatura. Desde aquella hora, un ser que ningú coneix va fent-se amic de tot-hom a força de presentar-se a la mirada del proxim, i desde aquella hora'l poble's troba am la planta que ha crescut i s'ha fet arbre, passant a ser una silueta del poble, com el platano de la plaça, el campanar de la vila o'l xiprer del cementiri.

Ningú sap d'allí on ve, però tot-hom el coneix; ningú sap quants anys fa que viu, però tots el saben de cor. És com un troç de poble, una veu del mateix poble, una figura que, morta, se troba a faltar en el fondo del paisatge conegut; un trocet de vida de la vila, que, com la veu de la campana amiga, no'ns adonem quan toca, però l'anyorem el dia que està callada.

Aquell riure del beneit; aquell riure de màquina que s'ha enjegat i ressona desbocada; aquell riure que no baixa del coll, sotraguejant el seu pit, espès com verdissa oberta, un cop mort sembla que encara ressoni pels blancs car-

Santiago Rusiñol Obra completa

rers de la vila; aquella fosca figura, ridícola i llastimosa, alegra i trista, a la vegada desvergada i ensopida, sembla que té de passar a cada retorn del poble, o que l'havem de trobar sota l'ombra d'uns porxos emblanquinats, arrupit com una bola a sota de les desferres que cobreixen sa ossamenta; aquell cant après per l'instint de l'esma, com cant d'aucellot estrany i entonat am la mà enlaire, sembla que l'hem de sentir a cada pas que donem; i és que la pobra figura és una ombra coneguda, consolant-nos al comparar sa miseria, una alegria inconscient encomanant el seu riure, un còs passant per la terra sense ocupar-hi cap lloc i sense deixar-hi ombra.

Benaventurats els que ploren, però benaventurats també els que riuen sense saber perquè riuen! Si'l beneit, per un voler ignorat, tot a l'una, recobrés l'ús de raó, al veure la seva vida moriria de tristesa, pensant que havia sigut, séns saber-ho, la seva gran desventura. Desde infant, a pesar de sa inconsciencia, de faltar-li la llum de l'enteniment, les vibrants delicadeses de les fibres nervioses i el misteriós rellotge que marca l'ús de la raó; a pesar de faltar-li lo que'n diuen «drets de l'home», tingué de cumplir devers d'aquells que ningú se n'escapa. Tingué de lluitar am la vida dels instints, demanant-li pel seu còs l'afany i la sèt de viure; tingué d'aixugar-se'l front, bujd d'idees, però mullat per la suor del treball; tingué de suplir am la llastima lo que no podia lograr am sa curta intelligencia; tingué, en fi, d'alimentar-se aquell còs, que arrastrava per la terra com una nau a les fosques, caminant sense bruixula ni estrelles, per sobre un mar sense platges.

Santiago Rusiñol Obra completa

Per sort d'ell, els sords instints que'l guien no són dolents. La maldat no ha pogut entrar en aquelles portes tancades, i el bé s'arrela en aquelles pobres despulles, com la flor en les parets de les ruïnes. Les tempestats de la vida no han malmès el seu cor, i el porta nèt i purissim com el dia que va neixer; el mal s'atura defensat per l'ignorancia, i sota aquell còs pobrissim hi nia una ànima verge. Que vegades valdria més ser sord de l'intelligencia que sentir la trista musica de les passions verinoses filtrant-se en el cor de l'home!

L'unic espiritualisme que sent el beneit del poble és la miserable silueta: la sent quan somnia. Allí, dormint a la palla, les telaranyes del sostre li semblen cortines de sederies; la fosquetat d'un estable, un palau de fantastica riquesa; les rates que corren sobre seu, ànimes blanques acariciant el seu sòn, despertant en les celules dormides llumets am poca claror, que volen vaporosos tot pessigollant-li l'ànima.

Pobre beneit! No podent somniar de dia, no podent remoure endins les cendres mig apagades, no podent encendre mai el foc sagrat de l'idea, demana al vapor del vi que faci moure en son cervell l'ensopiment de les fibres. Vi demana, vi a tot'hora, vi per fer córrer amatent la màquina d'aquell riure que no baixa mai del coll, d'aquell riure sense vida, d'aquell riure d'un home que s'ofega, d'aquell riure de frontices rovellades, sense consol ni alegria.

Sostenint-se per costum, sel veu vagar perdut com un naufrec naufregat en terra seca; sel veu monolegar anant d'esma; sel veu vell i perdut, buscant la darrera estada,

Santiago Rusiñol
Obra completa

fins que un dia va a arropir-se sota'l sol, i aquella planta séns flor mor com una fulla assecada.

Pot-ser viu feliç! Pot-ser inspira més condol del que ell mateix pot sentir! Pot-ser no sent la mort aquell ser que no sent la vida!

Aixís com l'home de Grecia entreveia un cel de nuvols am tots els déus de l'Olimpe coronant als mortals; aixís com l'home d'Arabia vegé'l cel de les Hurís, el cel que'l beneit entreveu és una taverna immensa, ont els pampols donen ombra a tots els homes.

Pobre boig! Com alguns homes de cor, sols somniant deixa de riure, i sols el plor de la mort refarà aquella animeta.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LLUM ETERNA

Si l'esser cego és dels torments més amargs, dels molts torments de la vida, veure-hi sempre seria també insofrible.

Tancar els ulls i veure claror; dormir-se i sentir resplendor eterna; tancar-se a les fosques i veure llum a tot'hora; perseguir la fosquetat i no trobar-la ni un instant; buscar el repòs per la mirada, el silenci per la vista, i sofrir enlluernament mentres durés l'existencia, sense un oasi de pau, sense un claro de foscor, ni un descanç per la pobra ànima, seria un torment del Dant.

Voler viure somniant; voler veure les visions que sols gosen apareixer entre'ls llims de vaguetat; voler gronxar el pensament entre esperances boiroses que s'esborren a la claror; voler respirar l'aroma de les flors misterioses que's duu l'imaginació entre'ls plecs de lo invisible; no conèixer els matisos dels violats i blaus negres; patir sempre

Santiago Rusiñol Obra completa

l'aixordament en els ulls de la llum sense consol, seria morir-se en vida d'una asfixia enlluernadora.

Els desgraciats que'n sofrissin cambiarien d'Ideal: en comptes d'hermosa llum a darrera de la mort, esperarien ansiosos un Ideal de tenebres.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LLUM FREDA

A la nit, quan, anant-sen cap a casa, passant per carrerons estrets, en aquella hora solitaria en que sols se sent el dring de claus del vigilant que camina, o'l cotxe del metge, o'l picar de mans estrident d'un home al peu del portal, o la veu enguniosa en un balcó d'algú que crida al sereno; en aquella hora quieta que'ls passos sobre les pedres sonen en el buid d'una ciutat soterrania; en aquella hora que un s'entorna endormiscat; si per atzar se mira enlaire, i allí en els balcons tancats d'allà dalt dels ultims pisos, on la gent no fa tertulia, se veuen els vidres grocs per la claror que hi ha dintre, «Allí hi deu haver un malalt», un pensa, i mira un rato aquella claror tant groga.

Desde allavores, al tornar-sen a casa, un el mira cada nit, aquell balcó; el mira passant; i mentres el veu encès endevina que allí dintre s'hi passen hores d'angoixa, nits

Santiago Rusiñol
Obra completa

Santiago Rusiñol Obra completa

d'aquelles que mai veuen venir el dia, nits que'l rellotge no corre; i quan tot passant se veu la claror apagada, un pensa: «Si s'haurà curat o mort el malalt de la finestra?»

I és que n'hi ha de clarors que senyalen malaltia; llums que s'encenen i apaguen portant el compas de la febre; llums que no fan prou claror i en fan massa; llums tremolosos que sembla que esperin la mort per agafar-se de sobte; llums d'ultims pisos d'una grogor de miseria; llums sense ble que sols entelen els vidres; llums verdosos d'agonia, sense caliu ni consol, i freds com petó de lluna.

Un piset am llum encesa, a altes hores de la nit, ennegreix el cor de pena com un pis gran a les fosques.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LLUM APAGADA

Davant del balcó que vivia n'hi visqué un d'aquests llums.

Era un quinqué de petroli que's veia darrera de les cortines; un quinqué amb un pampol verd; un quinqué que illuminava una saleta, i una taula, i una dòna jove i rossa que cosia, i un nen més ros que ella, que corria enjogaçat i anava de tant en tant a rebre alguna caricia.

Cada dia, allí a les vuit, illuminava'l quinqué a un home jove que arribava, i feia un petó a tots dos, i am tots dos jogava, i ella portava'l sopar, i tots tres vivien, i després encenien foc, i tots tres s'hi agrupaven, i més aviat acabava de fer llum aquell quinqué que tots tres d'esser feliços.

Un dia no'l vaig veure tant encès i ja no més eren dos.

Un altre, el van abaixar, i l'entraven i sortien de l'alcova del costat.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Santiago Rusiñol Obra completa

L'endemà va cremar tota la nit.

L'endemà passat feia molt poca claror i van tancar els finestrons.

Van passar alguns dies, i no més per les escletxes se veia de tant en tant una esquerda de claror, d'aquella claror entelada, d'aquella llum groga, freda com petó de lluna.

L'endemà, el balcó era obert de bat a bat.

Tot desert.

Aquell balcó obert semblava una boca morta d'on n'hagués fugit la llum. La llar, refredada; el llit, sense fer; el matrimoni, a plorar qui sap aon; i sobre d'aquella taula, brut de polç i solitari, s'hi veia'l quinqué apagant-se, fent encara llumenetes d'una blancor esgarrifosa.

Santiago Rusiñol
Obra completa

NOCTURN

M'entretenia confegint en el piano cançons i notes que jo mateix m'escoltava, primer perquè estava sol, i després per no amohinar als altres.

Tant com podia anava seguint lo que'm dictava la musica, i tot seguint-la s'anava fent fosc en la sala.

Tant fosc va fer-se, que més depressa que a córrer les meves feixugues mans la nit sen venia a sobre.

Ja no m'hi veia.

I com no m'hi veia, a pesar de tenir la musica i tenir obert el teclat, i haver-hi les cordes dintre, i tenir els dits per tocar, i l'orella per seguir-les, com no m'hi veia, vaig tenir de tancar el piano.

Ja tancat, ferit per la melangia d'aquella hora somniosa, vaig pensar: ¡quantes i quantes vegades, sentint l'art

ben a la vora, tenint-lo al davant que espera, sentint l'halè dels seus llavis que s'apropen als nostres llavis, i els seus braços per estrenyer, no podem gaudir els seus besos perquè'ns quedem a les fosques!

Qui la tingués la claror!

Santiago Rusiñol
Obra completa

SOROLLS DE QUIETUT

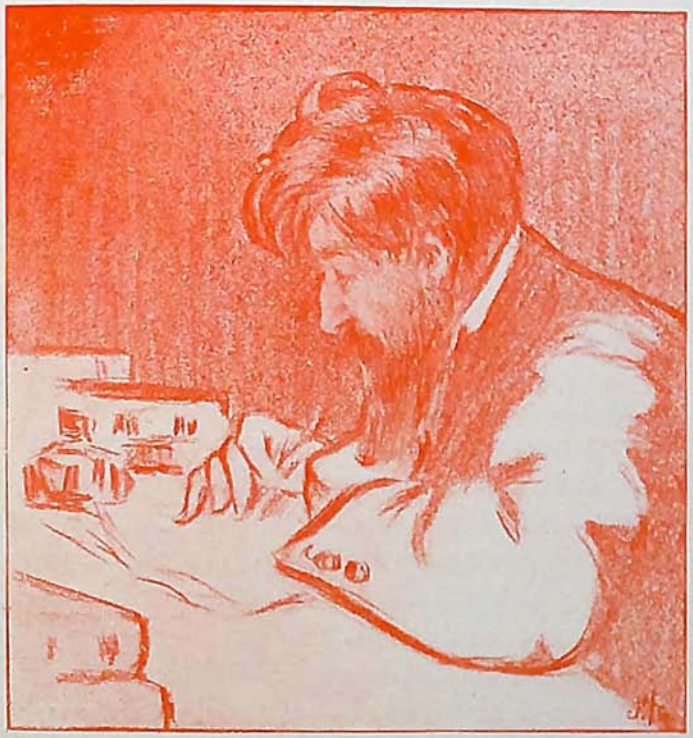

La saleta ont escrivia dava al mar per una banda, i per l'altra en un carrer solitari. Era al vespre, estava sol, i el barri no era habitat: així és que semblava que tenia de voltar-me la quietud més absoluta i el silenci més solemne.

Així hauria sigut, a no sentir aprop meu les veus misterioses de les coses que no parlen, les veus sense veu, els sorolls morts que se senten quan tot calla.

Santiago Rusiñol Obra completa

Primer fou el mar que parlava: cada onada que venia, al topar sobre les roques, feia aquells sorolls d'escuma, aquell ruixim d'aigua, aquell ritme cadenciós que duu el compas de tristesa; després era'l vent que rondinava passant, xiulava com una immensa falzia, i tot fent córrer les fulles se sentia un fregadiç d'òssos secs que passaven carrer avall; després una onada forta que esclatava amb un to mate, i el vent més lluny que fugia terra enllà xiulant am queixa enguniosa.

En els instants de quietud se sentien les gotes del surtidor dringant a compas de somni: dring, dring, dring, ara una, i una altra, i d'altres caient am ritme dolcissim i harmonisant-se velades amb el tic-tac del rellotge; devegades el cruiximent d'una porta esquinsava aquell silenci; després, lluny de tot, se sentia una campana, o un udol, o les glopades de musica d'un *organillo* perdut; i quan tocava alguna hora'l rellotge de paret, am tot i ser a mitja veu, ressonava amb estrepit.

Ressonava, i les sales se repartien els ecos, i les gotes se tornaven a sentir, una a una, clares, tristissimes, talment fent soroll de llagrimes; i el cor, mig endormiscat, s'hauria estimat molt més crits de veins ubriagats, i riüre de criatures, i terratremol de pianos, que aquelles veus de quietud i aquells sorolls que no ho eren.

Santiago Rusiñol Obra completa

SENSACIÓ GRISA

En les ruïnes d'un castellot de Catalunya feia temps que s'hi amagava una boja.

Ningú sabia qui era, d'on vingué, per què vivia al castell, ni quins eren els motius de la seva bogeria.

Solament allí a la nit, quan feia vent i xiulava com una serp furiosa al passar per les esquerdes de les altives ruïnes, pels finestrals sense fondo i per les voltes tenebroses, se la sentia udolar amb un ai esgarrifós, amb un ai de l'aliga, llarg com el plor de pantera i trist com crit d'agonia, amb un alerta macabra que'l vent feia ressonar dessota les parets buides.

Sabien la gent que la seva estranya mania era'l no deixar-se veure, i no sabien res més; i els veins de les masies, compadits d'aquella boja, li deixaven el menjar sobre de l'herba, i ella sortia de nits, prenia lo que trobava i s'entornava a amagar-se.

Santiago Rusiñol Obra completa

Per provar de veure-la i per veure'l castellot, una tarda vaig pujar-hi.

Era una tarda ennuvolada de tardor, grisa com mantell cendrós, freda i trista i assolada pel vent, que feia cruixir les branques, espolçar l'eura, cridar a les fustes i tremolar les parets.

Vaig entrar per un forat que fou la porta, d'on ne vessaven les pedres, fent engrunes del castell, que rodolava a la timba; vaig trobar un pati esquifit, humid de molça, amb una cisterna al mig, com la boca d'aquell pati, oberta montanya avall; una gran torre, am presons plenes de runa, ont a la poca claror hi naixien flors estranyes, figueres bordes, escardots blaus, brins de flors grogues, esllanguides i malaltices de viure mig a les fosques, servint de llit als dragons i de cau a les sargantanes; vaig atravessar un replà ple d'aquella herba, d'aquella humida frescor i d'aquella eura verniçada que sols creix als cementiris; i pujant per una escala vaig arribar al campanar.

Era'l capvespre. El sol ja havia baixat darrera de la carena, deixant les fredes ruïnes en la grisor moradenca; i a l'anar-sen, el vent xiulava més fort, més fort sempre; i aquelles sales séns sostre semblaven, vistes per sobre, un munt de caixes de morts, sonant buides i repetint una a una totes les queixes de l'aire.

No's veia ningú.

A sota, l'esquena de la capella; més enllà, la torre de l'homenatge, oberta de dalt a baix; el pla d'herba que formava'l cementiri, les lloses del pati, la boca de la cisterna, i per tot arreu forats i bardisses, i pilots de molça i runa;

Santiago Rusiñol
Obra completa

per tot arreu un tou d'eura, per tot soletat i ni una ànima vivent en tot el pla de ruïnes.

La nit entrava. Els nuvols s'entornaven a remades tenebroses; la glaça negra baixava, i aquells sorolls misteriosos, aquells xiscles d'esparvers i aquell piular de les òlives, i aquella veu llastimosa que plora de tant en tant com un rellotge de vespre, m'omplien de melangia i em feien esgarrifances i halenades de tristesa.

Vaig baixar.

Santiago Rusiñol Obra completa

Vaig baixar, i al ser a les fosques d'aquella escalota estreta un espetec d'ales i un tacte de ploma'm va passar per la cara, i un llarg xiscle esgarrifós va rodolar els esglaons, tot rebotent per la volta.

Vaig sortir al pati, i al ser al peu de la cisterna, per cridar-me a mi mateix, vaig fer un crit; i aquell crit, contestat per la cisterna, formà un chor harmonisat, un chor am totes les veus, un cantic misteriós que'm semblà'l reso d'uns frares que, arrenglerats i fatidics, sota la caputxa negra baixaven avall de terra, avall sempre, al fondo d'uns soterranis, d'uns soterranis fondissims, duent a presons humides, a coves negres, ont s'enfonsaven cantant amb aquelles veus d'enterro que s'anaven esfumint i baixant sempre, fins al cor de les tenebres d'aquella boca endolada.

Vaig mirar a dintre.

Vaig mirar, i entre'l llot d'una aigua terbola, voltada d'estalactites, de plantes, de runa transparentant-se, de punts inflats que am la cua's bellugaven per l'aigua, allí en un recó, quiet sobre'l fang, amb els ulls mig closos i traient bombolles pels ulls, me semblà veure un peix gris que, cargolat i dormit, reposava desde sigles.

Per ultim, ja me n'anava, i abans de passar la porta un crit aspre i dolorós, un udol de desespero, llarg com un plor de pantera i trist com crit d'agonia, va alçar-se de les ruïnes, harmonisant-se amb el vent que xiulava am desespero.

No més vaig veure una ombra; però al veure-la, am la nit que ja regnava, am les remors que passaven, am les plantes que cruixien, am l'aire aquell de ruïnes que esgar-

Santiago Rusiñol Obra completa

rifava la pell, am quin amor esperava veure-m voltat de claror, de llums encesos, de força gent coneguda i d'amics que'm distreguessin d'aquella sensació grisa que m'havia entrat a l'ànima!

Santiago Rusiñol Obra completa

UNA «JUERGA» TRISTA

Anar a l'Andalusia i no veure una *juerga*, és com anar a l'Egipte i no veure les piramides, a París i no conèixer el Louvre, a Sitges i no platgejar per la Ribera.

Al deixar-nos caure an el país del bon sol teniem ganes de saber per quin voler de Déu els hi entra la *bona sombra* an els fills d'aquest ditxós terreno, i de quin modo's treuen la gracia dels dintres i comuniquen l'alegria; com s'ho fan per fer moure'ls sensibles filferros del riure i rebotre'ls acudits amb aquell maneig de paraula escorredissa; en fi, voliem lo que sen diu fer broma, i fruir una vegada a la vida d'una disbauixa a tot gasto, sense planye-hi jornals, ni mà d'obra, ni personal, ni lo que fos necessari pel lluïment de l'efecte.

Plens d'aquests bons desitjos i rosegats pel clauet de voler-nos divertir, coneguerem un taverner bon home i

Santiago Rusiñol Obra completa

persona enraonada, que fou com una blanca coloma baixada d'uns nuvols color de rosa, que'ns obria bat a bat les portes de l'esperança. Ell coneixia cantadors, balladors i demés eines de l'ofici; ell ens donava un local sense veinat, perquè l'esvalot no tingués fre ni temor dels demés homes; ell ens llogava un bé-de-Déu de flamenques i flamencs aparellats, que, am l'ajuda d'una bona voluntat com portavem preparada, tenia d'enfonsar-se'l sostre i malmetre-s molta pisa.

Com no teniem espera, a les vuit d'aquell mateix vespre varem esser citats al primer pis de la taverna, oberta aprop de l'Alhambra, i a dos quarts de vuit ja hi erem.

El quarto destinat a l'espectacle era petit per cabre-hi la broma que pensavem enquibir-hi: modest, arracerat i suadet, esmolat pel fregadiç d'altres bromes, i patinat de vi negre i fum de cigarro barato. Les parets eren pintades d'un groc sense modos ni vergonya, mostrejat am dalies simetriques, i una tallada de cindria i una magrana al mig dels plafons; penjats hi havia un cromo dels bons, dos sants forasters de litografia i un calendari parat; un armari reconer am totes les reconaries que s'enquibeixen en aquests mobles d'estada; una estoreta, unes cadires de rengle esperant el bé-de-Déu de la broma; i davant per davant, un moblet abrigat amb un panyo de billar, amb un globo de vidre a sobre, i a dintre un pobre peixet vermell, donant la volta a la peixera i traient de tant en tant el morro a fòra per respirar una estoneta i entornar-sen a voltar an aquella xicra d'aigua.

Sentats nosaltres al mig, davant d'una tauleta am tot el gasto de beguda nadant dintre unes copes reforçades per

Santiago Rusiñol Obra completa

lo que pogués passar, no'ns sentiem pas amb aquella animació que precedeix a la sincera alegria.

Parlavem, però parlavem de coses d'una serietat ridícola per servir d'introducció an el pas que anavem a dar: semblava que'ns haguessim errat de pis i que fossim a una sala de casino d'allí dalt d'un poblet de Catalunya, enraonant les nostres coses i discutint les nostres cabories; teniem el pensament a tres quarts de quinze de la *juerga;* distrets i viatjant am la conversa, gaudiem un d'aquells ensopiments que són pot-ser l'anyorança inconscient de coses que'l cor estima, quan sentírem soroll a baix de l'escala i ens despertà de l'insomni un brugit andalús que s'apropava.

Ja eren allí: tres flamenques i un guitarrista; ja s'havia acabat la pau en aquell quarto. Ah, fillets meus! Quin espetec de xavos! Quina florida de flors en aquells caps de bandolina! Quin descaro de colors en els vestits, mossegant-se vermells am verds, grocs am morats, i quin garbo i maneig de còs! Allò era una capsa de panses que entrava am pas de quadrilla. Tots quatre eren colorits, brodats, llampants i airosos, i de cop enlluernaven com un raig de sol caigut al mig de la cara. Però avisada la vista d'aquell cop a traició, l'impressió's rebaixava bona cosa. L'una era grossota i ampla, emblanquinada de cara, ofegant el color moreno que hi devia haver per sota; negres ses celles i continuant el dibuix d'uns bucles aplanats a sobre les galtes; boca de cor, però d'un cor obert a totes les compasions, i ulls foscos com les demés; la segona, pobreta! tirava per lletja i ho lograva: un nasset aventurer, una boca posada d'esma i una mirada que havia mort per negra; la tercera, si bé no era una hermosura, tenia'l còs blincadís i magre,

Santiago Rusiñol Obra completa

doblant-se en plecs de distinció natural; uns ulls enfonsats sota una cova, i un aire malaltiç que robava simpatia. I en quant al guitarrista de la colla, era un home de suro: aquella cara afeitada de dalt a baix, emmascarada pel llustrós *pan y toros*, guarnida de peces vulgars, era una cara que mai reia, mai prenia una ombra d'expressió que firmés que duia una ànima a dintre, mai tenia una arruga de vida de l'esperit. Era, que sé jo! d'un serio definitiu, d'una serietat gelada, d'un dissecament de nervis, d'un motllo refredat, d'un encartronat de careta de filferro, d'un maniquí movent els braços per fer parlar la guitarra.

Posats tots quatre de rengle en el rengle aquell de cadires preparades, vam quedar davant per davant, nosaltres mirant-los i esperant que'n diguessin alguna de crespa que fes riure, i ells mirant-nos perquè donguessim la senyal de l'arrencada.

Tots callavem. Semblava una casa de cumpliments. Un aire foraster corria per entremig de la taula i les cadires, l'ombra del destorb, que feia que'ls uns pels altres la broma s'hagués encallat abans de neixer.

Per rompre aquell glaç d'Andalusia vam oferir una copeta al personal, que van beure d'un sol glop, i molt seriosos vam entornar-nos-en a seure. La cosa començava a esser graciosa: semblava que cumpliem una estranya prometença, tots estirats, mirant-nos com aucellots curiosos; i no vèiem ja la cosa com acabaria, quan tot d'una, com si s'haguessin fet l'ullet, va començar un repicament de mans i trepitjament de peus que's vegé que la cosa anava seria.

Santiago Rusiñol Obra completa

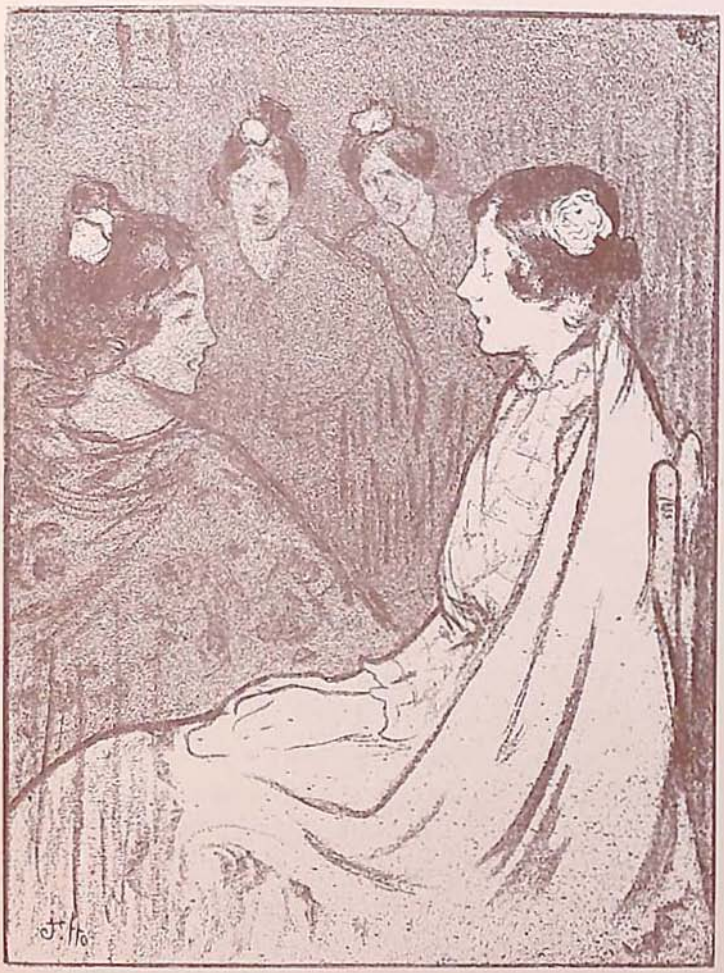

Sentir aquell desfici d'aplausos acompassats, i la grossa de la colla, sense avisar an els veins, donar un crit, va esser tot hu. Allò era un cantar a crema-dent, la luxuria i els sèt pecats capitals esvalotant per medi d'aquella boca

Santiago Rusiñol
Obra completa

torçada, un crit d'alerta que va fer alçar a la noia dels ulls fondos, arrencant-la a ballar am l'empenta d'una alegra bogeria. Vam apartar la tauleta. Quin bracejar, quin ajupir-se, i quin modo de dar la volta de revolada! Quin cargolament de dits i quin gronxament de còs, ara estirant-se de puntetes, alt el cap i els ulls mirant a terra, ara acotant-se i deixant caure'l cap enrera! Quin somrís trist, d'un foc que s'apaga; i quins crits, Déu meu, quins crits que feia aquella bona dòna mestressa dels xavos amples, seguda allí en el rengle! Ni amb un pa de pessic li hauriem pogut tancar la boca, ni empassant-se una espina, ni entrant-li un gra d'arroç a la gargamella. Allò no era fer broma: allò era un esvalot consentit per l'ànima freda d'aquell granisat de guitarrista; allò era un abús de veu, i allò... fou un abús de veure ballar aquella infeliç criatura, que començava a pantejar, suada, groga, somrient sempre, fins que, estossegant am tós fonda, va caure mig morta al costat del ninot de la guitarra.

Començavem ja a no divertir-nos. Aquella pobra flamenca blincant-li'ls seus pobres òssos, bombant am dalit per aquella boca pintada un aire que aquells cançats pulmons no tenien, guarnida de flors que feien olor de flors de tumbol, i aquell estaquirot serio com un cap de tirar pilotes, ens tenien ja neguitosos, ella per simpatia i ell per antipatica aversió; però ja erem al mig del ball i teniem de veure com ballaven, perquè'l tracte eren tres hores de broma.

S'alçà la grossa i cantà la segona, amb uns *ay! ay! ay!* i *eso es!* i *anda ya!* i altres cabories; i el ball de la bona dòna, si no era molt distret, al menos no feia engunia:

Santiago Rusiñol
Obra completa

semblava una bóta que rodolava am certa gracia; volia blincar-se com l'altra i no tenia frontices; volia trontollar-se i feia trontollar les copes, l'armari reconer, el cromo, el peix del globo i tot lo d'aquella sala, menos al suro del guitarrista, que, grata que grata, donant copets a terra, no mogué mai els peus del mateix lloc, ara fent ballar la segona i la grossa altre cop, i després altra vegada la mateixa, davant nostre, que amb aquell posat d'inglesos badant en el Jardí de Plantes vam compendre que la cosa anava morta i vam fer pujar *manzanilla*, com s'acostuma en aquests casos compromesos. Allò va esser una revifalla. Vam arriscar-nos a parlar una mica l'andalús; vam dir *olé!* algunes vegades, vam trincar *á la salud der pueblo granadino y por er señor presidente*, i la cosa anava prenent animació, quan el bretol del guitarrista, que no s'havia mogut del lloc per no esgarriar-se la posició adoptada d'un principi, i que ja li haviem donat beure com si estés lligat de cames, va fer un signo a les flamenques i van tornar-se a arrenglerar cada una a la mateixa cadira, a estil de gocets savis, i va continuar la broma a pesar nostre, que ja'n teniem ben bé prou i no gosavem desairar-les. La noia magra, animada pel vapor de la *manzanilla*, tenia una flor esmortuida sobre aquell groc empolvat de cara malmesa abans d'hora, una vermellor sobtada pintada am colors falsos; els ulls, més enfonsats que mai, li brillaven molt més allí sota l'ombra de la fosca; i animada per una força enganyadora, vulgues que no va voler tornar a ballar. Pobre lliri marcit! Prou se blincava com un bimet, se doblegava i ajupia, alçant la mirada amb alegria enguniosa, o somrient amb una tristesa inde-

Santiago Rusiñol Obra completa

finible. Pobre lliri! Van doblar-se ses fulles! Cançada, pantejant i commoguda, va aturar-se'l seu cos, va doblegar els dits, moguts encara per l'esma, i deixant caure'l cap i baixant les hermoses pestanyes, tancà aquells ulls de vida i caigué desmaiada.

Tots hi vam corre. Nosaltres no sabiem com retornar-la a la vida, el guitarrista's va tombar, el taverner va pujar demanant si voliem més *manzanilla*, les dues amigues van descordar-li la roba perquè respirés millor; i darrera d'aquelles virolades coloraines, d'aquells espetecs de mocadors llampejants, se vegé una magresa i una grogor mate esgarrifosa, uns òssos sostenint una pell morta, un naixement de vida morint-se abans de l'esclat, com poncella ja marcida pels petons de la primera rosada.

Quina *juerga!* Fins el quinqué va anar aclucant-se poc a poc, trist i avorrit i miserable de vida; i mig a les fosques figureu-vos lo que's veia: la pobra noia desmaiada voltada de les amigues; el guitarrista, com fantasma inanimada, confós a l'ombra, manejant encara'ls peus; les copes buides sobre la taula tacada; les parets grises allunyades pel fum espès dels cigarros; i entre aquella boirina d'interior, amb un cop de llum sobre'l vidre, el peixet vermellós volta que volta, seguint son camí infinit a dintre sa capsa d'aigua.

Allavores, per retornar la desmaiada a la vida, varem obrir la finestra bat a bat: va fugir el fum buscant horitzons més sanitosos, i de fòra va entrar un aire de tardor, un soroll de fulles seques arrencades pel vent de Sierra Nevada, un cruiximent d'òssos d'arbres, una calma de nit desoladora, i fins un raget de lluna, de mitja lluna groguenca mirant a la decantada, sospesa allà en el fondo

Santiago Rusiñol
Obra completa

d'aquell blau d'Andalusia, i am ses espurnes platejades avergonyint aquell quinqué malaltiç. Déu meu! Quina tristor feia allí dintre! Amb un somrís va refer-se la malalta, obrí'ls ulls grans i esverats com si s'obrissin les portelles de sa vida, i tots plegats, morts de fred, com si fessim visita, no recordant-nos ja que erem allí per fer broma, varem escoltar les penes d'aquelles alegres i esbojarrades balladores. La grossa no acostumava a ballar: ballava no més que per miseria, i justament aquell dia tenia una criatura molt malalta, tant malalta que pot-ser no'n sortiria; la segona no coneixia'ls seus pares: corria *juergas* com a ofici, portant tancat a dintre l'ensopiment de la costum, l'aire gelat d'una vida de gatzara obligatoria, l'empenta del fatalisme acorralant-la broma enllà, com fulla seca; i la pobra malalta tenia la tós, aquella tós que li esguerrava la carrera, com un destorb als pulmons, que

Santiago Rusiñol Obra completa

no donava alegria a la parroquia i apartava'ls bromistes d'aprop seu, «molestats» per un fatic que no era propri d'una *juerga*.

Vam acabar-la, per ultim, aquella ditxosa *juerga;* i varem baixar les escales despedint-nos-en per sempre més. El guitarrista's va quedar a la taverna a fer beguda, ben rebut i mimat per uns companys que l'esperaven; a nosaltres, ja sota'l cel d'estrelles que coneixiem, no sé per què'ns va venir al pensament una cançó de la terra, que cantàrem tristament d'esma; mentres que al peu de l'Alhambra, seguint un caminet de boixos i llorers arabes clapejats per la lluna, se n'anava apoiada la malalta, somrient-nos de lluny i fent cruixir sota'ls peus un llit groc de fulles seques.

Santiago Rusiñol
Obra completa

FULLS D'HIVERN

Santiago Rusiñol
Obra completa

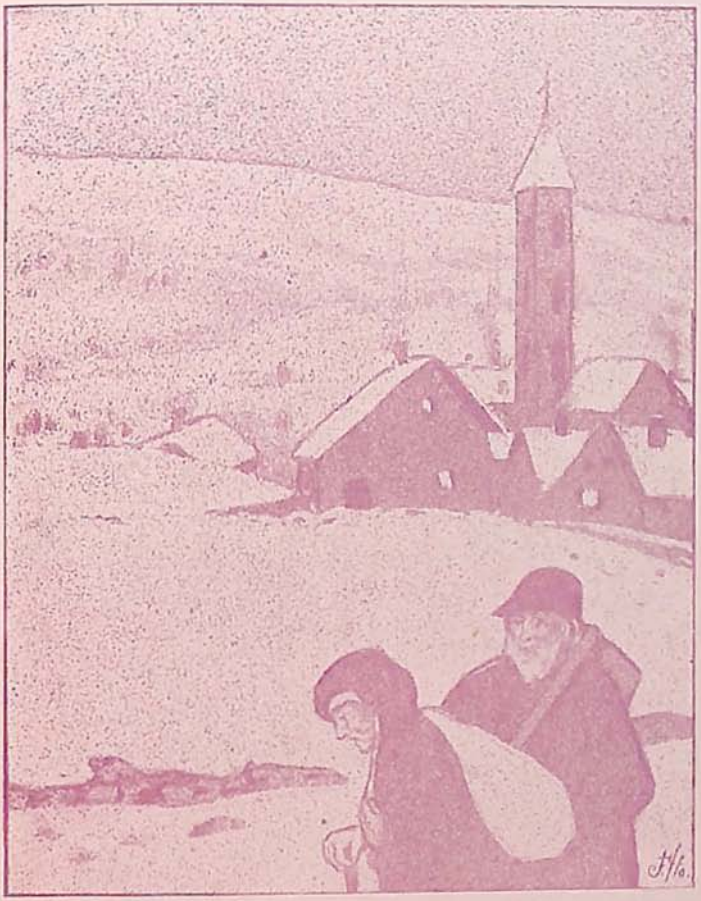

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA CASA DE PARIS

Els fulls que arrencavem aquells dies, ja mig esborrats de la memoria, eren de vida bohemia.

Vivia junt am l'Utrillo, en Clarassó i en Canudas, en el barri de Montmartre, en un carrer solitari, un carrer sense sortida, alfombrat d'herba, illuminat am petroli, gris com el zinc i més nuvol i més negre que tots els carrers que'ns voltaven.

A la casa s'hi entrava per una tapia, una paret tota bruta plena d'anuncis perduts que no'ls llegia ningú; plena de molça i terenyines, de llavors sobreres i de plantes corsecades.

Un cop dintre, se trobava un galliner arruinat; una galeria am vidres de totes les mides, però tots escarbotats i plens de papers i pedaços; un invernacle fent de diposit de neu; la caseta al fondo, i el jardí a la planta baixa: quatre arbres no més amb òssos, una arreconada d'herba

Santiago Rusiñol Obra completa

plena de retalls de llauna, de bocins de cartes, de troços d'ampolles, de trenes, d'esclofolles d'ostra i de tot lo que'ls veins llençaven o malmetien; un diposit d'aigua, sense aigua i sense canons; un bancal de fusta a sota'l *recó poetic* i una pobra planta que tenia l'humorada de fer flors, prenent-se aquell jardí en serio i no mirant estacions, ni climes ni apariencies.

Atravessant el jardí, se pujaven dos graons, se dava una empenta a la porta i un se trobava a la casa, que tenia dos pisos i dues golfes, pretencions de soterrani, teulada i invernacle; i, am tot, hi estavem espessos. Els quartos del primer pis eren de tant flac subjecte, que si's picava de peus trontollava la teulada, la cuina i el galliner; l'escala era tant estreta que s'hi aprenia de modos, fent compliments per dar pas; els salons del primer pis eren talment de comedia; la barana dels balcons ens arribava als genolls; el barret, al sostre; els colzes, a cada banda; i la fredor, per tot arreu; el paper de les parets deixava veure la trampa; els vidres no deixaven veure ni la trampa ni la boira; els sostres eren de pasta, i les portes mai quedaven ben tancades. De dintre era una capsa, am calaixets mal folrats, plena d'arnes i de puntes de cigarro; de fòra semblava de cartró-pedra; de lluny quedava ensorrada; d'aprop semblava un miracle que no s'ensorrés de debò; però en el fondo de la capsa hi guardavem tal provisió d'illusions i tal rebost d'esperances, que re hi podien les neus ni les pluges, ni'ls veins ni les escletxes, ni tot el poder dels homes. Allí arrencavem els fulls, esperant els de demà i mai mirant els que llençavem.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Santiago Rusiñol Obra completa

EL REGLAMENT

Lo primer que varem fer per l'ornament de la casa varen esser algunes millores que alegressin l'estada. Aquells arbres del jardí varem compendre aviat que eren arbres de lloguer, arbres de broma, arbres de soca interina, sense sava, ni fulles, ni conviccions; i per fer-los més vistosos els varem pintar de verd. L'oli va córrer de dalt a baix de les branques, i no quedà branquilló sense un to de persiana que donava goig de veure; del diposit en varem guarnir un pedriç fins amb una mica d'eura que simulés poesia barateta; pels balcons i a sota'l zinc del terrat, amb uns grapadets de fang, varem pastar quatre nius d'orenetes forasteres per dar segell a la finca; vam omplir l'invernacle de plantes mig malaltices; en l'ampla galeria hi vam simular la Morgue; i la casa, abans tant grisa i tant arnada i corcada, fou disfreçada de nou, i podia presentar-se a les visites, i rebre-hi l'arcalde de barri; i, per ultim, pel govern interior de tots nosaltres, vam comprar midó del fi, vam fer pastetes i vam encastar a la porta'l reglament que segueix:

«Regletes i ordinacions casolanes pel bon ús dels estadants, provinents de Catalunya, en el barri de Montmartre, de la vila de París.

»El dia que capsa'l més de l'any que'n direm de gracia de 1889, sense seglars ni notari ni cap persona lletrada, intervinents en l'acte, havem llogat aquest mas. Ensems, am la llogamenta havem llogat l'aigua viva, si bé malament glaçada; horta am regadiu de boira; cobert am vidrets nafrosos, per l'escalfor i bon viure de les lle-

Santiago Rusiñol Obra completa

gums forasteres; vaqueria per si mai tinguessim vaques, o vedells, o altre bestiar de llana, d'escata, de conna o de cabritilla; brenadora, sota emparrat sense pampols; i dos pisos, posats l'un a sobre de l'altre, am celler tirant per sota i palliça per damunt, a l'alçaria de les golfes; a més d'un ca, com a torna, nascut en isla llunyana, gros i ample, com persona de regent satisfactori, i negre i clapat de pèl, de pell i del morro, a més de manso i bon home.

»Serveixen de gorniment a les amplaries del mas eixes coses curioses: llit per barba, am matelaç quasi tots, i banoves de llana fina, am floretes estampades, i caça del singlar, i una sortida de lluna am madama Julieta esperant mussiú Romeu, mitges magranes obertes, i pensaments estampats sobre la mateixa roba. Un cubell per les bugades, ja que tenim ben present allò de la netedat; dos paraigües am goteres i barnilles, am dos rengles de barnilles i mànec de moltó silvestre, a més d'un banc de fusta de presseguer, que si té les quatre cames, falta dir que'n té alguna de curteta per no faltar a la veritat d'aquest precís inventari. Tenim pisa arreconada pels armaris reconers, que no esbrinem ni contem, per ser coses trencadices; un llum que crema de dia i de nit fa mala cara; unes cartes per jogar a la barrotada'ls diumenges a la tarda i altres festes de precepte; i uns esclops clavetejats pels que tinguen de sortir per la vila a fer compres i provatures de vendes.

»Som del mas, mossèn Utrillo, escrividor del gremi de *La Vanguardia*, tafaner obligatori de totes les malestrugues i baralles i taleies d'aquest veinat de París, per dar-ne esment en filferro, o ploma d'oca, o d'acer, en l'illustrat pergamí; batxiller, quimic capsat en les aules i

Santiago Rusiñol Obra completa

sorbones d'esta vila; enginyador de camins, de mines i d'hortes de regadiu; home lletrat i pictoric; i si bé desnarit dels fòres, ple dels dintres de paraules i ciencies ben triades i paides am cedaços i garbells d'erudició de bon esser.

»Mossèn Enric Clarassó, esculptor en pedra-marbre, fusta, guix, fang, terra i bronzo; pastor d'aquell bestiar de molt abans de l'aiguat on se salvà per miracle Noè i les seves parelles; reformador de les besties plenes d'ullals i d'escata i impreses en aquells llibrets que saben els fumadors; condecorat de naixença am bona veu de tenor, però am veu de tenor molt mascle, per defendre nostra patria ai! els dies ennuvolats i les tardes xafagoses.

»Mossèn Raimond Canudes, bohemi reconegut, gravador de planxes fines, pintor després i burinaire, tisictinent: té'l pit malalt i el cor ample. No malversa'ls interessos per no tocar al capital, granallut de part de cara, i molt mal vestit de pèl. Porta vellut en totes les quatre estacions, i en duria encara que fossin sis. Dorm am bon sò, i no ronca ni parla mal dels amics. Té'l cor rentat de bugada i l'ànima molt senyora.

»Mossèn Jaume Rusiñol, pintor molt gornit de cebes, am cara de pomes agres. Llarg de còs i amb ossada cantelluda, estima'l rovell dels ferros molt més que'l rovell de l'ou. És home que s'encaparra per les coses d'altre temps i per les coses que vindran. Molts li diuen modernista, i quan li han dit el renyen; però ell té molta paciencia, va a la seva, i no escolta als que motejen i tant sols als que aconsellen, car les bones paraules diu que fan menjar als malalts, i la salut és molt amable.

Santiago Rusiñol
Obra completa

»Una volta sapigut lo molt que tenim llogat i lo poca cosa que som, passarem a ordinacions:

»Primera: mossèn Miquel portarà les feinetes de la cuina; conreará l'aliment i ens manarà estar bons. Mossèn Enric Clarassó cuidarà com una mare del bon ordre i de l'esbarjo dels tallers i botiguetes, procurant que no hi hagi empentes i no hi sobri mai la feina, tenint sempre'ls vidres nèts i encastant-hi paper blanc amb escudella o pastetes an els que aniran caient per les pluges naturals o les distraccions dels homes. També's cuidarà de l'hort i procurarà no venir-ne, plantant llegums allí on manquin, posant ninots pels aucells, vigilant bé la formiga i el pugó i la cuca verinosa, i, si tot això no fos prou, portant gorra de guarda-hortes per l'espant de la mainada. La neu la treurà d'un lloc i la portarà a un altre, com se fa per tot arreu; i del fang ne farà esculptura. Mossèn Ramon té a son carrec el conreu de les estufes. Tindrà sempre foc encès en tots els fogons que trobi, i no podrà fer llenya del fruiterar del jardí, ni cremar les tres cadires, ni'l banc, sinó carbó del que sia. Tampoc podrà tirar al foc els quadros dels seus companys, ni'ls articles d'escriptura. Mossèn Jaume's cuidarà de les feinetes de casa, d'endreçar tot lo que puga i de manar les bugades. Si algun d'eixos estadants s'enamorés am bons fins, farà de memorialista; si algun no s'enamorés, no sel farà enamorar; si ja estés enamorat, sel deixarà en ses cabories.

»Tot-hom tindrà de cumplir; i si algú no cumplís prou, Nostre Senyor sia alabat.»

Santiago Rusiñol Obra completa

EL SALÓ

Els mesos que vam passar en eixa casa foren fulls d'aquells que's recorden am l'anyorament a l'ànima: són fulls de la joventut, que se giren sense llegir-se i sense consultar les planes. Què hi feia que caigués neu, si'ls cabells eren negres! Què era'l fred, pel foc de l'entusiasme! Què vol dir que sia petit el niu, quan té ales l'esperança!

En aquell recó de boira, en aquell solar sense herba, en aquell pilot de fustes, i de llaunes, i de vidres, i d'ortigues, treballavem am la fe del que camina endavant, sense mirar les petjades. El Saló s'acostava, i en el barri, ple de recons com el nostre, començava la febreta, aquella febre d'angunies, que venia a l'apropar-se'ls envios. Per tot arreu on miressim vèiem esmolar les armes del cervell per guanyar un trocet de gloria o entornar-sen mal ferits. Els estudis i les golfes i els jardins eren ruscs on l'abella treballava, se batia am la materia, cercava en l'aire lliure les lluminaries del sol o les tristeses de l'ombra, dubtava amb amargor indefinible, o somreia a la seva obra, amb els ulls mig enternits, tot firmant-la am la mirada. Per tot arreu del veinat se barallava amb el sol, am la pluja i amb el fred; se cambiaven impressions, se feien judicis d'enveja o d'admiració, s'anava de casa en casa, atravessant més artigues, i més fustes, i més retallets de llauna, per rebre consells o esperances o temors de desenganys; i el treball, en aquell barri, venia a ser un soroll sord, un vaf de germinació i una estremitud suprema per treure-s l'obra de dintre i llençar-la a la vergonya.

I que esforços tremolaven d'aquell soroll de treball!

Santiago Rusiñol
Obra completa

Que somnis i somnis representaven! Que hores robades al temps, i al repòs, i a la ventura, i que miseries sofertes! Donava mareig i vertic el pensar els nervis gastats en aquells recons de golfes, la sang caiguda en el cor, i les llagrimes vessades per aquella batalla muda, contra tot, contra l'enveja, contra la sorda indiferencia, contra la extesa ignorancia, contra la trista miseria parant el rellotge dels somnis, contra un mateix, contra'ls altres i contra'l desconegut; per aquella batalla muda, que fereix a traició, i té espines per sagetes, i desenganys per canons; per aquella batalla muda; per guanyar un brot de llorer o una guspira de gloria.

Tot-hom temia i esperava; tot-hom esperava amb enguniа'l judici del Déu Exit; tot-hom patia del dubte; tot-hom reia per distreure'l tremolor, aparentant una calma que no's podia tenir; tot sentint que s'apropava aquell dia d'un judici fet pels homes, i per lo tant ple d'injusticies, tots sofrien l'impaciencia d'esperar, comptant els dies, i les hores; i els pinzells se movien tremolosos, i bategaven els cors, i l'ansia anava creixent, i la fortuna somreia tot contemplant tristament tants devots adalerats de llurs volubles capritxos.

Per fi, el dia de l'envio s'apropava, el dia de despedir-se de l'obra i arrencar-la de l'estudi, i el cotxe anava passant portant teles i esculptures; i junts amb els quadros d'amics sen varen emportar els nostres.

Quins dies foren aquells! Que poc se pensa'l gran public les frisances que costen a l'esperit aquells troços d'un mateix! A l'estudi, a les sales, al jardí, hi quedava com un buid; aquells bocinets de vida, nascuts sota'l mateix sos-

Santiago Rusiñol Obra completa

tre, breçats en el pensament, somniats i discutits, seguits i criats pas a pas en l'esplet de la creixença, regats molts cops am les llagrimes, i fets obra per un esforç séns limits, omplien tota la casa, com la familia de l'ànima, com objectes carinyosos, i deixava un no sé què al veure que sels enduien, marcant rastre de colors, com si fos rastre de sang. Aquells quadros, un cop al mig del carrer, ja ensenyaven els defectes que amagaven la mitja llum de la llar; les illusions que s'enduien semblava que's disfumien a la vista curiosa de la gent; i el nostre mas de Montmartre ensenyava la tristesa que aquelles parets tenien, i la boira era més terbola, i l'estufa no cremava, i tots callavem a l'hora sabent ben bé lo que pensavem.

Per sort, el full va esser alegre.

La papeleta fou rosa, i aquell vespre, de la casa, va sortir-ne tal cridoria, tal terra-tremol i escandol, tal espetec d'eloqüencia, tal pluja de taps de suro, i tal estrepit de pisa, que'ls veins van alarmar-se i lla casa's va coll-torcer una mica.

EN CANUDAS

Els dies que van seguir foren alegres: venia la Primamera; d'allí Espanya arribaven nous amics; fins l'arbre gran del jardí va treure unes quantes fulles per demostrarnos que era arbre; la molça's tornà més verda, entre l'herba hi va neixer alguna flor que s'havia errat de pis, i el sol ens venia a veure més de mitja hora diaria, passant per l'escletxa que formaven dues teulades.

Però'l bon temps, com sempre, no durà gaire.

Santiago Rusiñol Obra completa

Vingué altre cop l'hivern, i amb ell les nevades; i un dia vam rebre una carta den Canudas dient-nos am concisió que's trobava en un poblet d'allí'ls voltants de París, que treia molta sang i que l'anessim a veure.

No era la primera volta que's trobava en aquest cas: allí en una pobra tenda d'un carrer de Barcelona, en un recó trist i pobre, en un d'aquests interiors que reben sols el reflexo de la llum freda i malalta que baixa del celobert, ja va tenir el primer atac. Allí, en el fondo del quarto, darrera d'aquells vidres que no donaven enlloc, hi passà mesos i mesos, plegat sobre dels genolls, i no parant de tossir i no parant l'humorisme d'una alegria tristissima.

Allí és on ens va dir un dia: «Ambiciono cent pessetes i l'edat corresponent per entrar a les *Hermanitas*».

Allí'ns deia també que li havia vingut d'un pam el fer la venda d'un quadro, perquè's vengué'l del costat.

Allí, repartint-se carrecs per fer una junta d'obsequis, demanava'l sol empleu de demanar caritat a l'exposició de quadros.

I allí era ont ens feia plorar i riure a la vegada am sa alegria malalta i am sa resignada sort.

Vam anar, doncs, a buscar-lo en aquell poblet perdut; vam pregar-lo que vingués am nosaltres; i com que no hi havia cotxes en aquell recó de món, embolicat entre mantes, a sobre d'un carretó, varem tenir d'emportar-nos-el fins a l'estació propera.

Nevava; nevava pausadament; va nevar tot el camí, caient la neu blanca i grisa amb aquella quietud mate que porta'l fred a l'ànima; i desde darrera'ls vidres vèiem pas-

Santiago Rusiñol Obra completa

sar els borrallons, arremolinats i flonjos, acotxant tota la plana amb un mantell de blancura. I quin viatge, Déu meu! Quina feredat allà al lluny, i quina tristor aprop nostre! I quin fred sentia'l cor al pensar amb el nostre amic, i quin hivern que venia!

Quatre mesos va passar el pobre malalt allí en un quarto esquifit del Molí de la Galette, que haviem llogat allavores, deixant el mas de Montmartre! Quatre mesos de mirar aquella blancor, veient el paisatge gris, sense un somrís en el cel ni una alegria en la terra; quatre mesos de boirina i d'esperar dalitós un ratet de Primavera. Arropit prop de l'estufa, se passava hores i hores darrera de les cortines, sempre veient lo mateix: la silueta del molí, una costa de Montmartre on pujaven els enterros silenciosos anant cap al cementiri, i París al cap-d'avall, am l'ampla planura de cases i les montanyes de cupules. Tant solament els diumenges la musica escandalosa que pujava del sarau treia la monotonia, i aquell dia tancava bé les finestres, i semblava més alegre, pot-ser per millor amagar la tristesa que sentia en el fons de la seva ànima.

Per fer-lo allargar algun temps, el metge va ordenar-li punts de foc; i quan amb l'acer roent li cremaven el seu pit, magre i ossat com un Cristo, per distreure-l ballavem un ball flamenc que resultava macabre, mentres el pobre Canudas anava picant de peus, resistint l'operació amb un somrís als llavis.

Un dia en Casas caigué malalt.

El varem fer ficar al llit, i com tenia una bronquitis, i com tenia de pendre el mateix remei den Canudas, i com dormien en dos llits sols separats per la tauleta, el matí,

Santiago Rusiñol Obra completa

traient solament els braços per por del fred que's rabejava veient l'estufa apagada, varen pendre l'ampolleta i, abocant-la a les dues xicres: «A la teva!...» van dir tots dos, brindant am la medecina.

Aquell brindis fou tristissim, i desde'l moment d'aquell brindis en Canudas no tingué més que una idea: veure escorre-s aquell gris, veure arbres de Primavera, i córrer a la seva terra, sí, córrer al país del bon sol, i emborratxar-se de llum, i omplir-se ben bé'ls pulmons de l'aire que li faltava.

Am quin amor en el cor va veure aquell mar de Sitges! Am quina fe obrí les portes dels sentits, per respirar bé l'oreig d'aquell reconet de terra!

Fins un moment va refer-se; però fou un moment molt curt. Tossia, tossia de nit i de dia, i una tarda l'ultim vomit el va deixar sense sang. La vida entera se li va fixar a la vista. Les llagrimes li corrien, i, encara formant-se illusions, morí amb el somrís de sempre, apagant-se poc a poc, sense deixar anar una queixa.

L'enterràrem vora'l mar, sota uns xiprers ufanosos i sota una creu de ferro que teniem al jardí d'aquell recó de Montmartre.

Santiago Rusiñol
Obra completa

PASSANT

Nevava. Per una llarga arteria de París la gent afilerada en les aceres, brutes i relliscoses, caminaven depressa.

Els uns darrera dels altres, passaven caminant, caminant sempre, callats i cavilosos, seriosos o pensatius, portant cada hu a dintre la seva preocupació que'ls xuclava o empenyia.

Era una rierada, una serp negra formada d'anells humanes, una cinta de persones escorrent-se per sobre de la neu, llisa i tirada de banda a banda d'arteria.

Caminant am la cinta, vaig veure com un nus, un pilotet de gent aturada davant d'una escaleta mirant dintre.

—Què passa?

—No res: una dòna que té gana,—van dir-me.

Santiago Rusiñol Obra completa

Santiago Rusiñol Obra completa

I es miraven la dòna, magra i petita, encongida i malalta, asseguda al replà i devorant uns òssos.

I anaven caminant caminant preocupats am la seva caboria, caminant via enllà formant una cadena.

Santiago Rusiñol Obra completa

VISIÓ RAPIDA

Cap amunt anava un chor en un tren, i anava a lluitar en un concurs.

Avall, en un altre tren, hi anava un batalló, i anava a la guerra a lluitar am les bales i la mort.

Tots cantaven.

Els choristes, que acudien a una festa, entonaven una cançó de Gevaert, un cant d'emigrants tristissim, fred del Nord i harmonisat entre boira.

I els soldats que portaven a la guerra, acompanyats am guitarres, anaven seguint la *jota*, un crit de sol i una ratjada de vida.

Com dues sagetes de ferro, varen creuar-se'ls dos trens: amunt l'un i l'altre avall; va fondre'l vent els dos chors, va harmonisar-los i unir-los en una sola glopada; i allò foren dues cançons formant una sola queixa, que

Santiago Rusiñol Obra completa

passà d'un tren a l'altre pels filferros misteriosos que lliguen la simpatia.

Els soldats, rebent la musica trista, van callar com ferits per una boira; i als choristes aquella musica alegra'ls ofegà la cançó, com enlluernats d'un sol terbol; i els dos trens s'escorreren silenciosos avall de la seva ruta, encomanats l'un de l'altre d'una estranya melangia.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL DARRER VIATGE

Corria un tren de malalts, un tren de ferits que tornaven de la guerra; carn apilotada, còssos malmesos, cares am tons d'agonia i calaveres sobreres amb els ulls oberts i fixos.

Cercaven el niu del llur poble entre'ls pobles que passaven, per trobar uns braços extesos i un reconet a cobert on plegar les pobres ales i torçar el coll i morir-se.

Cada volta que s'aturava aquell tren i s'obria una portella, en baixava algun ferit, algun numero malmès, un troç de vianda malalta rebutjada per les bales, i baixava am la vista esperançada, i omplint-se'ls pulmons de vida, i respirant el seu poble, i embadalint-se amb els arbres, am les pedres, amb el rustic campanar, i fins am les olles dels nius i am les flors de les finestres; cada cop que s'obria la portella, el trist malalt que baixava trobava dues fonts de llagrimes, i aquella estreta portella semblava per un

moment les portes del Paradís obrint-se al llindar del cor, tenint per fondo aquell somni d'un pobre trocet de patria; cada cop que'l tren fugia, deixava allí a l'estació un pilot

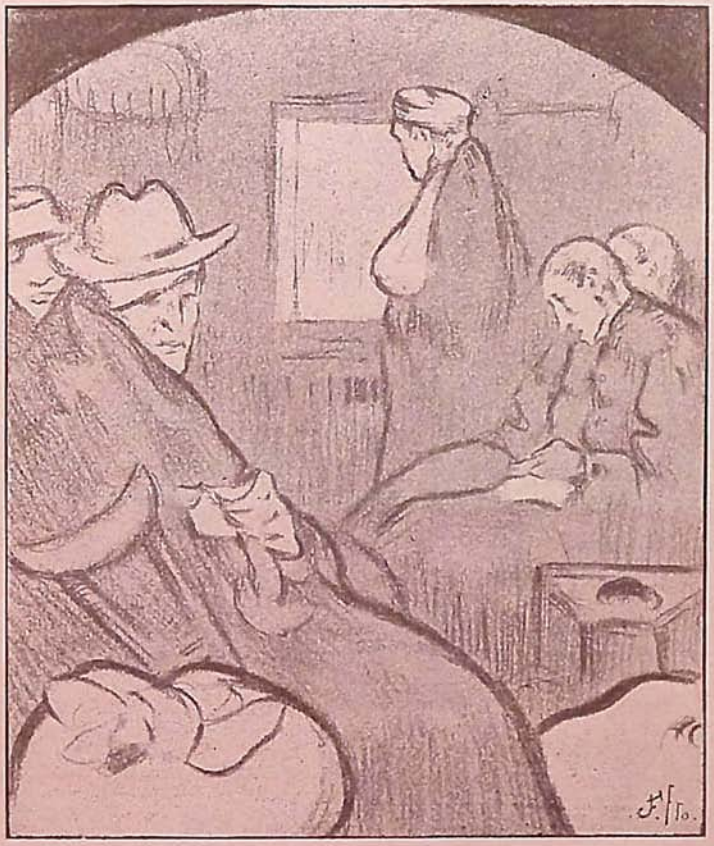

de mans estretes i una escena de calvari mig confosa en les tenebres.

I el tren caminava sempre, caminava via enllà, emportant-sen les desferres i deixant rastre de sang i negra

Santiago Rusiñol Obra completa

rosada de llagrimes; caminava nit endins, anant traient-se i buidant-se la miseria poc a poc; corria planes enllà cada volta més lleuger; corria desesperat, com fugint-se d'ell mateix, com portant engunia i pressa de treure-s aquella càrrega.

Ja quasi no era hospital, ja respirava la màquina, ja havia tret del seu ventre aquell rebuig de la guerra, quan dintre un recó de fosca, embolicat entre mantes, quedava un bulto estirat, que ni mirava, ni hi veia, ni cercava'l seu poblet.

Era un mort.

Un mort que anava a un nou món, un mort que no baixaria per més pobles que passessin, un mort que entrava en un tunel que donava a l'altra vida, una vida sense guerres, on regna la pau eterna.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL VEÍ

Aquest full és del llibre de la vida d'un amic, i és un full d'historia.

No sé qui ha dit que les cases s'assemblen a les persones: en els baixos, que són els peus de la casa, hi viu la gent que camina; al primer pis, que és el ventre, la gent que s'atipa; i en les golfes, que és el cap de l'edifici, la gent que pensa.

No diré que'l meu amic pensés gaire, si això vol dir fer cara d'amohinat, estar seriós i posar-se la mà al front; però de tots modos el seu ofici era pensar.

Era music compositor atravessat de poeta; era jove, i començava la carrera, i tot això eren motius ben guanyats perquè visqués a les golfes *pensadores* i hi visqués amb un piano, dues cadires, un rentamans d'alumini, un penjarrobes honorari per lo que pogués passar, una estufa am més tubo que carbó, molts papers de musica, cap paper de banc, un de fusta, una finestra am dos vidres (desde

Santiago Rusiñol Obra completa

on podia veure, el que no patís del vertic, una llenca de París) i un bon passament d'alegria, amb un fondo de verdor com catifa pel seu gasto d'esperança.

Lo que tenia pitjor aquest replanet de gloria era'l veinat. Gent treballadora, que tenien de llevar-se quan els galls d'allí'l voltant cantaven *las cuatro han dado, sereno,* o *nublado,* o *nevando,* o'l temps que fos, no podien confegir am la vida d'aquell music, que, ai que ting, que ting! quan l'inspiració arribava tenia de treure-s les solfes de l'interior dels seus dintres, i no am benzina o trementina, sinó fregant-les pel piano i armant el gran terratremol.

Un dia havia descapdellat un trocet d'inspiració, i allí a les onze del vespre, sortint del cafè, havia dit a dos amics:—Veniu a casa, que vull que sentiu la pensada.—

Van anar-hi, van seure a les dues cadires, i al cap d'un rato de tocar: «Pam, pam, pam», a la paret del costat trucaven a cops de puny.

—Vaja, ja hi som. Ja avisen. Quina gent més ensopida! Veins del dimoni!—va cridar.—Si no us agrada, deixeu-ho! Aneu escoltant, que ja us hi acostumareu. Avui tindras musica, anc que't reventis; encara que'm treguin del pis, encara...

—Pam, pam.

—Aneu trucant, aneu trucant. Ja hi perdreu la paciencia. Me sembla que aquesta nit tindrem raons llargues. Pot-ser sí que ni vivint a les *altures* se té dret de desenbutxar la musica, am perill de que se'm quedés a dintre i em malmetés els sentits. Ara anirà aquell troç que us deia. Escolteu l'introducció.

Santiago Rusiñol
Obra completa

—Pam, pam, pam, pam.

—Calla, gandul! Que no t'agrada lo que toco? Doncs espera,—va dir, posant el pedal i tocant un cancan fet per malmetre'l piano.—Pot-ser això t'agradi, i pot-ser t'hi avesaras a dormir am musica fina.

—Pam, pam.

—Ajudeu-me. Cantem tots a l'hora. Ja veureu com calla. Si'ns deixem acovardir, aviat ens treuran fins de les golfes i tindrem de compondre al mig del bosc, com els aucells de bardissa.

—Pam, pam.

—Cridem més fort.

—Pam.

—Més.

—Pam.

—Sembla que ja's dóna.

—Calleu. Ja calla, ja està rendit. Ha vist que era inutil i haurà pensat: «Dormim, que tampoc ne sortiriem». O cambiarà de golfes o ja s'hi haurà acostumat. L'home s'acostuma a tot, o sinó ja veureu com no trucarà més.—

Realment ja no va trucar mai més.

—Que no han sentit res, anit?—va dir la portera al music.

—Per què?

—Perquè, sap aquell bon home que vivia al quarto del seu costat? L'havem trobat mort al peu mateix de la paret. Si vostè hagués estat a casa pot-ser l'hauria sentit; però desde la porteria vagi a sentir an els que's moren vivint tant aprop dels nuvols. Gent així no'n voldria mai a casa.—

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'AMOR A LA BARCA

El vent de llevant xiulava am tota la força. Feia un dia fosc i plujós, rebotent les gotes com pedra. La mar era de color de cendra, tacada de clapes rojes i inflada i paorosa, caminant vers a la platja am grans faixes d'escuma; avançant, revolcant-se l'una darrera l'altra, volent-se conseguir, i en sent vora la terra rompent-se com cascada, i per ultim estirant-se sobre l'humida arena, i duent al relliscar tot un món de petxines, d'algues, de flors verdoses, arrencades del llit immaculat, del fons misteriós, dels abims de la fosca, i no parant mai son crit, bramulant am veu ronca i amenaçant a l'home.

Entre les ones grises i entre'ls ramells d'escuma caminava una barca, a pal sec, sense rems, quasi sense esma, ara pujant an el llom d'una onada, ara enfonsant-se xuclada per l'abim, ara enfilada sobre la blanca cresta i deixant-se portar per la furia del vent.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Venia i s'apropava a la platja i ja'ls homes s'oviraven amarrats an el pal, mirant-se'l seu poblet lluny, el seu rengle de cases, fondejades i exteses com una cinta blanca; i tot el poble a l'una bategant al compas d'una sola emoció, esperava aquells homes, implorant a les ones que fossin piadoses. Ja quasi s'abraçaven, ja s'obrien els braços i es badaven els llavis, quan el vent, cambiant de direcció i rebotent de costat, va fer torçar la barca, l'escupí a un altre rumbo i la llençà a les roques.

Tots els braços hi eren, tots els ulls tremolaven, tots els cors bategaven a l'una; tot-hom se deixà relliscar single avall, clavant-se fins les ungles en els junts i cairells de les meteixes esquerdes; i al rebotre la barca, escumejant brumera'ls caires de les roques, els mariners aquells trobaren una garba de mans que coneixien, robant-los a la mar, que roncava de rabia.

Fou un moment aquell que semblà que la terra somreia, que treien una pedra de sobre'l pit dels homes i que'l cor s'aixamplava.

Tots s'havien salvat. Cada mariner d'aquells tenia un rotllo de familia al seu voltant, cada un portava a dintre una vida novella, una nova claror del que acaba de neixer; semblava que la mar hagués fet un present an aquells pilots d'ànimes tornant-los a llurs braços la presa cobdiciada que tenia entre dents, que ja's mirava seva.

Però, ai! Els tornava la vida, però's quedava la barca. Rebotent per les penyes, gronxant-se allí sota com casa abandonada, feia condol mirar-la. A cada nova empenta, una estella saltava als peus d'aquella gent; a cada rebotida sonava a caixa morta, a tomba buida, a soroll d'agonies;

Santiago Rusiñol Obra completa

Venia i s'apropava a la platja i ja'ls homes s'oviraven amarrats an el pal, mirant-se'l seu poblet lluny, el seu rengle de cases, fondejades i exteses com una cinta blanca; i tot el poble a l'una bategant al compas d'una sola emoció, esperava aquells homes, implorant a les ones que fossin piadoses. Ja quasi s'abraçaven, ja s'obrien els braços i es badaven els llavis, quan el vent, cambiant de direcció i rebotent de costat, va fer torçar la barca, l'escupí a un altre rumbo i la llençà a les roques.

Tots els braços hi eren, tots els ulls tremolaven, tots els cors bategaven a l'una; tot-hom se deixà relliscar single avall, clavant-se fins les ungles en els junts i cairells de les meteixes esquerdes; i al rebotre la barca, escumejant brumera'ls caires de les roques, els mariners aquells trobaren una garba de mans que coneixien, robant-los a la mar, que roncava de rabia.

Fou un moment aquell que semblà que la terra somreia, que treien una pedra de sobre'l pit dels homes i que'l cor s'aixamplava.

Tots s'havien salvat. Cada mariner d'aquells tenia un rotllo de familia al seu voltant, cada un portava a dintre una vida novella, una nova claror del que acaba de neixer; semblava que la mar hagués fet un present an aquells pilots d'ànimes tornant-los a llurs braços la presa cobdiciada que tenia entre dents, que ja's mirava seva.

Però, ai! Els tornava la vida, però's quedava la barca. Rebotent per les penyes, gronxant-se allí sota com casa abandonada, feia condol mirar-la. A cada nova empenta, una estella saltava als peus d'aquella gent; a cada rebotida sonava a caixa morta, a tomba buida, a soroll d'agonies;

Santiago Rusiñol
Obra completa

a l'encloure-s del davant entre'ls junts dels penyals, cruixien els costats com òssos de persona esclafada; talment semblava que ses costelles cruixissin, que li trinxessin els nervis i alçapremessin sa vida.

Aquells pobres mariners no s'ho podien mirar: a cada nova estremitud se'ls hi cloïen les dents; a cada crit de la barca 'ls genolls els tremolaven; a cada empenta del mar els bellugaven les cames; fins que a l'ultim, sense dir-s'ho, séns mirar-se, moguts pel mateix instint, llençats pel mateix envit, van relliscar per les roques, van acostar-se a les ones, varen esperar una onada,

Santiago Rusiñol Obra completa

se van agafar a la barca; i aquells homes que fa poc s'havien salvat per miracle, un a un van saltar a dintre, van alçar tota la vela, i amb ella inflada, i petant com una tralla, se llençaren mar endins, sobre d'aquelles onades que'ls disputaven la vida.

* * *

Lo que és l'amor a la llar, l'amor an aquests troços de fusta, me creia jo.

Però, no: l'unic que's quedava en terra, ai! era l'amo de la barca.

Santiago Rusiñol
Obra completa

DEIXAR MORIR O VIURE

Havia passat arqueig feia dos dies en la casa de comerç on feia *pràctica*.

Havia passat arqueig, i al tornar-ne a passar de nou vaig trobar a faltar doscents duros.

No podia esser: apenes hi havia hagut entrades, s'havien fet pocs pagos, i les sumes eren molt curtes: així és que no hi podia haver equivocació. Algú havia robat doscents duros de la caixa.

Per altra part, no hi havia més clau que la meva i la d'un altre dependent de la casa, home honradissim, persona de tota confiança que havia manejat mils i mils duros sense que faltés mai un centim; home d'aquells que duia escrita en la cara l'honradesa i que en l'historia de sa vida no hi havia ni un sol full que no fos com aigua pura.

Allí hi havia un misteri.

No vaig dir res, per no inspirar sospites ni demostrar

Santiago Rusiñol Obra completa

desconfiances; però aquella estranyesa no se m'esborrava ni un moment de la memoria. Va passar temps i ja començava a creure que era aquell dos i aquells dos zeros que s'havien fet fonediços en comptes dels doscents duros i ja, com qui diu, hi tirava terra a sobre, quan un dia, veient al dependent caixer amb el cap apoiat an el pupitre, i els ulls vermellosos, i la cara descomposta, me va neixer una sospita.

—A tu ten passa alguna,—li vaig dir.

—Ai! tantes men passen i me n'han passades, que ja he perdut el compte, i fins crec que l'enteniment.

—La mort del noi, veritat?

—La mort i tot lo altre. Tu no saps lo que és la miseria de levita. Guanyar com un teixidor o un manyà i tenir d'anar ben vestit, i pagar nou duros de pis, i dur botines lluentes, i fer dur gorro a la dòna (encara que fet a casa), i estalviar de menjar, que és lo que no veu ningú, per gastar-ho en lo que s'ha de treure a fòra i ensenyar-ho a la vergonya, i encara si no vinguessin malalties! Tu no saps lo que vol dir tenir de pagar el metge i l'apotecari, i no tenir de què pagar-ho, i, si vénen visites *interessades* i't recomanen bon caldo, el tenir d'esperar que siguin fòra perquè no vegin passar la taceta escarbotada plena d'un suc sense llunes. Escolta: afigura-t que un dia'l nen que és mort me tenia la difteria, i s'ofegava, i el metge'm deia que'l tenia d'operar, i la dòna'm mirava volent dir que com era que tingués aquella calma, i jo no tenia ni un centim per pagar l'operació, i el nen s'anava escanyant, i jo no podia dir-li an el metge que no tenia diners, perquè com que'm veia am levita no s'hauria cregut que ja n'ha-

Santiago Rusiñol Obra completa

via emmanllevat, i que ningú men deixava... Afigura-t que'l noi s'escanyava, que... «Operi», vaig dir. Què hauries fet?

—Què hauria fet?—vaig contestar.—Si no hagués tingut altre medi, hauria pres doscents duros allí on los hagués trobat.

—Què dius, ara!—va dir-me, mirant-me de fit a fit.

I omplint-se-li'ls ulls de llagrimes i agafant-me les dues mans, me les va estrenyer d'un modo que he de recordar-men sempre.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA SALA D'ESPERA

Allí al davant d'on viviem, a l'altra banda del Sena, se veia una casa tant baixa i tant aplanada, tant grisa i tant arrupida, d'una forma tant diferent de les altres, que aviat s'endevinava que per alguna cosa tenebrosa havia estat feta.

A la nit feia feresa aquell tubo de tant estranya llargaria; aquelles parets desertes, sense un color d'alegria; aquella falta de finestres, com una capsa tancada; i sobre tot aquell llumet tremolós que no s'apagava mai; un llum gelat, un llum de vaixell fantasma, un llum administratiu reflexant-se a baix de tot en les aigües relliscoses i enfangades d'aquell Sena; a la nit aquella Morgue era'l fossar més desert que havien trobat els homes.

Allí al davant el teniem com una ombra esgarrifosa. Quan les tardes eren grises li sabiem i quasi li sospitavem; i quan la boira tapava la silueta de les cases, entre

Santiago Rusiñol Obra completa

l'incendi rogent que la ciutat exhalava, encara's veia'l llumet voltat d'uns llims de claror, el llumet sol atravessant les tenebres, el llumet fent aureola com un ull entre la fosca.

Aquell llumet ens atreia com el quinqué de la mort, i mai passavem pel davant d'aquella sala d'espera, de l'estació d'ultra-tomba, d'aquell cementiri interior, que una força no'ns xuclés dintre la sala i que no entressim un moment a veure'ls morts exposats.

Allí estaven. Allí's veien darrera'ls vidres, amb aquell tubo al costat, amb el termometre darrera, am la màquina de fer gel més enllanet, com si la mort fos poc freda. Allí estaven estirats sobre del zinc les cares mirant al public, les galtes pintades am vermellor, les prendes a sobre seu, i un gran numero als peus, com si fos el preu de l'home, l'etiqueta de la victima, la darrera papeleta per poder entrar al cementiri o la cedula darrera i el conforme que la societat els posa per poder-ho apuntar als llibres. Allí estaven classificats civilment, i tots ells duien escrit en la mort un no sé què pressentit, un quelcom que feia dir: aquest home's tenia de matar, aquest altre tenia de caure al riu, aquell no podia viure; tots plegats tenien el gris darrer, un gris tirant a morat, espremut del color terbol que tenen les multituds; el color regalimat pel filtre de la miseria; l'essencia de la desgracia i el destenyit de la mort; allí estaven esperant que al menos els coneguessin, que sapiguessin qui eren, que'ls esborressin de l'anonim, que no fossin com un numero portant una papeleta; i la gent se deturava, i mai ningú'ls coneixia, i tots passaven de llarg, i ningú entrava a la casa ni traspassava aquell

Santiago Rusiñol
Obra completa

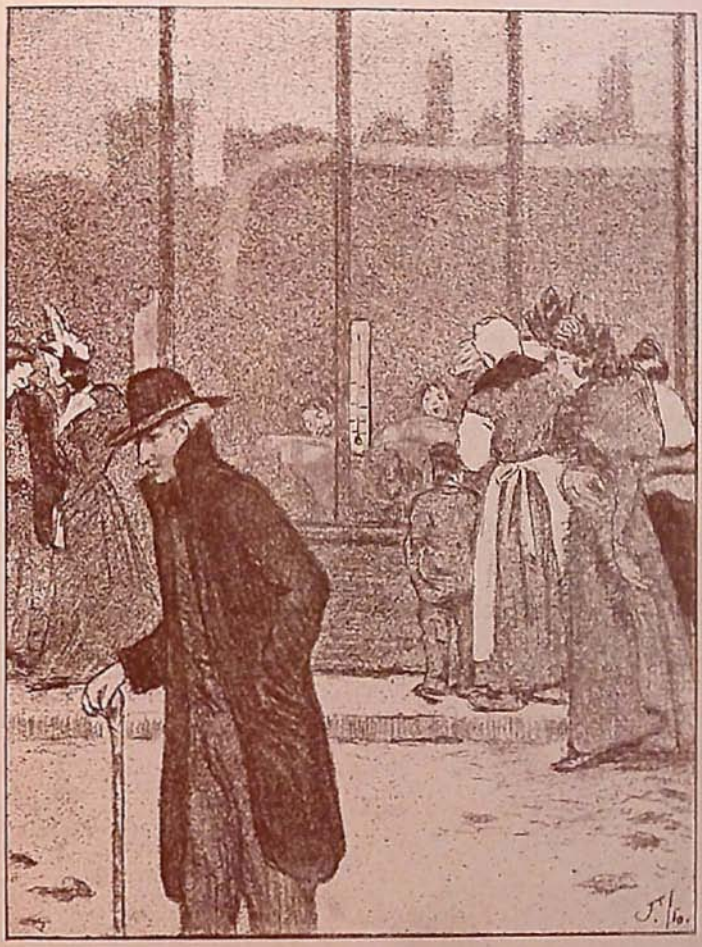

Santiago Rusiñol Obra completa

vidre entelat per aquella màquina que fins la mort refredava.

Un dia, davant d'un jove exposat, varem veure un vell que al mirar-lo's va esgrogueir més que'l mort i de poc no cau a terra.

—Que'l coneixeu?—varen preguntar-li'ls guardes.

—No'l conec,—va respondre commogut.

—No'l coneix?

—Si molt convé és el seu pare,—varen dir-nos al moment que va ser fòra.

—Però, per què ho ha negat?

—Qui sap!—varen contestar-nos.—Pot-ser per no declarar, pot-ser per vergonya, i fins pot-ser (que també sen veuen casos) per no pagar el seu enterro.

Santiago Rusiñol
Obra completa

UN SOMNI NEGRE

Somniava que baixava per una escala estreta, avall, avall sempre.

Feia fosca, i tocant am les mans les parets negres, se trobava una humitat freda i tova, com llot regalimant o molça bruta.

En sent a baix d'un soterrani com una especie de cisterna, entrava una claror estranya i verda que no's podia dir d'on venia.

De primer no's veia res; però al cap d'un rato sortien unes figures de cera, arrambades sota unes voltes: un home magre assassinat, aprop d'un bagul polsós, amb un candeler per terra i un ganivet brut de sang; un home lligat més enllà, am la boca tapada amb un mocador tacat, morat tot ell i amb els ulls a punt d'esclatar; un frare morint-se en un recó de celda, dos caps penjant de la volta, i tot silenciós, humid, verd i polsós, ressonant els passos com dintre una tomba buida.

Santiago Rusiñol Obra completa

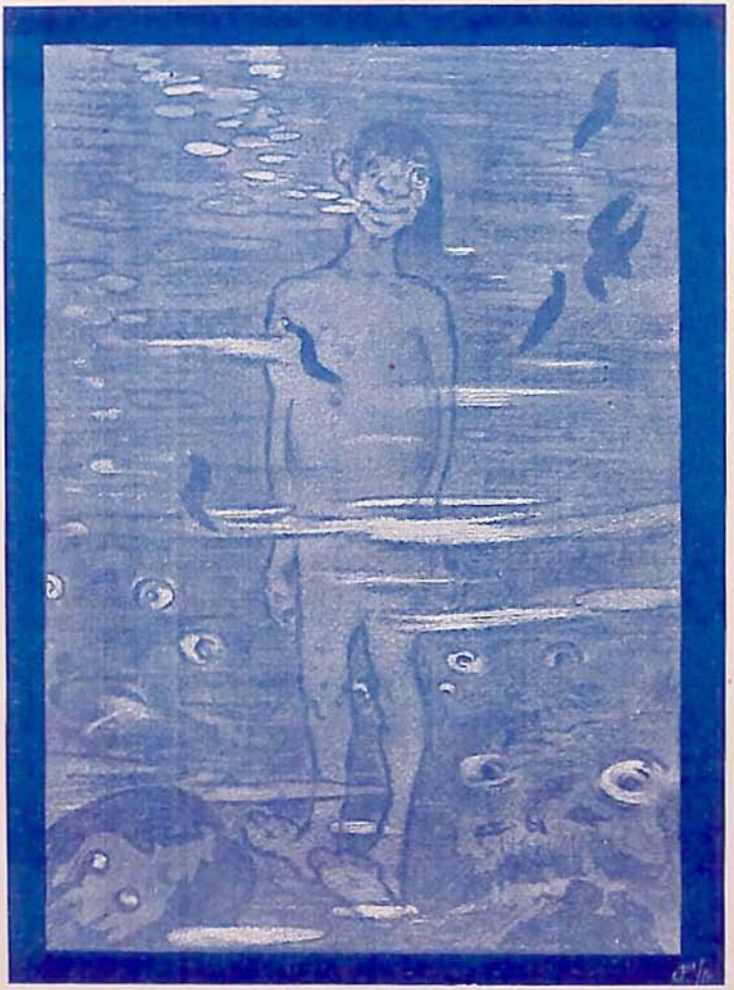

Santiago Rusiñol
Obra completa

Més enllà hi havia un gran tancat amb un vidre. El vidre era espès i entelat, i a dintre, entre una atmosfera fosca, que no se sabia si era aigua o era fum, s'hi veia un mort tornat figura de cera, que's bellugava en l'espessedat de l'ombra. De tant en tant, de baix de tot se desprenia una bombolla, i pujava, pujava poc a poc, se tornava una estranya sangonera, i, tot pujant, de la boca li sortia un llumet fosforescent, un llum de sofre, que tremolava un moment i s'apagava de cop. Al fons, entre aquella indecisió, se veien petxines amb ulls, sense nines ni mirada; i la terra, feta de fang verd, clapejat com ventre de galipau, s'inflava i es desinflava.

El mort va apropar-se al vidre, va apoiar-hi uns llavis arrugats i blancs, les mans amb els palmells grocs, i apretant uns ulls que sortien de la cara i varen quedar aplanats. Va mirar am mandra, fent donar tota la volta a unes nines pigallades, i va entornar-sen al fondo. Va ajeure-s dintre una caixa de morts; va tornar-se a alçar; i sempre anant a poc a poc, com qui camina entre fang, va agafar una capsa de colors sense color i començà a pintar un quadro.

Era un quadro d'una veritat espantosa: una dòna despullada, grassa i malalta, groga i fornida, que no podia mirar-se.

Com un cadell de dragó, barrejat de goça, va llepar-li'l pit i la cara, va firmar *Naturalisme* i va entornar-sen a la caixa.

Vaig somniar, per ultim, que feien pagar per baixar a veure aquell art, que'ls visitants eren a mils, i que donaven a la porta una injecció de morfina.

Santiago Rusiñol
Obra completa

UN SOMNI ROSA

Somniava un cel.

Al mig d'una claror somniada's veia una flor, una especie de crisantema hermosissima.

Cada bri de fulla tenia un to diferent, cada una un perfum distint, i totes juntes tenien olor d'encens.

Passava tot un vol de papellones i acariciava am les ales a la flor, i la pintada polsina de les delicades ales formava una fumerola de transparencia suavissima.

Començà a caure la rosada d'uns nuvols color de rosa, i a cada perla que queia, al seu pes, se desprenia una fulla

Santiago Rusiñol Obra completa

de l'hermosa crisantema, i cada tija caiguda's tornava una figura de dòna, amb ales fetes de fulles.

Quan fou despullada la flor, van empendre la volada aquelles dònes alades; i veient la corola de la flor d'allí on nasqueren tant despullada i tant trista, per deixar-hi una reliquia hi varen començar un quadro.

Per pintar-lo, tot passant, am les plomes de les ales daven una pinzellada i hi deixaven un color; tornaven, i hi posaven una aroma; i al ser la corola plena, aquell quadro sense fondo ni figures fou un fondo d'harmonia que s'hi delitava l'ànima.

Modernista, vaig somniar que firmaven; i vaig somniar que no feien pagar entrada i que no anava ningú a veure-l.

Santiago Rusiñol
Obra completa

DARRERS FULLS

Santiago Rusiñol
Obra completa

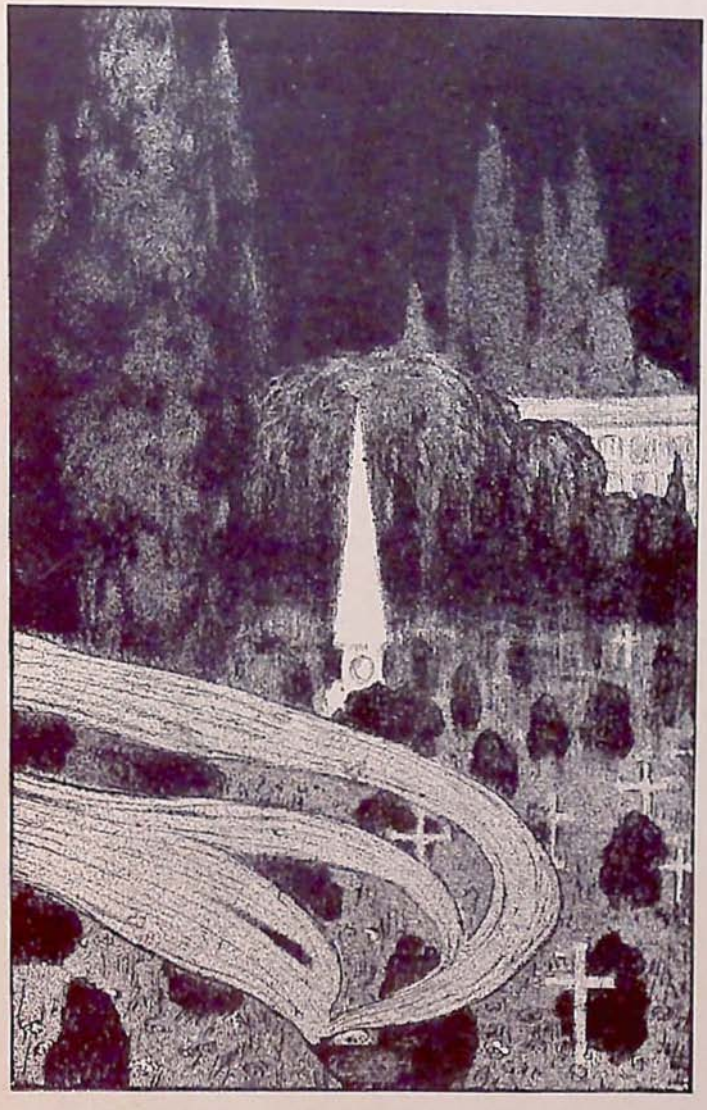

Santiago Rusiñol
Obra completa

DESIG

Si l'home pogués triar-se'l lloc per la seva tomba, els estanys de les coves serien l'ideal per dormir-se en son fondo.

Allí la pau hi és sempre; allí la fosca és eterna; allí dorm la bellesa sense escoltar el rellotge; allí, de tot lo del món, és el lloc més desert; allí l'unica vida és la gota de l'aigua caient acompassada, plorant segles i segles i fent dringar el cristall, aixamplant-se en rodones per entre aquella pau no torbada pels homes.

Mai cap llit ha format la Natura tant pur i virginal com la sorra finissima del fons d'aquelles aigües; mai ha guardat cap tomba més brodada i hermosa; mai ha fet un mirall que, podent reflexar les naus d'estalactites, per no entelar sa pell se mirés a les fosques aquelles meravelles; mai ha creat una obra que, per no desflorar-la, la voltés de montanyes i la tanqués am roques en el cor de la terra.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Santiago Rusiñol
Obra completa

Qui pogués enterrar-se en aquell llit d'arena! Qui pogués relliscar com una gota d'aigua i dormir sempre més sota les naus brodades! Qui, quan vingués la fosca, pogués tenir conciencia que la fosca que volta no és la fosca vulgar dels ninxos fets pels homes, d'una capsa pels òssos, d'un caixonet de cendra, sinó un estany de somnis, un estany enterrat servint-nos de mortalla, un avenc de tresors cisellat en tenebres i un estoig per sepulcre! Qui pogués llençar el cos avall del mirall d'aigua! Qui pogués, enfonsant-se, fer creixer les rodones i apagar-se en el fondo! Qui pogués estrenar-lo aquell llit virginal, deixant-hi les despulles, quan l'esperit volés seguint la seva ruta!

Santiago Rusiñol
Obra completa

CONTRAST

Una de les coses més alegres que he vist mai era un xiprer de cementiri.

Eren dos en el fossar: l'un, el xiprer trist, un xiprer calavera, magre, descarnat, nerviós, tant vell i debil, que quan l'oreig el movia semblava que tremolés, i quan plovia semblava talment que plorava; i l'alegre, espès, vestit de vellut, ufanós i verge, tot ell modelat i tendre i sempre ple de verdor.

Però lo que'l feia esser alegre era l'estol d'aucellets que dormien als seus braços, hi niaven i hi vivien. Semblava un arbre am paraula i am cançons entre aquella quietud; una casa de veïnat vora dels ninxos; un estudi ple de crits i de rialles.

Tot el sant dia, anants i vinents baixaven, pujaven, feien visita, festejaven i renyien, se portaven les noticies d'allà ont hi havia panís i no hi havia caçadors, volcaven

Santiago Rusiñol Obra completa

les criatures, els rentaven les potes i els ensenyaven gimnastica; reien, ploraven i enraonaven ses cabories; tot lo dia era un trasbals de pessics, de petons i cops de béc; de pujar tijes de palla i de refer-se'ls coxins; de ficar el cap sota l'ala i espantar les sargantanes. Cap al tard pujava la xerrameca per disputar-se un branquilló, un cau de crits per haver un toldo de fulles, un girigall per arreplegar una alcova; i després, un cop havien senyat an els nois esplomiçats de dintre'ls nius de les branques, resada l'oració, l'arbre quedava dormit entre'ls llumets que corrien.

Oh arbre alegre! En lloc estaven tant segurs com en ton dosser de molça; en lloc respectats pels homes com en el mateix fossar, ni en lloc tant contents com entre pau poblada; sempre ells amb ells, sempre a les seves, sempre omplint la soletat am la festiva alegria: fins quan portaven un mort s'aixecava del xiprer una volior de vida.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA CORONA

El dia dels morts s'apropava i volia una corona. Vaig deturar-me davant d'una especie d'aparador d'una florista que aquells dies havia retirat les flors de drap per floreros, els ramets pel pentinat, les roselles i espigues i margarides per ornament de sombreros, les fulletes retallades, posades a pilotets i numeros d'un herbari per les noies de sa casa, les flors de colors llampants que havien de durar un vespre i aixafar-se en l'orgia; i en comptes d'aquell mostruari, d'aquelles flors-cromo, producte d'industria mansa embaratint la bellesa i burlant-se d'aquells sospirs de la terra que esclaten pel cor dels homes, s'havia omplert l'aparador de tota mena de corones.

Posades amb el gust *practic* de que's val el negociant per atreure la parroquia, allí's veien recordances per tots els sentiments i per totes les fortunes. N'hi havia de porcelana, perquè'l record al difunt resistís les pluges i trona-

Santiago Rusiñol Obra completa

des; n'hi havia de pisa, que no's trencaven ni rebotent-les per terra; n'hi havia de paper-cuiro, tallades amb un motllo sentidissim; n'hi havia de paper pintat, per disgustos interins, amb unes gotetes de vidre figurant les llagrimes i la rosada; n'hi havia de ferro, les destinades a sentiments generals, a la mort d'un president, d'un mestre de cases o un comandant de bombers; fins pensaments de *peluche* hi havia amb el preu penjat a sota; de totes n'hi havia, menos de flors naturals, menos d'aquelles que són les més agraides.

Vaig entrar, i dins la botiga l'olor de quincalla, l'aire d'administració donava fred a l'ànima. Les perpetuïnes, enfilades formant sostre, per ordre de mides i preus; les de vidrets, darrera dels grans armaris; una corona de mostres com peça d'exposició premiada a dos o tres capitals, al cap-d'amunt de la sala; i al dessota les capsetes de les cintes, am les següents inscripcions: Capsa vuit: «A los queridos esposos». Capsa vint: «A los inolvidables padres». Catorze: «Recuerdo eterno». Vintidós: «A los amigos del alma». I així la botiga plena, am les lletres daurades i retallades.

Tres senyores seien, i un dependent molt amable'ls ensenyava les mostres, el genero i la qualitat de les prendes.

—És pel seu pare?—preguntava'l dependent.

—Ai, no, senyor!—deia la més jove, deixant anar un sospir llarg.—És pel meu pobre marit!

—Sent així, li recomano aquesta gran, que, com veu, és de porcelana negra. Sen vènen moltissimes. La marquesa de Bellmas ens en compra dues cada any.

Santiago Rusiñol
Obra completa

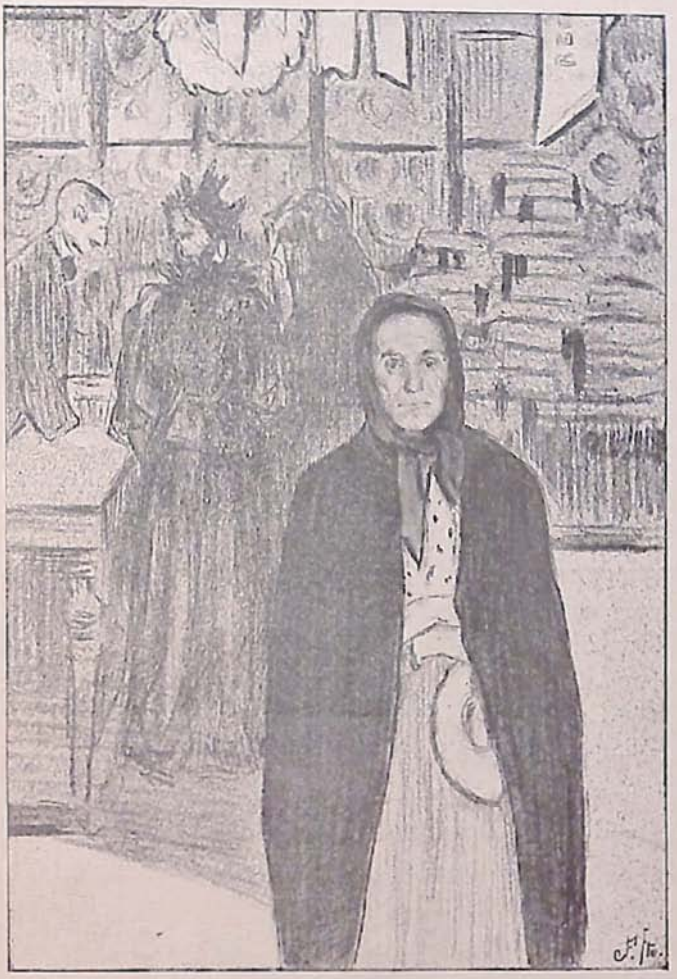

Santiago Rusiñol Obra completa

—Què us sembla?—preguntà a les altres dues senyores.

—Me sembla molt seria,—digué la una.

—I de molta novetat,—digué l'altra.

—En quant això,—digué'l dependent,—en lloc estan tant ben sortits. Les rebem directament de les fabriques millors. Són fetes am màquina, i sols així podem dar-les al preu que les venem. Si volguessin gastar menos, tenim el mateix model, però am menos porcelana; però no'ls hi aconsello: essent pel marit, no li vingui d'una mica,—afegí com frase definitiva, que ja'n sabia l'efecte.

Se quedaren la corona, baixaren un llaç del caixó de *inolvidables esposos*, per viudes del primer any, van pagar i sortiren.

Un cop fòra, el dependent despatxà un «recuerdo eterno» i a dugues senyores més, fins que a l'ultim se dirigí a una bona dòna que en un recó de botiga, seria i trista, i amb els ulls moradencs i masegats per l'empenta del dolor, feia rato que esperava.

—Què volia?

—Una corona.

—Com la voldria?

—Que sé jo, pobra de mi! Com vostè vulgui.

—Vol gastar-hi gaire?

—Tot lo que porto,—digué, deixant caure an el taulell algunes pessetes en plata barrejades amb untada calderilla.

Aquell amable dependent, am la pràctica mirada, donà ullada segura, comptant les pessetes que colgaven el pilot de calderilla, i va acostar una corona una mica més barata de la suma que am la vista havia tret.

Santiago Rusiñol
Obra completa

—Li agrada aquesta?

Que sí, va senyalar d'esma, inflant-se-li'ls ulls de llagrimes.

—Aquesta és de molta durada.

—Ja li dic que té d'esser-ho. És pel meu pobre fillet,—digué arrencant a plorar.—I si molt convé serà l'última.

Santiago Rusiñol
Obra completa

UN ENTERRO

M'estava assegut en un cementiri, un cementiri de poble, un d'aquells cementiris despullats de poesia, fred, ni nou ni vell, sense arbres, sense flors, sense molça, sense un petó de sol besant les pedres, sense un reconet d'ombra: un sol xiprer am quatre plomes verdoses penjant dalt d'un branquilló; un terreno de glacis, inflat de tant en tant com una nafra de la llargaria d'un home, amb una creu despintada, regalimant l'inscripció sobre'l negre destenyit, i am la renglera dels ninxos, enfilats els uns sobre'ls altres, com prestatges de la mort, fonent-se de mica en mica.

Davant d'aquests ninxos vaig veure arribar un enterro: dos homes amb un baiard portant una caixa negra am trenzilles grogues, quadrada de caires i la pintura encara fresca; al darrera, una dòna d'uns seixanta anys, endolada i flaca, que devia esser la mare; un jove de trenta, am

Santiago Rusiñol Obra completa

corbata negra, que devia esser el seu fill i germà del de la caixa, i ningú més al darrera. Era l'enterro d'un pobre.

A l'arribar davant dels ninxos se va aturar la comitiva. —Que'l volen veure?—va dir un dels homes del baiard. Mare i fill se van mirar i van senyalar que sí. Van obrir la caixa, van mirar-lo fit a fit, com el que xucla una imatge que s'ha de tornar record i ha de durar sempre més; la dòna va arrencar el plor, apoiada en el seu fill, i varen tornar a tancar amb un panyet de candado.

Mentres l'un obria, l'altre home buscava'l ninxo amb un document que tenia. Els numeros eren esborrats. Unes taques negres s'escorrien ninxo avall, però no podien llegir-se. De les lletres no'n quedaven ni senyals; i un escrostonat verdós ensenyava'ls maons de més endins, com tombes apedaçades, com ninxos venturers, com sepultures de *lance*.

Veient el paleta que no podia veure'l numero, a ull, com qui juga a cara o creu, va pegar cop de martell a l'envà del que tingué més aprop, i va fer caure'ls maons.

El ninxo era ple: una caixa gran i dugues més de mitjanes.

Mare i fill se van donar una mirada volent dir que no era pas el seu ninxo. No: a dintre no podia haverhi no més que'l pobre Joseph, que al cel sia, i encara feia molts anys que l'havien enterrat. Les altres caixes sobraven.

Allavores el paleta va pegar altra martellada an el ninxo del costat, i va caure l'altre envà.

Era més buid que'l primer, però tampoc semblava'l

Santiago Rusiñol
Obra completa

Santiago Rusiñol Obra completa

seu. Hi havia troços de caixa, despulles sobreres, reliquies que'ls sobraven i que'ls feien estar en dubte.

—Bé, què havem de fer?—va dir el paleta.—Aviat me fareu obrir els ninxos de cap a cap. Té d'esser aquest, que'ls altres ja tenen lapida!

—I tots aquests?—digué la dòna, am modestia.

—Aquests són plens.

—Voleu dir?

—Vos dic que sí. I, després, tant és l'un ninxo com l'altre.

—És que voldriem enterrar al noi amb el pare.—

—I bé prou que l'hi enterrem. Mireu,—digué traient alguns òssos;—aquí no hi ha més que un còs.—

Séns dubte per no veure-n les despulles, les mostres que'ls ensenyava, se varen deixar convèncer. Els dos homes varen agafar el difunt, varen pujar-lo al ninxo, i veient-se'l dessota de la caixa séns pintar, *Frágil* va confegir el noi, tot llegint un lletrero am lletres negres fetes am tinta de motllo.

«*Frágil*, què deu voler dir?—anava dient-se'l noi caminant cap a la porta acompanyat de sa mare.—Per què hi posen *frágil*? Qui sap si això vol dir pobre? Qui sap si era'l nostre ninxo,—pensava, mirant-se'ls que duien lapida. Si hi tornés a preguntar-ho al paleta? Però ja deuen haver tancat.»

Ja'l tancaven.

Dónde vas con mantón de Manila...

Cantava'l paleta tot encastant una rajola.

...dónde vas con vestido chiné...

Una altra.

Santiago Rusiñol Obra completa

...á lucirme y á ver la verbena...

Sis rajoles.

...I á meterme en la cama después...

I a dins quedava'l difunt, sense lletres, sense títols, i pot-ser sense familia, barrejat am despulles forasteres i amb òssos caiguts del sostre.

Santiago Rusiñol
Obra completa

ANIMES ENAMORADES

Am l'indecisió nerviosa, amb els lleugers moviments d'anar i venir i apropar-se, de pujar i baixar de terra, de voltar-se i perseguir-se, d'acariciar-se am les ales

Santiago Rusiñol Obra completa

que tenen les papellones, així, l'un vora de l'altre, vaig veure dos focs follets.

Era nit de lluna, corrien totes les tombes, flairaven totes les flors i tornaven a amagar-se.

No podien esser més que ànimes que seguien estimant-se i no miraven ont eren.

Els llumets de dugues ànimes que concertaven d'unir-se per empendre la volada.

Santiago Rusiñol
Obra completa

JOGUINES

En l'ultim llibre de la vida, en el llibre del cementiri, al costat dels fulls més rumbosos, de les planes decorades de cursi caligrafia, de les enquadernacions pretencioses, és on se troben els fulls més intims i tendres, les lletres més amoroses, la tinta més negra i trista; planes que no són escrites o que han esborrat els petons; planes blanques que per dir lo que volien no's tenen paraules vives; trocets de cor enquadernats en el ninxo, i sentiments exquisits que, no trobant traducció, s'han deixat caure a la tomba i han fet brollar aquelles flors que tenen sava de llagrimes i colors descolorits de malaltia de l'ànima.

Molts n'havem vistos d'aquests bocinets de cor penjats en aquelles tombes o caiguts sobre la terra. Retrats esborrats pel sol i els llavis; trocets de cabells trenats, que tots són rossos, perquè'ls hi ha fets tornar l'amor; anells

Santiago Rusiñol
Obra completa

que porten la data de dies de color blau; flors pansides, aplanades i assecades pel petó de les paraules tancades en dues planes; reliquies i prometences; però cap d'aqueixes planes diu lo que deia un sol full que vaig veure en un pobre cementiri.

Darrera del vidre del ninxo's veia tot un pilot de joguines: nines de pasta, una cuina, un cavallet de cartró, platets de fira i una campana de plom; fins culleretes de fusta i una casa de pessebre mig trencada.

Que bé s'hi veia una mare en aquell aparador de troços de sentiment!

Prou, si no hi hagués hagut el vidre, hi haurien trobat son cor entremig de les reliquies!

Santiago Rusiñol
Obra completa

CERCANT D'ESMA

No tots els morts tenen mare, ni tots els infants tenen ninxos perquè'ls hi portin reliquies; que arrenglerats de dos en dos, tots iguals, tots duent escrit a la cara aquell gris de malaltia i aquell segell de miseria de les criatures salvades, vaig veure passar els bordets davant dels rengles de ninxos.

Com els ninxos numerats, feia fred de veure-ls, tots portant també la marca de quelcom d'administratiu, de metodica fredor, d'almoina reglamentada, d'uniformitat moderna.

Al passar, fins la sorra cruixia d'un modo estrany, fins els guardians se giraven, fins les flors semblava que tremolessin, i fins la mort era alegra davant d'aquell nuvol llarg de criatures que no reien.

Què cercava aquella cinta grisenca, anant d'esma i escorrent-se silenciosa? Per què llegir aquelles lapides, si

Santiago Rusiñol Obra completa

en lloc hi havia'l seu nom? Ont havien de plorar, ni on recullir-se, ni ont abrigar llur cor, si no sabien d'ont eren, ni ont anirien a caure? On durien una flor, si era erma la llur vida i no tenien jardí per cullir-la ni portar-la?

«Déu meu,—vaig pensar allavores,—si per un atzar passessin davant d'aquell pobre vidre i vegessin les joguines!

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA DARRERA TOMBA

Santiago Rusiñol Obra completa

Cada any, al dia dels morts, tiraria una corona al lluny del mar.

Allí és ont hi ha més tombes.

De les planes de la vida, aquella és la més poblada, la més gran i misteriosa.

És el més gran cementiri on cauen menos corones.

Santiago Rusiñol
Obra completa

INDEX

Santiago Rusiñol
Obra completa

INDEX

PÀGINES

Al lector 5
A l'aventura 9
Col·lecció del cor 11

FULLS DE PRIMAVERA

La Primavera artificial 17
Primavera natural 21
Lo que diuen les flors 25
Musica amarga 29
Remors de vida 31
Llibertat. 33
La font de l'Art 51
Dia aprofitat 55
Agraiment 57
Claror de dintre 59
El pati blau 61

Santiago Rusiñol Obra completa

FULLS D'ISTIU

PAGINES

Una fabrica de sants 77
Marina 81
Aucells de pas 85
Gent de bé 89
Miseria mate 95
Historia de dos picaportes 101
Els Jocs Florals de Consuegra . . . 107
Una hora trista 111
Blanca i negre 115
La raó a un mico 119
L'orangutan boig 125
El nou encens 129
Soletat nova 131
El dinar negre 133

FULLS DE TARDOR

Soletat 141
Els amics del sostre 145
El benaventurat 149
Llum eterna 155
Llum freda 157
Llum apagada 161
Nocturn 165
Sorolls de quietut 167
Sensació grisa 169
Una «juerga» trista 175

FULLS D'HIVERN

La casa de Paris 189

Santiago Rusiñol Obra completa

PAGINES

Passant 203
Visió rapida 207
El darrer viatge 209
El vei 213
L'amor a la barca 217
Deixar morir o viure 221
La sala d'espera 225
Un somni negre 229
Un somni rosa. 233

DARRERS FULLS

Desig. 239
Contrast. 243
La corona 245
Un enterro. 251
Animes enamorades 257
Joguines. 259
Cercant d'esma. 261
La darrera tomba. 263

Santiago Rusiñol
Obra completa

ACABAT D'ESTAMPAR I DE RELLIGAR EN LA
TIPOGRAFIA «L'AVENÇ»
DE MASSÓ, CASAS, CAPO & C.ª, EN COM.TA
EN LA CIUTAT DE BARCELONA
EL DIA 20 D'AGOST DE M.DCCC.XCVIII

Santiago Rusiñol
Obra completa

OBRES DEL MATEIX AUTOR

Desde el molino, ilustracions de R. Casas, publicat per *La Vanguardia.*

L'home de l'orga, monolec.

Andalusia vista per un català, conferencia.

Anant pel món.

Impresiones de arte, ilustracions de I. Zuloaga, Mas y Fontdevila, Oller y Rusiñol, regalo de *La Vanguardia.*

Oracions, decorades am dibuixos de Miquel Utrillo i musica d'Enric Morera.

L'alegria que passa, comedia lirica, musica d'Enric Morera.

EN PREPARACIÓ

Fondejat, ilustracions de Pichot.

El Cau Ferrat, ilustració de Labarta.

Els caminants de la terra, poema en prosa, musica d'Enric Morera.